

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ ΙΓ'

ΑΡ. 154

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- «ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ» 'Η' 'Επιθεώρηση του μηνός.
 Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ 'Ελεύθερα 'Ελληνικά Δωδεκάνησα (χαιρετισμός).
 Α. Α. ΠΑΛΛΗ 'Η Φραγκοκρατία στην 'Ελλάδα (μελέτη).
 Μ. ΜΑΡΑΓΚΟΥ 'Εφτά 'Ανέκδ. Ποιήματα του Ρώμου Φιλύρα (σημείωμα).
 ΡΩΜΟΥ ΦΙΛΥΡΑ Τὰ Περρασμένα, "Αρρωστου Πόθος (ποιήματα).
 ΝΙΚΟΥ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ Αυτό που καρτερούμε... (ποίημα).
 Ν. Σ. ΒΡΑΧΙΜΗ Νοσταλγία (διήγημα).
 W. B. YEATS (Μετ. Λευτέρη Γιαννίδη) . . Σά θάσαι γρηά (ποίημα).
 Γ. ΒΑΛΕΤΑ Παλιά 'Ερωτικά (ποίημα).
 Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ Λί 'Αθήναι του Περικλέους (μελέτη).
 Δ. ΧΑΜΠΟΥΛΙΔΗ Τὸ Φιλήμα (ποίημα).
 (Συνέχεια ὄπισθεν)

ΚΥΠΡΟΣ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1948.

ΤΙΜΗ 2 ΣΕΛΙΝΙΑ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΙΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Έτησία συνδρομή για την Κύπρο 15 σελίνα

» » » τὸ ἔξωτερικό 1 λίρα

Οἱ συνδρομὲς ἀρχίζουν πάντα ἀπὸ τὴν 1ην Ἰανουαρίου
ἢ τὴν 1ην Ἰουλίου κάθε χρόνου.

Διευθυντής : ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ. Ὁδὸς Μυκηνῶν 3, Λευκωσία.

Ἰδρυτές : Κ. ΠΡΟΥΣΗΣ, ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ, Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ.

Τυπογραφεία : ΧΡ. ΣΤΑΥΡΙΝΙΔΗ & ΥΙΩΝ. Λυκούργου 7, 7Α Λευκωσία.

Συνεργασία, Συδρομές, Ἐπιστολές, Ἐφημερίδες, Περιοδικὰ καὶ Βιβλία
νὰ στέλλονται στὴ διεύθυνση : Ν. Κρανιδιώτην, Μυκηνῶν, 3, Λευ-
κωσία (Κύπρου).

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

(Συνέχεια περιεχομένων) ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Νίκου Κρανιδιώτη : Πνευματικὰ Ἐνδιαφέροντα.—ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ :
Κ. Σπυριδάκι : I. A. K. Thomson : «The Classical background of
English Literature» καὶ Μάρκου Τσουρή : «Ὁργάνωση Παιδείας καὶ
Λειτουργία Σχολείων».—Ν. Α. Βοσταντζή : Ἱατρικῆς Ἐταιρείας
Ἀθηνῶν : «Πρακτικὰ Συνεδρίου Προστασίας Παιδιοῦ»—Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ :
Α. Διαμαντή : Ἡ ἔκθεσις τῶν Geoffrey de Selincourt, Lieutenant
Colonel Pain καὶ Mrs K. V. A. Pain.—ΕΙΔΗΣΕΙΣ : Κυπριακές, Ἀθηναϊκές,
Ἀλεξανδρινές.—ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ.

Μετὰ τὴν κόπωση τῆς ἡμέρας
τὸ πρῶτον πὺ χρειάζεσθε εἶνε
ἓνα καλὸν ποτόν.

Ἀσφαλῶς :

Κ Ε Ο

ΓΕΝ. ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ

Α. Σ. ΑΡΑΟΥΖΟΣ

Κυπριακά Γράμματα

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΓ'
ΑΡ. 154

ΛΕΥΚΟΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΣ)

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1948

Η ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ Κύπρος χαιρετίζει με βαθειά συγκίνηση καὶ εὐκρινῆ ἐθνικὴν ὑπερηφάνεια τὴν ἐπίσημη ἐνωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου στὴ Μητέρα Πατρίδα, κ' εὐχεται τὸ εὐφρόσυνο αὐτὸ γεγονός νὰ ἀποτελέσει τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἀναγνώρισης ὅλων τῶν δικαίων καὶ τῆς ἐκπλήρωσης ὅλων τῶν ἐθνικῶν πόθων τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ ἀπὸ μέρους τῶν Μ. Δυνάμεων ἀθέτηση τῶν ὑποσχέσεων καὶ καταστρατήγησι τῶν ἀξιῶν, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων διεξήχθη ὁ τελευταῖος πόλεμος, δημιουργεῖ μέσα στὴ ψυχὴ τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ἕνα αἶσθημα πικρῆς δυσπιστίας καὶ ἀπογοήτευσης. Μόνον ὅταν ἐκλείψει ἡ ἀσυνέπεια, ποὺ ὑφίσταται ἀκόμη σήμερα, ἀνάμεσα στὶς ἠθικὰ διακηρύξεις καὶ τὶς πολιτικὰς ἐκδηλώσεις τῶν Κυβερνήσεων τῶν διαφόρων λαῶν, εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἐπιζήσει ὁ πολιτισμὸς μας.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς Κύπρου—μαζὶ με ὄλους τοὺς ἄλλους Ἑλληνας Κυπρίους— περιμένουν νὰ δοῦν τὶς ἀρχὰς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν λαῶν νὰ ἐφαρμόζονται καὶ γιὰ τὸ δικό τους νησί, βέβαιοι ὅτι— ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀγαθῶν— ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀνάπτυξι ἐνὸς τόπου εἶναι στενὰ συνυφασμένη με τὴν ἐθνικὴν του ἀποκατάστασι.

ΣΤΙΣ 27 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ συμπληρώθηκαν πέντε χρόνια, ἀφ' οὗ πέθανε ὁ Παλαμᾶς. Τὸ Ἔθνος, παρὰ τὶς σοβαρὰς στιγμὰς ποὺ διέρχεται σήμερα, δὲν παράλειψε νὰ ἀποτίσει τὸν πρέποντα φόρον τιμῆς στὴ μνήμην Ἐκείνου, ποὺ στάθηκε ὁ φωτισμένος δάσκαλος κ' ὁ ἐμπνευσμένος ὁδηγὸς στὴν ἐθνικὴν πορείαν τῶν τελευταίων πενήντα χρόνων. Ἐκεῖνο ὅμως, ποὺ— περισσότερο ἀπ' ὄλες τὶς ἀρετὰς τοῦ ἔργου του— πρέπει νὰ προσεχτεῖ σήμερα, εἶναι τὸ ἀνώτερο πνευματικὸ ἦθος τοῦ κ' ἡ κρυστάλλινη ἐθνικὴ του συνείδησι. Μέσα στὴν ταραγμένη αὐτὴ ἐποχὴ ἡ μνήμη τοῦ Ποιητῆ ἄς ὑψωθῆ λαμπρὸς πνευματικὸς φᾶρος, σύμβολο τῆς ἐθνικῆς ὁμόνοιας καὶ συναδέλφωσης.

ΠΟΛΥ ΟΡΘΑ ὁ Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὀμιλος Κύπρου στὴν ἐνδοσωματειακὴ συζήτησίν του τῆς 11ης Μαρτίου κατέ-

ληξε στο συμπέρασμα πώς — εκτός των άλλων θεμελιωδών λόγων — ή έλλειψη σοβαρού θεάτρου είναι μιá επιπλέον αίτια για τὰ περιορισμένα πνευματικά ενδιαφέροντα των Κυπρίων. Το θέατρο είναι — ως γνωστόν — τὸ μόνο ἀπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἐντέχνου λόγου, πού ἀπευθύνεται ἀμέσως στὰ πλατειά λαϊκά στρώματα, καὶ κινεῖ ἀπ' εὐθείας στὴν ψυχὴ τους σοβαρὲς πνευματικὲς ἀνησυχίες καὶ ἀνώτερα καλλιτεχνικὰ ενδιαφέροντα. Παρὰ τὶς ἐπανελημμένες προσπάθειες, δὲν κατωρθώθη δυστυχῶς στὴν Κύπρο ἡ συγκρότηση καὶ διατήρηση ἑνὸς σοβαροῦ θεατρικοῦ ὀργανισμοῦ, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ ἀποτελεῖ ἀπλῶς μιὰ θεατρικὴ ἐπιχείρηση, ἀλλὰ ἕνα ἀνώτερο πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ ἴδρυμα. Ἐν τῷ μεταξύ τὸ θεατρικὸ γούστο τοῦ πολλοῦ κοινοῦ ἔχει καταπέσει ἐπικίνδυνα, καὶ κείνοι πού ζητοῦν ἀπὸ τὸ θέατρο ἕνα εὐκόλο κ' εὐχάριστο θέαμα εἶναι συντριπτικὰ περισσότεροι ἀπὸ κείνους πού περιμένουν μιὰν πνευματικὴν ἀπόλαυση καὶ μιὰν αἰσθητικὴ ψυχαγωγία.

Πρὸ καιροῦ εἶχε γίνει λόγος γιὰ τὴ δημιουργία ἑνὸς Δημοτικοῦ Θεάτρου στὴ Λευκοσία, κ' εἶχεν ἀνατεθῆ μάλιστα σὲ μιὰ ἐπιτροπὴ ἢ μελέτῃ τοῦ ὄλου ζητήματος. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκείνη — ἐξ ὧν γνωρίζουμε — ὑπέβαλε ἐγκαίρως τὴν ἐκθεσὴ της. Τὸ ζήτημα ὅμως ἔμεινε ἔκτοτε στάσιμο, καὶ μὲ τὸν καιρὸ παρασιωπήθηκε. Νομίζουμε πὼς ἡ ἴδρυση Δημοτικοῦ Θεάτρου εἶναι ἀπὸ τὰ σοβαρώτερα ζητήματα, πού ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσει σήμερα μιὰ κοινότης. Ἡ ὕλικὴ εὐημερία ἑνὸς λαοῦ εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένη μὲ τὴ γενικὴ του μόρφωση καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ του διαπαιδαγώγηση. Καὶ τὸ Δημοτικὸ θέατρο εἶναι ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἕνα δεύτερο Σχολεῖο.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ πού εἶχαμε ἀναλάβει τὸν προηγούμενο μῆνα γιὰ τὴν ὀργάνωση καὶ διάδοση τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» μᾶς ἔδωσε — ἐκτός των άλλων — τὴν εὐκαιρία νὰ προβοῦμε σὲ θλιβερὲς διαπιστώσεις γιὰ τὴν ἔλλειψη πνευματικῶν ενδιαφερόντων καὶ τὴ μονομέρεια τῆς ζωῆς ἑνὸς σημαντικοῦ μέρους τῶν Πατριωτῶν μας. Ἐνας ἔμπορος ἀπὸ τὴ Λάρνακα, ἀπαντώντας στὴν ἐκκλησὴ μας γιὰ τὸ περιοδικὸ μᾶς ἔγραψε ἐπὶ λέξει : «Ἐλαβον τὴν ἐγκύκλιόν σας μὲ τὸν κατάλογον δι' ἐγγραφὴν συνδρομητῶν καὶ σὰς πληροφορῶ ὅτι τὰ βιβλία, αἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ δὲν μὲ ἐνδιαφέρουν». Εἶναι λυπηρόν, γιατί ἡ μονομερὴς προσήλωση στὶς ὕλικές ἀνάγκες τοῦ βίου ἔκαμε ἕνα μεγάλο μέρος τῶν ἀνθρώπων νὰ χάσουν τὴν καθολικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς, νὰ κλειστοῦν στὰ στενὰ ἐπαγγελματικὰ τους ἐνδιαφέροντα, καὶ νὰ διακόψουν τὴν ἐπαφὴ τους μὲ ἄλλες χαρακτηριστικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ὅφείλουμε νὰ κατανο-

ήσουμε ότι τὰ ἠθικά, πνευματικά, ἐπαγγελματικά καὶ γενικά κοινωνικά ζητήματα εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένα ἀναμεταξύ τους, καὶ ὅτι ἄγνοια, περιφρόνηση ἢ ἀναλγησία μπροστὰ σὲ ἓνα ἀπ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ ἐπιφέρει τὴ διασάλευση τῆς γενικῆς κοινωνικῆς ἀρμονίας.

Εὐτυχῶς ποὺ ὑπάρχουν οἱ φωτεινὲς ἐξαιρέσεις....

ΜΕΣΑ στὴν ἄγονη πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τῶν τελευταίων μηνῶν, ὁ Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὀμίλος Κύπρου ἔδωσε μὲ τὶς συγκεντρώσεις, τὶς διαλέξεις καὶ τὰ λαϊκά του μαθήματα ἓναν ἀσυνήθη ρυθμὸν στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας. Εἶναι λυπηρὸν γιὰ τὰ μέλη τοῦ Ὀμίλου ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι τόσο περιορισμένα, κ' ἡ ἀνταπόκριση τοῦ κοινοῦ στὸ ἔργο του τόσο πενιχρή. Πιστεύουμε ὅτι ὅλοι οἱ Κύπριοι διανοούμενοι, λογοτέχνες, καλλιτέχνες καὶ ἐπιστήμονες θὰ θελήσουν νὰ συσπειρωθοῦν γύρω ἀπὸ τὶς τάξεις του καὶ νὰ ἐνοποιήσουν ἔτσι καὶ ἐνισχύσουν τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας.

Ἡ ΘΕΣΗ τοῦ Ἐφόρου τῆς Βιβλιοθήκης Φανερωμένης ἐξακολουθεῖ νὰ μένει κενή. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἰνστυτού Φανερωμένης, ποὺ τόσην ἀξιέπαινη δραστηριότητα ἔχει ἀναπτύξει τελευταία γιὰ τὰ ποικίλα ἐθνικά, ἐκπαιδευτικά, φιλανθρωπικά καὶ πνευματικά ζητήματα τοῦ τόπου μας, θὰ θελήσει νὰ πληρώσει τὴ θέση αὐτὴ μὲ τὸ κατάλληλον πρόσωπο, ὥστε τὸ Ἴδρυμα νὰ μὴ παραμείνει ἀπλῶς ἓνα ἀναγνωστήριον, ἀλλὰ προσλάβει σὺν τῷ χρόνῳ ἓνα εὐρύτερον πνευματικὸν χαρακτήρα καὶ ἀποβῇ κέντρον σοβαρῆς πνευματικῆς κίνησης καὶ δράσης.

ΤΑ «ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Δωδεκανήσων, τὴν ὁποίαν ἐώρτασε κάτω ἀπὸ τὰ μεσαιωνικά κτίρια τῆς Ρόδου τὸ ἑλληνικὸν κράτος μὲ τὴν συμμετοχὴν τῶν ἐπισήμων ἐκπροσώπων του εἰς τὸν ἔθνικὸν πανηγυρισμὸν, εἶναι ἓνα τεραστίας σημασίας γεγονός δι' ἐλευθέρους καὶ ὑποδούλους Ἑλληνας. Ἐνα γνησίως ἑλληνικὸν τμῆμα γῆς μὲ λαμπρότατον ἱστορικὸν παρελθόν, τέχνην, πνευματικὴν δημιουργίαν καὶ ἑλληνικὴν ἐν γένει ζωὴν συμπε-

ριελήφθη ύστερα από δουλείαν πλέον τῶν 6 αἰώνων εἰς τὰς μητρικὰς ἀγκάλας. Ἡ χαρὰ ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ παντὸς ἑλευθέρως σκεπτομένου ἀνθρώπου πρέπει νὰ εἶναι καὶ εἶναι πράγματι ἀπερίγραπτος. Ἄλλ' ἡ χαρὰ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων Κυπρίων ἀνάμεικτος μὲ τὰ συναισθήματα τῆς λύπης διὰ τὴν ἰδικὴν μας παρατεινομένην δουλείαν δὲν δύναται νὰ συγκριθῆ πρὸς τὴν χαρὰν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἑλευθερωθέντων.

Ἀπευθύνομεν πνευματικὸν χαιρετισμὸν μὲ τὰς ὀλίγας αὐτὰς γραμμάς πρὸς τοὺς ἑλευθέρους πλέον Ἑλληνας ἀδελφοὺς Δωδεκανησίους. Διότι τί μεγαλύτερον ἀγαθὸν εἰς τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τὴν ἑλευθερίαν; «Εὐδαιμον τὸ ἐλεύθερον», ὅπως λέγει ὁ Θουκυδίδης. Τὴν σημασίαν τῆς ἑλευθερίας μποροῦν νὰ τὴν αἰσθάνωνται πιὸ πολὺ ὅσοι δὲν τὴν ἐγνώρισαν παρὰ ἀπὸ μακρῶν. Ἡ Κύπρος ἡ ἀδελφὴ νῆσος πού περνᾷ ἀνάλογον πολιτικὴν ζωὴν μὲ τὰ Δωδεκάνησα νοιώθει τὴν ἑλευθερίαν αὐτὴν τῶν Δωδεκανησίων ἀκόμη πιὸ θαθεῖα. Καὶ ἀναπολεῖ ὅτι τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, διὰ τὸ ὅποιον καὶ αὐτὴ ἀγωνίζεται, εἶναι τὸ αἰώνιον ἑλληνικὸν κτῆμα. Γεμᾶτοι εἶναι οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ μεσαιωνικοὶ μας συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ καὶ οἱ νεώτεροί μας ἀκόμη ἀπὸ ὕμνους πρὸς αὐτό.

Πρῶτος ὁ ἑλληνικὸς κόσμος ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους, τί σημαίνει ἑλευθερία καὶ τί σημαίνει θάνατος δι' αὐτὴν. Διὰ τὴν πραγματώσιν τῆς ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς δυνάμεις του ὁ ἀρχαῖος, ὁ βυζαντινὸς καὶ ὁ νεώτερος ἑλληνισμὸς. Τὰ ἑλληνικὰ θουνά, αἱ ἑλληνικαὶ θάλασσαι, καὶ ὁ ἑλληνικὸς ἀέρας ἐσκίρτησαν πολλὰς φορὰς εἰς τὸ διάστημα τῶν χιλιάδων ἐτῶν τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς ἀντηχοῦσαι ἀπὸ τὴν ἰαχὴν τῆς ἑλευθερίας ἐρχομένης εἰς τόπους ἑλληνικοὺς ἢ ἀγωνιζομένης νὰ εὕρῃ τὸν δρόμον πρὸς αὐτοὺς. Καὶ παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια τὸν εὗρισκε πάντοτε. Δὲν ὑπάρχει τόπος τοῦ κόσμου, εἰς τὸν ὅποιον παρ' ὅλους τοὺς αἰῶνας δουλοσύνης ἢ ἑλευθερία νὰ εἶναι περισσότερον γνῶριμος παρὰ εἰς τὰ ἑλληνικὰ μέρη, καὶ ἀκόμη εἰς τὸν ὅποιον νὰ εἶναι περισσότερον συνειδητὴ ἢ ἔννοιά της. Διότι ἑλευθερία εἶναι συνώνυμος πρὸς τὴν κυρίως ἑλληνικὴν ἔννοιαν. Χωρὶς αὐτὴν ἑλληνικὸς κόσμος δὲν νοεῖται.

Τῆς χαρᾶς πού ἐπραγματοποιήθη εἰς τὰ ἑλληνικὰ Δωδεκάνησα μετέχει ὀλοψύχως καὶ ὁ ἑλληνικὸς πνευματικὸς κόσμος τῆς νήσου Κύπρου. Αὐτὸς περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο τμῆμα τοῦ λαοῦ τῆς ἐγνώρισε τοὺς μακροὺς ἀγῶνας καὶ τὰς ἔθνικὰς περιπετείας τῶν Δωδεκανησίων. Καὶ παρηκολούθησε καὶ μπορεῖ ἀκόμη νὰ παρακολουθῆ εἰς πᾶσαν δημιουργίαν τῶν τῶν ἑλληνικῶν λαῶν τῶν, τὴν ἑλληνικὴν δημιουργίαν πού ζῆ εἰς τὰς νήσους τῶν αἰῶνας, χιλιάδας ἐτῶν τώρα. Μπορεῖ νὰ παρακολουθῆ καὶ εἰς τὰς πέτρας καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἄψυχα ἀντικείμενα πιὸ

ζωηρά τὸν ἀγῶνά των, ὅπως καὶ εἰς τὰ πνευματικὰ ἔργα, ὅπου διακρίνεται ὅλη ἡ ζωὴ, ἡ ἑλληνικὴ ζωὴ τῶν Δωδεκανήσων. Πιστεύει ὁ ἑλληνικὸς πνευματικὸς κόσμος τῆς Κύπρου ὅτι νοιώθει τὸ μέγαλον ἔθνικόν γεγονός τῆς ἀπελευθερώσεώς των δι' αὐτὸ πολὺ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἰκανὸς νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ βάθος πού ξανοίγει ἔμπροστά μας ἡ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ. Διότι ἡ ἐλευθερία τῶν Δωδεκανήσων δὲν ὁμοιάζει μὲ τὴν ἐλευθερίαν τῶν κατοίκων οἰουδήποτε ἄλλου μέρους τῆς γῆς πού ἀκούομεν σήμερον ὅτι μετὰ μακροῦς ἀγῶνας κατορθώνουν νὰ τὴν ἀποκτήσουν! Ἡ ἐλευθερία των δὲν εἶναι ζήτημα μόνον φυσικοῦ δικαίου ὅπως κάθε ἀνθρώπου καὶ λαοῦ, ἀλλ' εἶναι δικαίωμα ἑνὸς ἱστορικοῦ λαοῦ καὶ δὴ ἑνὸς τμήματος γνησίου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Δι' αὐτὸ χαιρετίζομεν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς Κύπρου μὲ ὅλην μας τὴν καρδίαν τὸ μέγαλον τοῦτο ἔθνικόν γεγονός. Συγκινημένοι ἀπὸ τὴν πραγμάτωσίν του καὶ γεμᾶτοι ἀπὸ ἐλπίδας διὰ τὸ ἰδικόν μας μέλλον ἀπευθύνομεν τὸν χαιρετισμὸν αὐτόν. Ἦτο πάντοτε κοινόν τὸ παρελθὸν τῆς ἑλληνικῆς Κύπρου εἰς ἀναλόγους συνθήκας μὲ τὸ παρελθὸν τῶν ἑλληνικῶν Δωδεκανήσων. Τὸ γνωρίζει κάθε ἓνας πού γνωρίζει ὀλίγην ἱστορίαν. Δι' αὐτὸ γεμίζομεν καὶ ἀπὸ ἐλπίδας ὅτι θὰ εἴμεθα ἐξ ἴσου εὐτυχεῖς καὶ εἰς τὴν μεγάλην χαράν, ὅπως ἡμεθα καὶ εἰς τὸ γεμᾶτον πίκρες παρελθόν, πού ἐξακολουθεῖ ἀκόμη δι' ἡμᾶς νὰ εἶναι παρόν. Καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἀνατεῖλῃ ἡ ἡμέρα καὶ διὰ τὰ ἰδικά μας «Ἐλευθερία» ἀπευθύνομεν πρὸς τὰς ἐλευθερωθείσας μετὰ δουλείαν μακρῶν αἰώνων ἀδελφὰς νήσους τὸ «Χαίρετε ἐλεύθερα ἑλληνικὰ Δωδεκάνησα».

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ *

Ὁ περιηγητὴς πού γυρίζει τὴν Ἑλλάδα μὲ σκοπὸ νὰ ἐπισκεφτεῖ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς τόπους τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς συναντᾷ πολλὰς φορές στὸ δρόμο του, ἢ μᾶλλον διακρίνει ἀπὸ μακρυὰ, ψηλὰ ἀπάνω στὶς ἀπότομες ράχες, τὰ λείψανα παλαιῶν φρουριῶν τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων.

Πηγαίνοντας, λόγου χάρι, ἀπὸ τὴν Τρίπολη στὴν Ἀνδρίτσαινα, βλέπει δεξιὰ τοῦ δρόμου, σκαρφαλωμένο πάνω στὸ βουνό, τὸ

* Ὁμιλία πού δόθηκε στὴν Ἀγγλικὴν πρωτεύουσα ἀπὸ τὸν κ. Α. Α. Πάλλη, Ὑπουργὸν ἀπεσπασμένο στὴν Ἑλληνικὴν Πρεσβεία τοῦ Λονδίνου.

κάστρο τῆς Καρύταινας. Ὀλίγο ἀπέξω ἀπὸ τὴ Σπάρτη, στὶς ὑπώρειες τοῦ Ταῦγετου, εἶναι τὸ Κάστρο τοῦ Μυστρά. Ὄταν ταξειδεύετε μὲ σιδηρόδρομο ἀπὸ τὴν Πάτρα στὴν Ὀλυμπία, φαίνεται στὸν ὀρίζοντα, πρὸς τὸ μέρος τῆς θάλασσας, ὁ ἐπιβλητικὸς ὄγκος τοῦ Χλουμουτισιοῦ, τὸ Καστέλ Τορνέζε, ὅπως τὸ λέγανε οἱ Βενετοί.

Τέτοια «παλιόκαστρα», ὅπως τὰ ὀνομάζει ὁ λαὸς, ὑπάρχουν πάμπολλα — κάπου ἑκατὸν πενήντα μονάχα στὴν Πελοπόννησο — τὰ περισσότερα σχεδὸν τελείως ἐρειπωμένα. Ἄλλα τόσα ὑπάρχουν στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ τοῦ ἔρχεται τοῦ ταξιδιώτη ἡ περιέργεια νὰ μάθει πότε χτίστηκαν αὐτὰ τὰ κάστρα καὶ ποῖοι ἦσαν ἐκεῖνοι πού τὰ τοποθέτησαν σ' αὐτὰ τὰ μέρη.

Φράγκοι τὰ χτίσανε, φεουδάρχες πού ἦλθαν κάποτε, στὸ μεσαίωνα, ἀπὸ τὴ Γαλλία, τὴ Βουργουνδία, καὶ τὴ Φλάνδρα, τυχοδιῶχτες πού εἶχαν μοιραστεῖ τίς ἐπαρχίες τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους στὰ 1204.

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη — τοῦ 13 καὶ 14 αἰ. — ἦταν ἄλλοτε ἀπὸ τίς πρὸ σκοτεινῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ ἀνάμνηση τῶν ξένων ἐκείνων κυριάρχων εἶχε σχεδὸν ὀλότελα ἐξαλειφτεῖ ἕως ὅτου, τὸ 1825, ὁ Γάλλος ἱστοριοδίφης Buchon ἐξέθαψε ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων καὶ ἐξέδωκε γιὰ πρώτη φορὰ ἕνα Ἑλληνικὸ χειρόγραφο — τὸ «Χρονικὸ τοῦ Μορέα» — πού περιέγραφε τὴν ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας στὴν Πελοπόννησο καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας. Ὑστερα, ὁ Buchon θρῆκε καὶ ἄλλο χερόγραφο τοῦ ἴδιου Χρονικοῦ καὶ μιὰ Γαλλικὴ μετάφραση, — «Le Livre de la Conquête» — πού θρίσκεται στὴν Παλαιὰ βιβλιοθήκη τῶν δουκῶν τῆς Βουργουνδίας στὶς Βρυξέλλες.

Τὸ «Χρονικὸ τοῦ Μορέως» εἶναι ἕνα ἔμμετρο ἔπος γραμμένον σὲ δεκαπεντασυλλάβους ἢ, ὅπως τοὺς ὀνομάζουν, «πολιτικούς» στίχους (τὸ μέτρο τοῦτο εἶχε γίνῃ συνηθισμένον ἀπὸ τὸν 7 αἰ. μ. Χ. καὶ ὕστερα καὶ σ' αὐτὸ εἶναι γραμμένα τὰ περισσότερα δημοτικά μας τραγούδια).

Ἡ γλῶσσα τοῦ χρονικοῦ εἶναι ἡ καθομιλουμένη τοῦ 14 αἰ. ἀλλὰ ἀνακατεμένη μὲ πολλὰς ξένες λέξεις, ἰδίως τεχνικούς ὄρους πού ἔχουν σχέση μὲ τοὺς θεσμούς τοῦ δυτικοῦ φεουδαλισμοῦ καὶ τὴν πολεμικὴ τέχνη τῆς ἐποχῆς.

Ὁ συγγραφέας τοῦ Χρονικοῦ εἶναι ἄνωνυμος, τὰ αἰσθήματα ὅμως πού ἐκφράζει μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ μαντέψουμε πὼς ἦταν Φράγκος γεννημένος ἢ τοῦλάχιστον μεγαλωμένος στὸ Μοριᾶ. Καθολικὸς φανατικὸς, εἶναι τρομερὸς Ἑλληνομάχος, μισεῖ τοὺς Ρωμιούς καὶ τὴν Ὀρθοδοξία καὶ γενικὰ δείχνει τὴν ἴδια νοοτροπία πού εἶχαν ἀργότερα, ἐπὶ Τουρκοκρατίας, οἱ Λεβαντίνοι

δηλ. οἱ διάφοροι Λατῖνοι Φραγκικῆς καταγωγῆς ποῦ ζοῦσαν ἀνάμεσα σὺς "Ἕλληνες τῆς Ἀνατολῆς, ξέρανε τὴ γλῶσσα καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου, ἀλλὰ ὄντας ὑπήκοοι τῶν ἰσχυρῶν Κρατῶν τῆς Δύσης, περιφρονοῦσαν τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο καὶ κάθε τι τὸ Ἑλληνικὸ, περισσότερο ἀπὸ θρησκευτικὸ φανατισμὸ.

Μερικοὶ ὑποθέτουν πῶς ὁ χρονικογράφος αὐτὸς θᾶταν κανέννας «γασμοῦλος» λέξη περιφρονητικὴ τῆς ἐποχῆς καὶ ποῦ σημαίνει «μπάσταρδος»—μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἦσαν γνωστοὶ οἱ γεννημένοι ἀπὸ Φράγκο πατέρα καὶ Ἑλληνίδα μητέρα.

Ὁ συγγραφέας τοῦ Χρονικοῦ εἶναι γνώστης τῶν φεουδαρχικῶν θεσμῶν καὶ ἐθίμων, τόσο ποῦ μπορούμε νὰ συμπεράνουμε πῶς θᾶταν ἢ συμβολαιογράφος («ἀβουέρης», ὅπως τοὺς ὀνόμαζαν τότε ἀπὸ τὸ γαλλικὸ *avoué* ἢ κανέννας «Κλέρης») (γαλλικὰ *clere* δηλ. ὑπάλληλος τῆς Καντζελαρίας τοῦ φραγκικοῦ Πριγκιπάτου τοῦ Μορέα.

Τὸ χρονικὸ περιγράφει τὰ γεγονότα ἀπὸ τὸ 1204 μέχρι τοῦ 1292. Ἔτσι φαίνεται πιθανὸ πῶς θὰ γράφηκε γύρω ἀπὸ τὰ 1300.

"Ἄν καὶ ἔχει μεγάλη ἱστορικὴ σημασία καὶ, γιὰ μᾶς τοὺς "Ἕλληνες, ἐνδιαφέρει ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὴ γλωσσολογικὴ τὴν ἀποψη, διότι μᾶς φανερῶνει τὴν κατάσταση τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας στὸ 14 αἰ., τὸ ἔργο δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ λογοτεχνικὴ ἀξία. Εἶναι ἀφόρητα μονότονο, ἄτεχνο καὶ πεζὸ καὶ λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ γλωσσολόγους, ποῦ θὰ ἔχουνε τὴν ὑπομονὴ νὰ τὸ διαβάσουν — εἶναι κάπου 9000 στίχοι — ἴσα μὲ τὸ τέλος. Ὁ συγγραφέας εἶναι ἓνας ἀπὸ ἐκείνους τοὺς στεγνοὺς τύπους ποῦ ἐνδιαφέρονται μονάχα γιὰ πολιτικὰ καὶ νομικὰ ζητήματα, καὶ στερεῖται ὀλότελα φαντασία. Σχεδὸν καμία ζωντανὴ περιγραφή, καμία ἀξία λόγου ἀναπαράσταση τῆς τόσο ρωμαντικῆς ἐκείνης ζωῆς τῶν Φράγκων ἵπποτῶν. Τοῦτο εἶναι κρίμα διότι, ὅπως τὸ ξέρουμε ἀπὸ ἓνα ἄλλο σύγχρονο περίπου χρονικὸ —τὴν Ἱστορίαν τοῦ βασιλείου τῆς Ρωμανίας τοῦ Μαρίνο Σανούντο τῆς Βενετικῆς οἰκογενείας τῶν δουκῶν τῆς Νάξου — ἢ Αὐλὴ τῶν Φράγκων Πριγκίπων τοῦ Μορέα (ἢ τῆς Ἀχαΐας, ὅπως λεγόταν) φημίζονταν γιὰ τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς καὶ τὰ ἐξευγενισμένα τῆς ἔθιμα. Ὁ Κρητικὸς «Ἐρωτόκριτος», ἂν καὶ ἀνήκει σὲ μεταγενέστερη ἐποχὴ, μᾶς δίνει μιὰ πολὺ πιὸ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ λεγομένου «Ἱπποτισμοῦ», μὲ τίς γραφικὲς του περιγραφὲς τῶν «Κονταρομαχιῶν» καὶ ἄλλων σκηνῶν τῆς ζωῆς στὴ βενετοκρατούμενη Κρήτη.

Ὁ συγγραφέας τοῦ «Χρονικοῦ τοῦ Μορέα» ναὶ μὲν ὑπῆρξε αὐτόπτης μάρτυς πολλῶν γεγονότων ἀπὸ ὅσα διηγείται, ἀλλὰ πέφτει σὲ ἀρκετὲς ἱστορικὲς ἀνακρίβειες καὶ χρωματίζει τὰ γεγονότα ἀνάλογα μὲ τίς συμπάθειες του καὶ τίς ἐθνικὲς καὶ ἀκό-

μα περισσότερο θρησκευτικές του αντιπάθειες, μάλιστα όταν πρόκειται για τους Έλληνες.

*

Μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως στὰ 1204, οί Σταυροφόροι ανέβασαν πάνω στον αυτοκρατορικό θρόνο του Βυζαντίου έναν από τους άρχηγούς των, τόν κόμητα τής Φλάνδρας Βαλδουβίνο. Ο Βαλδουβίνος έλαβε, ως προσωπικό του φέουδο, τήν Πόλη μαζί με τή Θράκη.

Στή μοιρασιά τών άλλων έδαφών τής Αυτοκρατορίας πού έγινε ύστερα, ο Πιεμοντέζος μαρκήσιος του Μονφερράτ Μπονιφάτζιος έλαβε τή Μακεδονία καί μέρος τής Στερεάς Ελλάδας, με τόν τίτλο του Ρήγα του Σαλονικιού.

Ο Μπονιφάτζιος, άκολουθώντας τó φεουδαρχικό σύστημα τής Δύσης, παραχώρησε τή Στερεά Ελλάδα μαζί με τήν Εύβοια στον άδελφό του Κόμητα τής Καμπανίας Γκιγιώμ δέ Σαμπλίτ, τόν λεγόμενο Γουλιάμο τόν Καμπανέση, ο οποίος είχε ήδη κατακτήσει μέρος του Μοριά.

Υποτελείς ή «λίτζιοι», κατά τή φεουδαλική έκφραση, του Καμπανέση ήσαν ο δουκάς ή Μέγας Κυρ τών Αθηνών Νικολάς ντε Σαιντ—Ομέρ πού κυριαρχούσε πάνω στη Θήβα καί τήν Αττική, ο Μαρκήσιος τής Μποδενίτσας Παλαβιτζίνης, πού έλαβε τή Φθιώτιδα, καί οί τρεις «Τερτσέριοι» τής Εύβοίας πού μοιράστηκε σε τρία φέουδα.

Τά άλλα μέρη τής Ελλάδας — ή Ήπειρος μαζί με τήν Άρτα καί ή Θεσσαλία, πού ονομάζονταν τότε Μεγάλη Βλαχία, έμειναν ως ανεξάρτητο Έλληνικό κράτος υπό τόν Ιωάννη Κομνηνό Βατάτζη τιτλοφορούμενο «Αυθέντη τής Ήπείρου καί τής Ελλάδας».

Έτσι ή ήπειρωτική Ελλάδα μοιράστηκε σε έπτά κρατίδια—έξη τών Φράγκων καί ένα Έλληνικό. Τό τελευταίο ύστερα διαχάστηκε σε δύο — τó Δεσποτάτο τής Ήπείρου καί Άρτας καί τή Μεγάλη Βλαχία υπό τó Σεβαστοκράτορα Ιωάννη.

Οί πόλεμοι μεταξύ Φράγκων καί Ελλήνων συνεχίστηκαν σχεδόν χωρίς διακοπή μέχρι τής μεγάλης νίκης τών Ελλήνων, τó 1259, στήν περίφημη μάχη τής Πελαγονίας, κοντά στα Βιτώλια, όπου αιχμαλωτίστηκε ο Γουλιέλμος Β΄, δεύτερος Πρίγκιπας τής Αχαΐας, μαζί με σχεδόν όλους τους άλλους Φράγκους ιππότες του Πριγκιπάτου.

*

Ο πρώτος Φράγκος Πρίγκιπας του Μορέα Γουλιάμος ο Καμπανέσης, αφού κατέκτησε ολόκληρη τήν Πελοπόννησο έξον από τά τέσσερα μεγάλα κάστρα τής Κόρινθος, του Ναυπλίου, του

Ἄργους καὶ τῆς Μονεμβασίας πού τὰ κράτησαν οἱ Ἕλληνες κάμποσο καιρὸ ἀκόμα, ἐμοίρασε τὴ χώρα σὲ 12 θαρωνίες (ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς τῶν 12 ἦταν συμβολικός, διότι θύμιζε τὸν θρυλικὸ Αὐτοκράτορα Κάρολο Μάγνο καὶ τοὺς 12 «παλαδίνους» του).

Ἡ μοιρασιά αὐτή, πού κατονομάζει τὰ διάφορα φέουδα καὶ τὶς στρατιωτικὲς ὑποχρεώσεις τοῦ καθένα φεουδάρχου, καταχωρήθηκε σ' ἓνα ἐπίσημο κατάστιχο — τὸ «ριτζίστρο» — πού σ' αὐτὸ συχνὰ ἀναφέρεται ὁ χρονικογράφος. Ἦτο ὅμοιο μὲ τὸ περίφημο *Doomsday Book* πού κατάρτισε ὁ Νορμανδὸς Γουλιέλμος μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Ἀγγλίας στὸ 1066. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Βαρόνους, ἔλαβαν μερίδια ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ τὰ τρία στρατιωτικὰ τάγματα, τῶν Ναϊτῶν, Ἰωαννιτῶν καὶ Τευτόνων. Τὰ μέλη τῆς φεουδαρχίας συνήρχοντο ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ σὲ Βουλή («*Παρλαμᾶ*»).

Ὁ Καμπανέσης ὅμως δὲν πρόφτασε νὰ μείνῃ πολὺ στὸ Μοριᾶ διότι, ὕστερα ἀπὸ τέσσερα χρόνια, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ Κόμητα τῆς Καμπανίας, ὁ Γουλιάμος κλήθηκε πίσω στὴ Γαλλία γιὰ νὰ τὸν διαδεχτεῖ.

Ὁ Γουλιάμος, προτοῦ φύγει, ὄρισε «μπαῖλο» ἢ τοποτηρητὴ του τὸν Γοδοφρεῖδο Βιλλεαρδουῖνο — τὸν μισὶρ Ντζεφρέ, ὅπως τὸν ὀνομάζει ὁ χρονικογράφος — ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε ἑνδεκα χρόνια καὶ ἔστερέωσε τὸ Φράγκικο καθεστῶς στὸ Μοριᾶ.

*

Θὰ σᾶς διαβάσω τώρα μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ Χρονικὸ πού θὰ σᾶς ἐπιτρέψουνε νὰ πάρετε μιὰ ἰδέα τῆς νοοτροπίας τοῦ ἀνώνυμου χρονικογράφου ὡς καὶ ἐπίσης τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος πού μεταχειρίζεται.

Τὸ Χρονικὸ ἀρχίζει μὲ μιὰ ἀφήγηση τῶν γεγονότων πού ὀδήγησαν στὴ τυχοδιωκτικὴ ἐκείνη ἐκστρατεία τῶν Φράγκων ἐναντίο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ παράβαση τοῦ ὄρκου πού εἶχαν πάρει οἱ Σταυροφόροι νὰ πᾶνε νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἅγιους Τόπους ἀπὸ τοὺς ἀπίστους. Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος Γ', ἂν καὶ στὴν ἀρχὴν ἐναντιώθηκε στὴ μεταβολὴ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκστρατείας, τελικὰ ὑπεχώρησε στὶς προτροπὲς ἑνὸς κακοῦ Ἕλληνα, τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου Βατάτζη, καὶ ἀπήλλαξε τοὺς σταυροφόρους ἀπὸ τὸν ὄρκο τους.

Ὁ Χρονικογράφος, περιγράφοντας τὰ περιστατικὰ πού ἀκολούθησαν τὸ φόνο τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Βατάτζη ἀπὸ τὸν Ἀλέξιο τὸν Μούρτζουφλο στὴν Πόλη, καὶ δικαιολογώντας τὴν ἀπόφαση τῶν Φράγκων νὰ σφετερισθοῦν τὴν Αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου μετὰ τὸ θάνατο τοῦ προστατευομένου των, ἐπιτίθεται ὡς ἑξῆς ἐναντίο τῶν Ἑλλήνων :

»Ἕλληνες εἶχαν τὸνομα, οὕτως τοὺς ὠνομάζαν,
 »—Πολλὰ ἦσαν ἀλαζονικοί, ἀκόμη τὸ κρατοῦσιν,—

» Ἀπὸ τῆ Ρώμῃ ἀπήρασιν τὸνομα τῶν Ρωμαίων.
 » Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀλαζονιάς, τὴν ἔπαρσιν ὅπου εἶχαν,
 » ἀφήκασιν τὴν ὄρδιναν τῆς ἐκκλησιᾶς τῆς Ρώμης
 » καὶ στήκουν ὡς σχισματικοί, μόνον τὸ καῦχος ἔχουν.
 » Τηρήσατ', ἄρχοντες καλοί, τὴν ἀπιστίαν ὅπου ἔχουν
 » λέγουν ὅτι εἶναι Χριστιανοί, καὶ ἀλήθειαν οὐ κρατοῦσιν
 » τὸν ὄρκον τους οὐδὲ κρατοῦν, οὐδὲ Θεὸν φοβοῦνται.
 » Μόνον τὸ βάπτισμα ἔχουσι τῆς Χριστιανωσύνης».

Καὶ οὕτω στὸ ἔξῃς.

Ὁ χρονικογράφος συχνὰ κατηγορεῖ τοὺς Ἕλληνας γιὰ ἀπιστία — καὶ πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσει κανεὶς, ὅχι πάντα χωρὶς λόγο, ὅπως λ.χ. ὅταν ἐξεγειρεται ἐναντίο τῶν Ἑλλήνων ἐξ ἀφορμῆς τῆς προδοσίας τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ ποῦ ἐγκατάλειψε τὸ σύμμαχό του, τὸν Πρίγκιπα Γουλιέλμο Β', τὴν παραμονὴ τῆς μάχης τῆς Πελαγονίας. Τότε πιά εἶναι ποῦ ξεσπάει ἐναντίο ὀλοκλήρου τοῦ γένους :

» Ποῖος ν' ἀκούσει πάποτε Ρωμιοῦ νάχει πιστέψει
 » δι' ἀγάπην γὰρ ἢ διὰ φιλίαν ἢ διὰ καμμίαν συγγένειαν;
 » Ποτὲ Ρωμιοῦ μὴ ἐμπιστεύθῃς δι' ὅσα καὶ σοῦ ὀμνύει.
 » Ὅταν θέλει καὶ θούλεται τοῦ νὰ σὲ ἀπεργώσῃ,
 » τότε σὲ κάμνει σύντεκνον ἢ ἀδελφοποιτόν του,
 » ἢ κάμνει σὲ συμπέθερον διὰ νὰ σὲ ἐξολοθρέψῃ».

Ἄλλὰ εἶναι ἄρκετὰ χαρακτηριστικὸ τῆς νοοτροπίας τοῦ χρονικογράφου πῶς, ἐνῶ ἀναφέρει πολλὰ παραδείγματα ἀπιστιῶν ἐκ μέρους ἐπιφανῶν Φράγκων, δὲν φαίνεται νὰ τοῦ κάνουν ἰδιαιτέρη ἐντύπωση οὔτε τίς στιγματίζει.

Ἔτσι, λ.χ., ὅταν ὁ Γουλιάμος ὁ Καμπανέσης, προτοῦ ἐπιστρέψει στὴ Γαλλία, διόρισε τοποτηρητὴ του τὸν Γοδοφρεῖδο Βιλλεαρδουῖνο, τοῦ ἔθεσε ὄρο ὅτι ὁ Γοδοφρεῖδος θὰ παρέδιδε τὴν ἀρχὴ σ' ὅποιο πρόσωπο θὰ ἔστειλε ὁ Γουλιάμος ἀπὸ τὴ Γαλλία, ἀρκεῖ τὸ πρόσωπο τοῦτο νὰ παρουσιάζετο ἐντὸς προθεσμίας ἐνὸς χρόνου καὶ μιᾶς ἡμέρας. Ὁ Γουλιάμος, φθάνοντας στὴ Γαλλία, ὄρισε διάδοχό του τὸν νεαρὸ ἐξάδελφο του Ροβέρτο, ἀλλὰ μόλις τὸ πληροφορήθηκε ὁ μισὶρ Ντζεφρὲς, συνεννοεῖται μυστικὰ μὲ τὸν Δόγη τῆς Βενετίας ὥστε νὰ τὸν ἀργοπορήσει. Πράγματι τὸ πλοῖο ποῦ ἔφερε τὸν Ροβέρτο ἀπὸ τὴν Βενετία, τὸν ἀποβιβάζει μὲ δόλο στὴν Κέρκυρα καὶ τοῦ τὸ σκάει. Ἔτσι, ὅταν τέλος ὁ Ροβέρτος κατορθώνει νὰ φθάσει στὸ Μοριά καί, ὕστερα ἀπὸ πολλὰς περιπλανήσεις, κυνηγώντας τὸν πονηρὸ τοποτηρητὴ ἀπὸ μιὰ ἄκρη τοῦ Μοριά στὴν ἄλλη, παρουσιάζεται μπροστὰ στὸ Ἀνώτατο Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας γιὰ νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματά του, ἢ προθεσμία ἔχει ἐκπνεύσει. Χάρη στὸ τέχνασμα αὐτό, ὁ μισὶρ Ντζεφρὲς ἀναγορεύεται Ἀφέντης τοῦ Μορέα καὶ ὁ δυστυχὴς Ροβέρτος ἐπιστρέφει ἄπρακτος στὴ Γαλλία.

Ὁ χρονικογράφος ἀναφέρει καὶ ἄλλη μιὰ τέτοια μπαμπεσιὰ. Αὐτὴ τὴ φορά ὁ ἔνοχος εἶναι ὁ γυιὸς καὶ διάδοχος τοῦ μισιρ Ντζεφρέ, ὁ Γοδοφρεΐδος II. Ἡ κόρη τοῦ Λατίνου Αὐτοκράτορα Ροβέρτου εἶχε ἀρραβωνιαστῆ μετὸν Βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας. Τὸ πλοῖο μετὸ ὁποῖο ταξιδεύει προσεγγίζει στὸ Μοριά. Ὁ Γοδοφρεΐδος ὑποδέχεται τὴν Πριγκίπισσα μετὰ μεγάλες τιμὲς καὶ τὴ φιλοξενεῖ στὸ Ποντικὸκαστρο κοντὰ στὴν Ἀνδραβίδα, πρωτεύουσα τοῦ Πριγκιπάτου. Ὁ μισιρ Ντζεφρές Β' πείθεται ἀπὸ τοὺς συμβούλους του νὰ τὴ ζητήσῃ σὲ γάμο, καὶ τέλος ἡ πριγκίπισσα, ὑποχωρώντας στὴ ψυχολογικὴ πίεση τοῦ Καθολικοῦ ἐπισκόπου τῆς Ὀλενας, παρατάει τὸν ἀρραβωνιαστικὸ καὶ δέχεται νὰ γίνῃ γυναίκα τοῦ μισιρ Ντζεφρέ.

Πόσο λίγο οἱ Φράγκοι λογάριαζαν τὸν ὄρκο τους — καὶ γι' αὐτὸ ἔφταιγε ἡ ἴδια ἡ ἐπίσημη Καθολικὴ Ἐκκλησία — φαίνεται ἀπὸ τὸ ἐξῆς περιστατικὸ ποὺ ἀναφέρει ὁ χρονικογράφος. Μετὰ τὴ μάχη τῆς Πελαγονίας, ὁ Πρίγκιψ Γουλιέλμος Β' ἔμεινε τρία χρόνια αἰχμάλωτος στὴν Κωνσταντινούπολη ἕως ὅτου ὑπέγραψε καὶ ὀρκίστηκε νὰ παραχωρήσῃ στὸν Ἑλληνα Αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Παλαιολόγο τὰ τρία ἰσχυρότερα φρούρια τοῦ Μοριά — τὴ Μονεμβασία, τὸ Μιστρά καὶ τὴ Μεγάλῃ Μάνῃ. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ χρονικοῦ, σχολιάζοντας τὸ γεγονὸς τοῦτο, παρατηρεῖ ὅτι, ἐφόσον ὁ Γουλιέλμος θρέθηκε ἀναγκασμένος νὰ παραχωρήσῃ τὰ φρούρια γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν, δὲν τὸν ἐδέσμευε ὁ ὄρκος του.

»Ἐπεὶ ἀφότου οὐκ ἴσχυσεν μετὰ τίποτε ἄλλον τρόπον
 »νὰ ἐξέβῃ ἀπὸ τῆ φυλακῆν ἐκεῖνος κ' οἱ ἐδικοί του,
 »οἱ ὄρκοι ἐκεῖνοι ὅπου ἔποικαν στὴν φυλακῆν ὅπου ἦτον
 »τίποτε οὐδὲν τὸν ἔβλαβαν νὰ τὸν κρατοῦν δι' ἀφιόρκον,
 »καθὼς τὸ ὀρίζει ἡ ἐκκλησία κ' οἱ φρόνιμοι τὸ λέγουν».
 Καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὰ οἱ Φράγκοι μιλοῦν γιὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν Ρωμιῶν.

Ὁ χρονικογράφος ἂν καὶ ἐκθειάζει τὴν ἀνδρείαν τῶν Φράγκων ἵπποτῶν, ἀναγνωρίζει τὴν ὑπεροχὴ τῆς πολεμικῆς τέχνης τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῶν Τούρκων (οἱ τελευταῖοι ὑπηρετοῦσαν τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ὡς μισθοφόροι τῶν Ἑλλήνων). Οἱ Φράγκοι ἐπανειλημμένως νικῆθηκαν σὲ μεγάλες μάχες — ὁ Μπονιφάτζιος ἠττήθηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Βατάτζη κοντὰ στὴ Σαλονίκη, ὁ Βαλδουβῖνος ἠττήθηκε ἀπὸ τὸν Βούλγαρο Ἰωαννίκιο στὴν Ἀνδριανούπολη, ὁ Γουλιέλμος Β' ἔχασε τὴ μάχη τῆς Πελαγονίας, καί, ἕκατὸ χρόνια ἀργότερα, οἱ Γάλλοι σταυροφόροι ἠττήθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὴ μεγάλη μάχη τῆς Νικοπόλεως στὰ 1396.

Ποῦ πρέπει ν' ἀποδώσουμε τίς ἐπανειλημμένες αὐτὲς στρατιωτικὰς ἀποτυχίες τῶν Φράγκων;

Ὁ χρονικογράφος μᾶς δίνει τὴν ἐξήγησιν. Οἱ Φράγκοι ἱππό-

τες, παρ' ὄλη τὴν προσωπική τους ἀνδρεία, εἶχαν μιὰν ἐντελῶς πρῶτόγονη ἀντίληψη τοῦ πολέμου. Δι' αὐτοὺς πόλεμος εἰσήμαινε ἓνα εἶδος κονταρομαχίας. Περιφρονώντας τὴν πεζομαχία, κοίταζαν πάντα νὰ δώσουν μάχη σὲ κανένα πεδινὸ μέρος. Ἐφιπποὶ, ὄρμουσαν ὅλοι μαζί, χωρὶς τάξη καὶ χωρὶς προφύλαξη, κατεπάνω τοῦ ἐχθροῦ, ὁ καθένας γυρεύοντας νὰ βρεῖ κανένα ἀντίπαλο γιὰ νὰ μονομαχήσουν.

Οἱ Ἕλληνες, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Τούρκοι, γνωρίζοντας τὴν ὀρμητικότητα καὶ ἀπερισκεψία τῶν Φράγκων, ἐκοίταζαν πάντα νὰ τοὺς παρασύρουν σὲ καμιὰ «χωσιά», δηλαδὴ σὲ καμιὰ τοποθεσία ὅπου ἢ θαριὰ καθαλαρία τῶν Φράγκων θὰ θρискόταν σὲ μειονεκτικὴ θέση καὶ θὰ ἔπεφτε εὐκόλα θυμὰ στοὺς τοξότες καὶ στὸ ἔλαφρὸ ἵππικὸ τῶν ἀντιπάλων.

Ὁ χρονικογράφος περιγράφει ὡς ἐξῆς τὴν τακτικὴν τοῦ Ἰωάννη Βατάτζη ἐναντίου τοῦ ἀνδρείου ἀλλὰ ἀφελοῦς Μπονιφάτσιου: »Ἐσώσαθα ἐπερισώρῃσεν μεγάλα κ' ἀντρειωμένα, »κ' ἄρχισε μάχην δυνατὴν νὰ πολεμῇ τοὺς Φράγκους, »οὐχι γὰρ εἰς πρόσωπον, νὰ πολεμήσῃ εἰς κάμπον, »ἀλλὰ μὲ τρόπον μηχανίᾳ ὡσάν κάμνουν οἱ Τούρκοι. »Μὲ πονηρίαν ἀπόστειλε τοὺς καταπατητάδες τοῦ νὰ μαθαίνῃ ἀδιάλειπτα τὲς τῶν Φράγκων γὰρ πράξεις. »Κ' ὡς ἔμαθεν πληροφορίαν τὸ ποῦ ἦτο ὁ Μπονοφάτσιος, »ὁ ρήγας τοῦ Σαλονικιοῦ, οὕτως τὸν ὠνομάζαν, »τὲς νύχτες ἐπερπάτησεν ἕως οὗ νὰ φτάσῃ ἐκεῖθεν. »Τὰ ἐγκρύμματά του ἔβαλεν εἰς ἐπιδέξιους τόπους».

Ἀρχίζει ἡ μάχη καὶ τότε:

»Τὸ δὲ οἱ Κουμάνοι κ' οἱ Ρωμιοὶ οὐκ ἐζυγῶνανέ τους, »μὲ τὰς σαίτας ἀπόμακρα τοὺς ἐκατεδοξεύαν »κ' οὕτως τοὺς ἀποκτείνασιν κ' ἐθανατώνανέ τους. »Ἀπαύτου δε καὶ ἔμπροσθεν, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγοῦμαι, »μὲ πονηρίαν καὶ μηχανίαν, ὡς τὸ χουον οἱ Ρωμαιοί, »τοὺς Φράγκους ἐμαχόντησαν.....».

Ἡ ἴδια τακτικὴ ἐπαναλαμβάνεται στὴ μάχη τῆς Πελαγονίας:

»Τι νὰ σὰς λέω τὰ πολλὰ καὶ πὼς νὰ τὰ διαλύσω; »Ὅλους τοὺς ἵππους καὶ φαρία τῶν Φράγκων κ' Ἄλαμάνων, »ὄλα τὰ ἐκατέσφαξαν κ' οἱ καθαλλάροι ἐπέσαν. »Ἐπεσε γὰρ κ' ὁ θαυμαστός, τὸ φοῦμος τῶν στρατιῶτων, »ὁ ἀφέντης τῆς Καρύταινας ὁμοῦ μὲ τὸ φαρίν του. »Κ' ἔτοτε ὁ Σεβαστοκράτορας, ὡς εἶδεν κ' ἐγνώρισέν τον, »στριγγὴν φωνίτισαν ἔσυρεν, ἔδραμε ἐκεῖσε εἰς αὐτὸν »καὶ λέγει του «Μισὶρ Ντζεφρέ, ἀφέντη τῆς Καρυταινοῦ, »μὴ προῦσέ σφάξουν, ἀδελφέ, σ' ἐμέναν παραδόσου' »ἀπάνω στὴν ψυχίτσα μου δόλον οὐμὴ νὰ ἔχῃς».

Στὸ τέλος, ὡς μᾶς διηγεῖται ὁ χρονικογράφος, οἱ Φράγκοι τοῦ Μοριᾶ μάθανε κ' αὐτοὶ τὴν τέχνη τοῦ πολέμου ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἔτσι, ὅταν ὁ Βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως, Κάρολος ὁ Ἀγγεβίνος, κάλεσε τὸν ὑποταχτικὸ τοῦ Γουλιέλμο Β', Πρίγκιπα τῆς Ἀχαΐας, νὰ τὸν βοηθήσει ἐναντίο τοῦ Γερμανοῦ μνηστήρα τοῦ θρόνου Conradin von Hohenstaufen ὁ Ἕλληνοφράγκος Πρίγκιψ βλέπωντας τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴ τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ δίνει τὴν ἐξῆς συμβουλὴ στὸν Κάρολο :

»Λοιπὸν, λέγω σε, ἀφέντη μου, ἂν θέλει ἡ βασιλεία σου,
 »μηδὲν τοὺς πολεμήσωμεν ὡς πολεμοῦν οἱ Φράγκοι
 »καὶ χάσωμεν τὸν πόλεμον, ὅτι πλειότεροι μας εἶναι
 »ἄλλ' ἄς τοὺς πολεμήσωμεν μὲ μηχανίαν καὶ φρόνα
 »ὡς πολεμοῦν εἰς Ρωμανίαν οἱ Τοῦρκοι κ' οἱ Ρωμαῖοι.
 »Κ' εἰ μὲν ποιήσωμε ὡς λαλῶ, ἐγὼ εἰς θεὸν ἐλπίζω,
 »καὶ εἰς τὸ δίκαιον πού ἔχομεν, νὰ μᾶς ἔλθῃ τὸ νίκος».

Τ' ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ κερδίσει ὁ Κάρολος τὴν περιφανῆ νίκη τοῦ Ταλιακότζο καὶ ὁ ἄτυχος γιὸς τοῦ Μανφρέδου νὰ χάσει μαζί μὲ τὴ μάχη καὶ τὴ ζωὴ του.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σημειώσουμε ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνοι, πολεμώντας ἐναντίο τῶν ὀρμητικῶν Γάλλων στὶς μάχες τοῦ Κρεσού, τοῦ Πουατιέ καὶ τοῦ Ἀζενκούρ, τὴν ἴδια τακτικὴ ἐφάρμοσαν καὶ ἡ ἐπιτυχία τῶν Ἕλλνων χρωστᾶται κ' αὐτῇ στὴ χρησιμοποίησιν τῶν τοξοτῶν πού, ἀπὸ μακρυὰ, ἐπέφεραν τρομερὴ θραύσιν στὴ καθαρὰ ἀρμάρα πού διαλύθηκε πρότοῦ καλὰ καλὰ προφτάσει νὰ ζυγώσει.

Ὅσο γιὰ τὸ ὕφος τοῦ χρονικογράφου, εἶπαμε πῶς δὲν ἔχει τὸ παραμικρὸ ποιητικὸ ταλέντο—εἶναι ἕνας ἀπλὸς στιχοῦργος καὶ ἡ ἀφήγησις του εἶναι γενικὰ ξερὴ καὶ ἀστόλιστη. Σπανιώτατα ἔχει μερικὲς ποιητικὲς ἐξάρσεις, καὶ τότε ὄχι πρωτότυπες ἀλλὰ ἀπλὲς ἀντιγραφές ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ λαϊκὴ ποίησι. Παράδειγμα ἡ ἐξῆς περιγραφὴ τοῦ θανάτου τοῦ γενναίου ἀφέντη τῆς Καρύταινας, Γοδεφρείδου δὲ Μπρουγιέρ, πού εἶναι τὸ ἴνδαλμα τοῦ χρονικογράφου, στὴ μάχη τῆς Μεγάλης Ἀράχοβας στὰ Σκορτά :

»..... Ἔδε ζημιὰ μεγάλη
 »ὅπου ἦλθε τότε εἰς τὸν Μορέαν, θλίψη μεγάλη ἐγίνη.
 »Ἐθλίθη τον ὁ Πρίγκιπας, ὅπου ἦταν γὰρ καὶ θεὸς του,
 »οἱ πάντες τὸν ἐκλάψασιν, μικροὶ τε καὶ μεγάλοι,
 »αὐτὰ τὰ ὄρνεα τ' ἄλλαλα κ' αὐτὰ ἐκλάψανέ τον
 »ἄλλοι ζημιὰ πού ἐγίνετον ἐτότε στὸν Μορέαν.
 »Καὶ ποιὸς οὐκ ἐβλαστήμησεν καὶ τίς οὐκ ἐλυπήθη;
 »Πατέραν εἶχαν τάρφανά, ἄντραν εἶχαν οἱ χῆρες,
 »ἀφέντην καὶ διαφέστοραν (1) ὄλη ἡ φτωχολογία».

(1) Γαλλ. défenseur.

Ὁ συγγραφέας τοῦ χρονικοῦ, ἀκόμα κι' ὅταν τοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ ποικίλλει λιγάκι τὴ διήγηση τοῦ περιγράφοντος ἐπίσημες γιορτὲς καὶ τέτοια, παραεῖναι σύντομος καὶ δὲν ἀναπτύσσει τὸ θέμα. "Ἔτσι ὅταν ὁ μισὶρ Ντζεφρὲς, θέλοντας νὰ παρηγορήσει τὸν Ροβέρτο γιὰ τὴν ἀπώλεια τοῦ Πριγκιπάτου, ὀργανώνει μιὰ φέστα πρὸς τιμὴ του, ἡ περιγραφή δὲν βαστᾷ παρὰ πέντε σειρές:

» Ἐνταῦθα ὁ μισὶρ Ντζεφρὲς κάλεσμα μέγα ἐποίκειν,
 » κ' ἐκάλεσεν τοὺς ἅπαντας, μικροὺς τε καὶ μεγάλους,
 » καὶ χαμοτσοῦκιν (2) ἔποικειν, τὸ λέγουν οἱ Ρωμαῖοι.
 » Κι' ἐφάγασιν κ' ἐχάρησαν, κ' ἐξυλοκονταρίσαν
 » χορούς, παιγνίδια ἔποικαν, ἀριφνισμόν οὐκ εἶχαν».

Καὶ παρακάτω, ὅταν ὁ Γουλιάμος Β' συγχωρεῖ τὸν ἀνεψιὸν του Γοδεφρεΐδον δὲ Μπρουγιέρ, πού εἶχε ἐπαναστατήσῃ ἐναντίο του :

» Χαράν μεγάλην ἔποικαν οἱ νέοι καθαλλάροι
 » ντζοῦστρες, κοντάρια ἐτσάκισαν, χαρὲς μεγάλες εἶχαν
 » κι' ὅσον ἐχάρησαν καλὰ, ἐμίσσεψαν ἀπέκει».
 Τόσο μόνον.

Ἡ Φραγκοκρατία θάσταξε 227 χρόνια—ἀπὸ τὸ 1204 ἴσα μὲ τὸ 1432. Λίγο λίγο οἱ Φράγκοι Πρίγκιπες ἀρχίσανε νὰ ἐξελληνίζωνται, ἂν καὶ ἡ διαφορὰ θρησκείας ὑπῆρξε πάντα ἐμπόδιο στὸ νὰ σμίξουν τελείως μὲ τοὺς Ἕλληνας. Δύο ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἡγεμόνες—ὁ Γουλιέλμος Β' τῆς Ἀχαΐας καὶ ὁ Γουλιέλμος ντὲ Σαιντ-Ὀμέρ, Μέγας Κύρ τῶν Ἀθηνῶν, παντρεύτηκαν ἑλληνίδες Πριγκίπισσες. Ὅσοι ἦσαν γεννημένοι στὸν τόπο, μάθανε νὰ μιλᾶνε Ἑλληνικά. Μετὰ τὴν ἀνακατάληψη τοῦ Μοριά ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας εἶναι πιθανόν ὅτι, ὅσοι ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἔμειναν, θὰ ἔγιναν ὀρθόδοξοι καὶ λίγο-λίγο ἀπορροφήθηκαν.

Ἡ Φραγκοκρατία ἐπέρασε χωρὶς ν' ἀφήσει βαθιὰ ἴχνη ἐπάνω στὰ ἦθη καὶ τὴ γλῶσσα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Μερικὰ τοπωνύμια (Σανταμέρι, Κερπινή, Πασσαβᾶς), μερικὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα (Ἄλαμᾶνος, Κοντόσταυλος, Φλαμπουριάρης, Κουμουνοῦρος) εἶναι λείψανα τῆς Φράγκικης ἐποχῆς. Ἴσως ἐπίσης ἡ εἰδικὴ χρῆσις τῆς λέξης «ἄνθρωπος» ὑπὸ κομματικὴν ἔννοιαν (ἄνθρωπος τοῦ Μαυρομιχάλη, ἄνθρωπος τοῦ Δεληγιάννη), πού εἶναι πολὺ παλαιά, νὰ εἶναι μετάφρασις τοῦ Γαλλικοῦ «homme» ὑπὸ τὴ φεουδαλικὴ ἔννοια τοῦ ὑποτακτικοῦ (στὸ Χρονικὸ συναντᾶμε τοὺς ὄρους «ἄνθρωπος λίζιος» καὶ «ἄνθρωπέα» = «homage».

• "Ἄλλο ἀπ' αὐτὰ τὰ λίγα, δὲν ὑπάρχουν παρὰ τὰ ἐρειπωμένα κάστρα γιὰ νὰ θυμίσουν πὼς ὁ φεουδαλισμὸς θάσταξε στὴν Ἑλλάδα κάτι περισσότερο ἀπὸ διακόσια χρόνια. (3)

Α. Α. ΠΑΛΛΗΣ

(2) Ὑπαίθριο φαγοπότι

(3) Τ' ἀποσπάσματα πού ἀναφέρω, ὡς καὶ ὠρισμένες παρατηρήσεις, εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴν ἐκδόση τοῦ «Χρονικοῦ» τοῦ John Schmitt (The chronicle of the Morea—Methuen & Co London, 1904).

ΕΦΤΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΡΩΜΟΥ ΦΙΛΥΡΑ

Ἀπορροφημένος ἀπὸ ἐπαγγελματικὲς ἀσχολίες, πού ἦρτανε σὰν ἄμεση συνέπεια τῆς ἀναστάτωσης τοῦ τελευταίου πολέμου, ἄργησα κάπως ν' ἀπαντήσω στὴν ἐκκλήση τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Γκοβόστη καὶ στὴν εἰδικὴ παράκληση τοῦ ἐκλεχτοῦ Κύπριου κριτικοῦ κ. Αἰμ. Χουρμούζιου, πού δημοσιεύτηκε στὰν πρῶτο τόμο τῆς ἐκδόσης τῶν «Ἀπάντων. Ρώμου Φιλύρα», σὲ ὅσους εἶχανε κοντὰ τους ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ ἀτυχεστάτου μας φίλου καὶ μεγάλου λυρικοῦ Ρώμου Φιλύρα.

Ἀπὸ χρόνια τώρα κρατῶ μέσα στὰ χαρτιά μου πέντε χειρόγραφα τοῦ Φιλύρα, μὲ ἑπτὰ ποιήματα ἀνέκδοτα, πού ἔχουν τοὺς κάτω τίτλους :

«Τρεμουλὴ Ἑλπίδα», «Ἀρρώστου πόθος» (χωρὶς ἡμερομηνία πού γραφτήκανε), τὸ «Κορμί σου» 6-10-29, «Μοῖρα» 24-10-30, «Ἐἴπα νὰ πάω στὴν Ἐξοχή» καὶ «Πρωῖ» 27-10-30 καὶ τὰ «Περασμένα» 12-1-1933.

Δυὸ ποιήματα, τὸ «Κορμί σου» καὶ «Μοῖρα» δημοσιεύτηκαν ἤδη στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» Ἔτος Ε'. ἀριθμὸς 68, Φλεβάρης 1941. Τὰ «Περασμένα» καὶ τὸ «Ἀρρώστου Πόθος» δημοσιεύονται σ' αὐτὸ τὸ τεῦχος. Τὰ ἄλλα ἴσως δημοσιευθοῦν ἀργότερο, ἂν καὶ εἶναι πολὺ κακογραμμένα, σὲ πρόχειρο χαρτί φθαρμένο ἀπὸ τὸν χρόνο.

Καὶ τὰ πέντε χειρόγραφα μοῦ τὰ χάρισε ὁ ποιητὴς ὅταν δυὸ φορές πῆγα νὰ δῶ τὸν ἀξέχαστό μας φίλο στὴ ζωντανὴ Φυλακὴ τοῦ Δρομοκαίτειου, τὴν δευτέρη φορά στὶς ἀρχές τοῦ 1933 μὲ τὴ συντροφιά τοῦ Γιάγκου Περίδη καὶ Μάριου Βαϊάκου. Μείναμε τότες μαζί του ὅλη τὴ μέρα. Ἦτανε ἀτόλυτα ἡρεμος καὶ μοῦ μίλουσε μ' ἐνθουσιασμό καὶ θέρμη γιὰ τὴν Κύπρο, τοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους τῆς καὶ γιὰ τὸ ἔθνικὸ τῆς ζήτημα. Ἀγαποῦσε τὴν Κύπρο καὶ παρακαλοῦσε τὸν Θεὸ νὰ τὸν ἀξιώσει νὰ πατήσῃ κάποτες τὰ χώματά της.

ΜΗΤΣΟΣ ΜΑΡΑΓΚΟΣ

ΤΑ ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ

Ἄξαφνα, σ' ἀφοσίωση, σκύψιμο, τύφλωμα ζωῆς
μόλις γυρνᾷς τὸ μάτι σου, ζαλαφιασμένο, πίσω
σὰν ἄτι πού δρασκελήσε χαράδρες μιᾶς ἐπιδρομῆς
καὶ πλήθος ὄγκοι καὶ σωροὶ λίθων, τοῦ κόψαν τὸ ἴσο

Σὰν τεῖχος, προχωρᾷ ἄφθαστο, μιὰ ντουφεκίστρα ξάγναντη
παράθυρο τὸ πειὸ ψηλὸ στὶς χούνες, στὶς ἀθύσσους
μακρὰ ἀπ' τὴ μπόρεση πολὺ, τὴν ἀνθρωπίνη, σήμερα,
τὴν ἀντοχή = τὸ παρελθόν, ντυτὸν εἶνε μὲ θύσσους

12.1.1933

ΡΩΜΟΣ ΦΙΛΥΡΑΣ

ΑΡΡΩΣΤΟΥ ΠΟΘΟΣ

Στις ἐξόδους τόσων γιορτῶν, θεάτρων καὶ χαρῶν
τὸ μάτι ἐγέμιζα θωριές τῆς ὠμορφιάς, τῆς νειότης
ἀχόρταγο ἔμπαινε παντοῦ, σάν τὶς σουρτίνες τῶν βιολιῶν,
στὶς γοητείες, ὑπόκρουσι, καημὸς αἱματοπότης.

Τόσων ὠραίων, τόσου καιροῦ, ἐνατένιση καὶ στήσιμο
διχτυῶν στὶς πιὸ πεντάμορφες, κουθέντες, φλέρτ, τραγούδια
πλήθιο ἕνα κύμα μέσα μου, πού ἀρπούμε, ἄυλο κλείσιμο
τῶν πιὸ γλυκῶν, λίγων στιγμῶν πού ζοῦμε, σὰ λουλούδια.

Τώρα; Ποῦ νᾶν' ἡ πούλιες σου, ψυχὴ, καρδιά, ἐρωτόχαρες
τὰ δειλινὰ στὶς μουσικὲς καὶ στοῦ χοροῦ τῆ δίνη
τὶ νὰ σοῦ μένει ἀπ' τὶς παληές μαγειές, τὶς λιγόχαρες,
πού στείρεψες, σάν πῆδακας, πού τὸ νερὸ ἀναδίνει;

Ποῦ σκόρπησαν τόσες χαρὲς στῶν χρόνων τὸ συγκύλιμα
ἢ γοητεία μου πνίγηκε σὲ ποιά τάχα πελάγη
πότε, σὲ λίγη πάλι ἀδρῆ συνέχεια, στὸ ξεφύλισμα,
θ' ἀνάψω πάλι τὸν δαυλὸ σὲ κεραυνῶν ἀρπάγη.

ΡΩΜΟΣ ΦΙΛΥΡΑΣ

ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΚΑΡΤΕΡΟΥΜΕ . . .

—Αὐτὸ πού καρτεροῦμε πότε θάρθει;
Μὲ ποιὸ καράβι μυθικό, μὲ ποιὸν ἀγῶνα,
μὲ ποιὰν καινούργιαν ἀνοιξη, ποιὸ θάλλπος;

—Τόκρυψε, ὠϊμένα, ὁ πόθος τῶν ἀνθρώπων
στῶν ἀγαλμάτων τὴν καρδιά! Στὰ σπλάχνα
θεῶν κ' ἡρώων! Στῶν ναῶν τὰ ἄδυτα!
Μὲς στὰ φτερά τῆς μουσικῆς, στὴν ἀρμονία τῶν στίχων...
Τὸ πήρανε οἱ σοφοὶ στὰ μνήματά τους,
οἱ ναῦτες στὰ λιμάνια τῶν Σειρήνων,
οἱ μαχητὲς στὸ ματωμένο χῶμα...
Τόκρυψε ἢ φύση στὴν ψυχὴ τοῦ κρίνου
στὴ φλόγα τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πάθους,
στὸ χαμογέλιο τῶν παιδιῶν, στὴν ἀρετὴ
τῶν ἡρεμῶν, ἐλεύθερων ἀνθρώπων!

—Αὐτὸ πού καρτεροῦμε...

Ποιὸς θὰ τόβρει;

Ποιὸς θὰ μπορέσει σὲ δεσμὸ νὰ βάλει
τὴν ἄπιαστη Εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων;

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

Δέν εἶμαι βέβαιος ἂν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπιμένει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐξασκήσει δικαιώματα ἰδιοχτησίας. «Εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐξασκήσει», τονίζω τὸ οὐσιῶδες μέρος. «Ὅτι ὁ νόμος προνοεῖ περὶ ἀτομικῆς, ὅπως ἄλλωστε, καὶ κοινοτικῆς ἢ ὁποιουδήποτε ἄλλου εἴδους, δὲ συζητεῖται. Ἄφορεῖ βέβαια κινητῆ, ἀκίνητη, πνευματικὴ εἴτε ὑλική. Ἐντούτοις ἀπὸ τὸ κεφάλι μου περνᾷ ἡ ἰδέα ὅτι κάθε εἶδους ἰδιοχτησία, ἀκόμη καὶ ἡ πνευματικὴ, εἶναι ὑποδούλωσι. Τὲς περιοσότερες φορές, ὅταν μὲ πιάσουν τὰ πείσματα μου, ἐπιμένω σ' αὐτό. Καὶ βεβαιότατα ὅταν κανένας φτάνει στὸ σημεῖο νὰ ὑποδουλωθεῖ, γιὰ ποιά δικαιώματα ἰδιοχτησίας μπορεῖ νὰ κάνει λόγο;

Καὶ ὅμως κατὰβαθα μας καίει ἡ ἐπιθυμία νὰ κατέχουμε. Νὰ κατέχουμε πέρα πάσης ἀμφιβολίας καὶ στὴν ἰδεαλιστικὴ ροπὴ τοῦ ἐνστίχτου μας, θέλουμε νὰ κατέχουμε τὴν ἐβελούσια προσάρτηση «ἐκείνου» πού ἀπάνω του ἐπιβεβαιοῦται ἡ ἀξιοποίηση τῆς ὑπάρξεως μας. Γλιστρῶ, ὑποθέτω, πρὸς τὲς βαθύτερες, ψυχικὲς ἀνάγκες τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης. Τὶ πειράζει; Ὅταν ἡ πιστοποίηση τῆς ἀναγραφῆς στὴν πλάκα τῆς συνείδησης, κατὰ κάποιον τρόπο, ἡ δουλιὰ εἶναι κιόλας φτιαγμένη. Καὶ τὸ τέρμα μοιραῖο. Κάποια ἀδυσώπητη ἐρημία ἀκολουθεῖ κάθε ψυχικὴ «ἰδιοχτησία» πού ἐπεχτείνεται διαρκῶς ὥσπου νὰ φτάσει τὸ λαϊμὸ τῆς ψυχῆς. «Ἐνα μικρὸ βῆμα καὶ τετέλεσαι, ἐπικαλούμαστε βοήθεια, ἂν προφτάσουμε.

Πόσο ἀπλᾶ δοκιμάζω νὰ παραστήσω τὰ πράγματα. Περὶ ἰδιοχτησίας ὁ λόγος!

Ἔστερα εἶναι καὶ τὸ ἄλλο πού ἐπιμένει νὰ θέλει νὰ ταχτοποιηθεῖ ἐντελῶς μαζί μου. Μᾶλλον ἐπιστημονικῆς φύσεως τοῦτο.

«Πῶς ἀρχίζει τὴ ζωὴ του ὁ ἄνθρωπος;» Εἶναι καθαρὴ ἐρώτηση, ἐλπίζω. Ἄν ὄχι τελειῶς, προσπαθῶ νὰ συμπληρώσω. «Σὲ ποῖαν ἡλικία τελειώνει ἡ ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου; Πέρα τοῦ σημείου ἐκείνου, ἡ ζωὴ ἀποκαθίσταται στὴ γαληνεμένη πιά συνείδηση τῆς ἐποπτείας ὡς αἰτιολογημένη συνέπεια καθαρῶς διαγραφομένου ὑλικοῦ, εἴτε ὑλικοψυχικοῦ, μηχανισμοῦ;»

Ἄν δὲ μὲ ἔχετε ὑποπτευθεῖ, σᾶς φανερώνω τὲς προθέσεις μου. Μιλῶ γιὰ τὴν ἐπέχταση τῆς ἀδυσώπητης ἐρημίας πού φτάνει ὡς τὸ λαϊμὸ τῆς ψυχῆς, ἂν δὲν τὴν παραδέχεστε αὐτὴ, ὡς τὸ λαϊμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Παράξενο πράμα! Εἶχα πιστέψει πῶς ἐξώφλησα τὸ χρέος μου στὴν ἐξουσία τῆς. Ἄς συμπληρώσουμε λοιπὸ εὐσυνείδητα τὲς ἐρωτήσεις μας. «Ἡ ἢ ἐσωτερικὴ ὑπάρξη τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς καὶ πέρα τῆς αἰτιολογίας ὁποιουδήποτε ὑλικοῦ, εἴτε ὑλικοψυχικοῦ μηχανισμοῦ, ζεῖ τὲς ἑξαλλες μεταμορφώσεις τῆς πού δὲν ἔχουν ἄλλην διαδικασίαν ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ χά-

ος τῆς προέλευσης της;»

*

Εἶναι μιὰ ἔκταση ἀπεριόριστη, ἀμμώδης. Καὶ σὺ εἶσαι τόσο ἔλεινὰ μόνος πού τρομάζεις. Δὲν ἔχεις καμιὰ δύναμη ἀπολύτως. Μάλιστα, ἂν ξαφνικὰ αἰστανθεῖς πὼς κρύβεται καὶ λίγη δύναμη ἀκόμη, ἴσως, νὰ ποῦμε, στὰ χέρια σου, σὲ πιάνει ἕνας θυμὸς ἀξιολύπητος γιατί ἔχεις δύναμη. Θέλεις νὰ νιώσεις τὸν ἑαυτὸ σου ἐντελῶς ἐγκαταλειμένο, γὰ νὰ δικαιολογεῖται ἡ παράδοση. Γιατί ὡς ποῦ θὰ φτάσεις βαδίζοντας σὲ τούτη τὴν ἀπροσπέραστη ἀμμώδη ἐρημιὰ; Καὶ ἡ ἀμμώδης αὐτὴ ἐρημιὰ εὐρίσκεται σὲ ἀπόλυτη συνάρτηση μὲ τὴν ιδιοχτησία. Μέσα στὴν ἔκταση τῆς πού δὲ γνωρίζει περιορισμούς καὶ ὅρια κανένας δὲν «εἶναι ἰκανός» νὰ κατέχει τίποτε, οὔτε ὁ στόμαχος τοῦ ἑαυτοῦ του δὲν ἀνήκει σὲ κανένα. Μυρίζει αὐτὸς διαρκῶς ξυνίλες καὶ καταστρέφει τὰ γεύματα καὶ τὸν γλυκὺ ὕπνο.

Σὲ λίγο ἡ ἄμμος τῆς ἐρημιᾶς αὐτῆς καλύπτει καὶ τὸ πεδίο τῆς μνήμης. Δὲν κατέχεις ἀπολύτως τίποτε, κανένα εἶδος ιδιοχτησίας, τῆς ψυχοπνευματικῆς μὴ ἐξαιρουμένης, οὔτε μιὰ ἰσχνὴ ἀνάμνηση. Τὸ μόνο πού πιστοποιεῖς ὅτι οὐδέποτε τὸ ἔδαφος ἦταν στερεὸ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου, καὶ ὅποιος διανοεῖται τέτοιο πρᾶγμα, εἶναι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού ὑπόκεινται εὐκολὰ σὲ ψευδαισθήσεις! Μιὰ μικρὴ σταγόνα πάντοτε ξεχειλάει τὸ ποτήρι καὶ ἕνα λεπτότατο ἄχυρο σκάζει τὴν γκαμήλα! Δὲ ξέρω τί ἀκόμη χρειάζεται γιὰ νὰ **βουλιάξει ὁ ἄνθρωπος.**

Καλημέρα κόλαση! Καλημέρα! "Ἄν ὁ ἥλιος σου πού λάμπει δῆθεν λίγο πάρα πέρα κάνοντας τὸ πράσινο χορτάρι ἀκόμη πρασινότερο γιὰ νὰ ἀντιπαραβάλλει στὴ σκιά μας τὴ στερεότητα τῆς ὑγείας, δὲ μπορεῖ νὰ ξεγελάσει πιά. Εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ μαρτύρια αὐτοῦ τοῦ τόπου. Ἄλλὰ ζήτω ἡ κόλαση! Νομίζω πὼς ἔχω ζητωκραυγᾶσει ἐπανειλημένως ὑπὲρ σου. Ζήτω ἡ κόλαση! Εἶσαι ἡ μοναδικὴ ἀλήθεια ἀφοῦ ἡ ψυχὴ φτάνει ἐδῶ ὅπως πράγματι εἶναι, ὀλόγυμνη, φέροντας μόνο τὴν ξεαψη τοῦ πάθους τῆς. Οὔτε ἕνα ξεφτισμένο μανδύα δὲ μπόρεσε ποτὲ νὰ ἔχει δικὴ τῆς ιδιοχτησία καὶ οἱ ψευδαισθήσεις εἶναι ψευδαισθήσεις σήμερα καὶ αὔριο, ὅπως ἦταν πῆς καὶ τότες καὶ ὅπως θὰ εἶναι ὕστερα. Ὁ ἥλιος πού λάμπει στὸ πράσινο χορτάρι δὲν ἦταν ποτὲ ἥλιος καὶ ἄς λέγουν ὅτι θέλουν οἱ λογικοὶ — ἄς κάνουν καλὰ μὲ τὴ δική τους ξεαψη!

"Υπάρχει μιὰ ἀσθένεια πού ἀργὰ ἢ γρήγορα φαίνεται πὼς καταλαμβάνει ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, ἂν δὲ προφτάσει ὁ θάνατος νὰ τοὺς προστατεύσει στὰ δικά του βασίλεια. Ὀνομάζεται πίεση. Ναι, γι' αὐτὴ τὴν πασίγνωστη ἀρρώστια μιλῶ. Ὑπάρχει καὶ ἡ ὑποπίεση. Στὴ πρώτη περίπτωση περιπτώση συνιστᾶται, τουλάχιστο ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἡ ταχτικὴ ἀφαίμαξη. Στὴ δευτέρῃ ἡ ἡσυχία, ἡ ἀποχή. Ἐχει κανεὶς νὰ προσθέσει τίποτε; Τίποτε τὸ

σημαντικό έννοῶ καὶ ὄχι περιγραφικὴ σπατάλη. Λοιπὸ ἡ ἀφαιμαξὴ καὶ ἡ ἀποχή!

Περπατώντας κανεὶς μέσα στὸ ἀχαμνὸ ἄμμο τῆς ἐρημίας γίνεται τουλάχιστο σοφὸς καὶ παντογνώστης. "Ένας μικρὸς θεὸς τοῦ γνωστοῦ τύπου. Λοιπὸ συμπεραίνω πῶς ἡ ἀφαιμαξὴ καὶ ἡ ἀποχή εἶναι βιολογικὲς ἀξίες ἢ γιὰ νὰ ἀκριβολογοῦμε, εἶναι τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῖ ἡ ἰσορροπία τῆς βιολογίας γιὰ νὰ διτηρεῖ τὸν ἑαυτὸ τῆς. Ἐπαπειλεῖται διαρκῶς ἀπὸ τὴ πίεση καὶ τὴν ὑποπίεση. Ἐπακριβέστερη διατύπωση : — Ἡ ὑγεία ἢ ψυχοβιολογικὴ ἐκδηλώνεται διὰ τῆς πίεσης καὶ τῆς ὑποπίεσης ποὺ εἶναι τρόπον τινα ὀριακὰ σημεῖα. Μόλις ἡ περιοχὴ τους καταληφθεῖ μετατρέπεται σὲ ἐπικίνδυνη ἐστία ποὺ εὐτυχῶς ἐκπέμπει τὰ σήματα τοῦ κινδύνου ἐν εἴδει διαφόρων συμπτωμάτων. Ἄπ' ἐδῶ μέχρις ὅτου ἡ ἐστία ἀπολυμανθεῖ ἢ ἐκκαθαριστεῖ εἶναι ἐργασία ἐσωτερικῆς ὑποθέτω καύσεως. "Έχω ἐκφραστεῖ καλά; "Όχι; "Άς ξαναδοκιμάσω λοιπὸ. Ἡ πίεση καὶ ἡ ὑποπίεση εἶναι οἱ ἀπολυμαντικὲς ἢ ἐξυγιαντικὲς βαλβίδες τῆς ψυχοβιολογικῆς ἀνθρώπινης ὑγείας. Οὐδέποτε τὸ αἷμα σου ὀρέγεται μιὰ τελεολογικὴ, συνεπῆ πορεία. "Άστα γόνατά σου νὰ βυθιστοῦν βαθύτερα μέσα στὸν ὑποχωροῦντα ἄμμο. Θὰ δυσκολευτεῖ λιγάκι ἡ ἀναπνοή σου, μὰ θὰ σοῦ κάνει καλὸ. Ζητωκραυγάζω. Ζήτω ἡ κόλαση! Ζήτω! Ἐκεῖ τουλάχιστο ὑπάρχει τὸ ἀναλλοίωτο τοῦ πόνου ποὺ δὲ χρειάζεται, ὅπως ἡ ζωὴ, ἀπολυμαντικὲς ἢ ἐξυγιαντικὲς βαλβίδες. Ἐπάρχει καμία ἔνστασις; Ζήτω!

Εἶναι ἕνας καιρὸς ποὺ ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ὁ ἀρσενικὸς ἄνθρωπος πιστεύει περίπου ἀπόλυτα ὅτι προορίζεται γιὰ θεὸς. Δοκιμάζει κατὰ τὴν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὲς δυνάμεις του, ὅλες τὲς ιδιότητες τῶν δυνάμεων του. Ἐχτυλίσσει τὲς γνώσεις του πρὸς πᾶν ὄρατον καὶ ἀόρατον, πᾶν νοούμενο καὶ ὑποπτευόμενον. Τότε δὲν εἶναι ἀκόμη παρὰ μόνον ἕνας ἔφηβος. Δοκιμάζει ἀκόμη τὲς καθαυτὸ ὕλικές, σωματικὲς του δυνάμεις. Κάποια μέρα ἀσφαλῶς θὰ μετατοπίσει τὰ ὄρη καὶ θὰ κρατήσῃ στὰ χέρια του τὸ θόλο τ' οὐρανοῦ μὲ ὅλους τοὺς κόσμους τῶν ἀστρῶν του. Στὴν ὑπεράνθρωπη τούτη ἔνταση ζεῖ ἕνα ἐξαλλο ὄνειρο, ὅπου οἱ ιδιότητες του συγχέονται διαρκῶς μὲ τὲς ιδιότητες ἐκεῖνες ποὺ ἔμαθε νὰ ἀποδίδει στὸν Παντοδύναμο.

Ἡ μέρα τῆς δοκιμασίας του ἀρχίζει ὅμως κάποτε. Μπορεῖ νὰ ταυτιστεῖ κατὰ πάσα πιθανότητα μὲ τὴν πρώτη του ἀπόπειρα γενικῆς ἐποπτείας ἢ ὅποια, σ' ὅλη τὴν κατὰ τεμάχιο συνολικὴ ἔχταση τῆς, ἀπογοητεύει πάντα τὸν ἀρσενικὸ νέο. Δὲν εἶναι τὴν αὐτὴ στιγμὴ πανταχοῦ παρών, εἴτε παντογνώστης. Ἡ γνώση του ὅπως καὶ ἡ παρουσία του εἶναι τεμαχισμένη καὶ πάρα πέρα, οἱ ἀκατάλυτοι ὀρίζοντες τοῦ αἰσθήματος του, εἶναι κι' αὐτοὶ τεμαχισμένοι. Ὁ χῶρος μὲ τοὺς ἀμετάκλητους νόμους του

προβάλλει τὴν πανίσχυρη τυραννία του. Εἴμεθα μόνο κάπου, ἓνα μόνο μέρος τῆς γνώσης μπορεί νὰ προβάλλει, ἀναδίδουμε ἓνα αἶσθημα καὶ μόνο. Ἡ κυριαρχία τοῦ ἀδιαχωρήτου τοῦ χώρου βασιλεύει παντοῦ. Ὁ νεαρὸς ἀρσενικὸς πρέπει νὰ προσκολληθεῖ σὲ κάτι. Πρέπει νὰ συμμαζέψει τὸν ἑαυτό του, ἂν θέλει νὰ τὸν κατέχει ὀλόκληρο, πρέπει νὰ συσπειρωθεῖ ὡς τὲς διαστάσεις ποὺ ἐπιβάλλουν οἱ κανόνες τοῦ χώρου. Τὸ καράβι, ἂν θὰ πάει κάπου, θὰ τὸν πάει σένα μονάχα μέρος στὸν προδιορισμένο χρόνον καὶ πρέπει ἀφευχτα νὰ κάμει τὴν ἐκλογὴ του. Τὴν ἐκλογὴ του!

Ἡ τυραννία ἀρχίζει. Ὁ νεαρὸς θεὸς θὰ διαπιστώνει διαρκῶς καὶ ἐντονώτερα τὴν ἀνεπάρκεια του. Καὶ αὐτὴ δὲ θὰ πραϋνεται παρὰ μονάχα μὲ θυσίες ἀπὸ τὴν ἱερὴ ὑπόσταση τῆς θεότητος του. Θὰ θυσιάζει τὴ θεία ἀσφάλεια τοῦ πανταχοῦ παρών. Τὴν ἀχτινοβόλο ἀλκή τῆς παντογνωσίας του, τὴν ἅγια ἠδονὴ τῆς μεγαλεπήβολης πανεπιθυμίας του. Διαρκῶς θὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κάμνει τὴν ἐκλογὴ του. Σὲ λίγα χρόνια θὰ γίνει ὁ δοῦλος τῆς ἐκλογῆς του καὶ ἐγκαταλείποντας γιὰ πάντα τὰ σεπτὰ δώματα τῶν θεῶν θὰ ἐγκατασταθεῖ στὴ μίζερη καλύβη τῆς ἀνθρώπινης ταπεινοσύνης. Πρέπει νὰ κατοχυρώσει κάποια προσοχή, πρέπει νὰ ἐντρυφήσει, ὀριστικὰ προσκολλόμενος. «Πρέπει». Αὐτό—τὸ πρέπει—εἶναι ὁ παντοδύναμος, ὁ παντογνώστης, ὁ πανταχοῦ παρών. Ἐκεῖνος ὁ ὑποδουλωμένος, πιθανό, ἐπαναστάτης.

Ἐντούτοις κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ ἀρσενικὸς ἔφηβος θὰ ὑπόκειται σὲ πολλὰς παραισθήσεις. Ἴσως νὰ ἐκλάβει τὸν δυνάστη του ὡς ἓνα κίνητρο ἐξωτερικῆς ἢ ἐσωτερικῆς φύσεως γιὰ τὴν ἐκδήλωση τῆς ἰσχύος του ποὺ εἶναι ἀκόμη δυνατὴ, μεγάλη, ἱκανὴ νὰ διεξάγει ἀγῶνες, ἴσως ἀκαταμάχητη. Ἄν δὲν μποροῦν νὰ συνυπάρξουν ἐπὶ τοῦ ἰδίου σημείου, εἴτε τὸ σημεῖο τοῦτο εἶναι χῶρος, ἢ μέρος τοῦ σώματος του, ἀπὸ τὰ εὐγενέστερα, δύο τινα, ἢ δύο ἀνόμοιοι καταστάσεις, μπορεῖ ὅμως νὰ ἐπιθυμήσει, νὰ ἐπιδιώξει, νὰ ἐκλέξει τόσο συναισθηματικὰ, ὅσο νοησιακὰ, ὅσο ἄλλο τόσο δυναμικὰ, μὲ ὄλο τὸ θάρος τῆς ζωϊκότητος του. Ἀκόμη θὰ ἔχει ψηλὰ τὸ φλάμπουρο τῆς ἀνυποταξίας του, ὁ ὑποδουλωμένος αὐτὸς ἐπαναστάτης.

Θ' ἀρχίσει νὰ ζητᾶ ἔρρισμα. Θὰ πρέπει νὰ προσανατολιστεῖ γιὰ νὰ προσανατολίσει κι' αὐτὸς τὸν ἑαυτό τοῦ ἑαυτοῦ του μέσα στὸν ἀναβρασμὸ ποὺ θὰ προηγεῖται τῆς ἐκλογῆς του. Τὸ καράβι μὲ τὸ ὁποῖο ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσει γιὰ νὰ γνωρίσει, νὰ γνωριστεῖ καὶ νὰ καταχτήσῃ κατὰ τὴ κρίσιμη στιγμή τῆς ἐκλογῆς, σὰν γνήσιος θεός, ἔκπτωτος ἔστω, ποὺ θέλει ὅμως νὰ κρατεῖ ψηλὰ τὴν ἱερὴ ἀνάμνηση τῆς θεότητος του, θὰ διατάξει ὀλοταχῶς στ' ἀνοιχτὰ καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ δρόμο του καβαλικεύοντας τὸ μεγάλο πέλαος.

Πρέπει νά παραδέρει αὐτὸ τὸ καράβι τὸ γεμάτο ἔξαψη καὶ ὀρέξεις. Ὁ σίφουνας θὰ εἶναι ὁ νοσταλγικὸς ὄπαδὸς καὶ ἡ καταιγίδα τὸ εὐκρατο κλίμα του. Πρὶ σκασεὶ τὸ περιφημο τοῦτο καράβι θὰ ἔχει γνωρίσει, θὰ ἔχει ἐνοήσει. Ὁ προσανατολισμὸς τοῦ μοναδικοῦ ἐπιβαίνοντος, θὰ εἶναι τελικὸς. Θὰ πιστοποιήσει μὲ ὅλες τὲς διὰ τρητες θεβαιότητες του, παρὰ τὰ διαρηγμένα κενὰ τῶν συνειρμῶν του, τὸ γεγονὸς τῆς ὑπάρξεως μέσα στὴ πληθωρικὴ ἔχταση τῶν ὀριζόντων τοῦ αἰσθήματος, τὸ γεγονὸς τοῦ μυστηρίου τῆς ἀρσενικῆς σύλληψης ἐφηβικῆς καὶ ἀνδρικῆς μέσα στὴν ὑπαρξὴ τῆς ὑπάρξεως του. Θὰ τοποθετήσει τὸ ἄπειρο καὶ θὰ τοποθετηθεῖ μέσα στὸ ἄπειρο. Τὰ ἀνθρώπινα εἶναι ἀνθρώπινα. Τότε θὰ κοιμηθεῖ μιὰ νύχτα γαλήνης. Πέρα ἀπὸ τὸ μαγνητικὸ, πέρα ἀπὸ τὸ ἠλεκτρομαγνητικὸ πεδίο τῆς ἀφθαστῆς γοητείας τους ζεῖ ὁ ἀκατάλυτος κόσμος τῶν ἀόρατων συσχετίσεων πού εἶναι πανόμοιες καὶ διαρκεῖς, πού εἶναι ἔξω ἀπὸ τοὺς τελικοὺς σκοποὺς τῶν ἀνθρωπίνων. Ἐκεῖ διακυβεύεται ἡ ἀληθινὴ μοῖρα τῆς ὑπάρξεως καὶ ἡ ἀνθρώπινη γενιὰ εἶναι ἀσφαλῶς ἓνα ἔδεσμα πού προσφέρεται καὶ πού κατὰ τὴ γεύση του ζεῖ τὴ ζωὴ του. Ἐδῶ στὸν ἀόρατο κύκλο τῶν πέρ' ἀπ' τ' ἀνθρώπινα συσχετίσεων ὑπάρχει ἡ ἀσφάλεια. Ἡ πυρηνικὴ ἀνθρώπινη οὐσία ἀποβάλλουσα τὴν ἐπιθετικὴν, ἰδιάζουσα στὸ γένος ἰδιότητα συμμετέχει ἐλεύθερα στὸν ἀκατανόητο ἀκόμη κόσμος τῶν συσχετίσεων. Ἐκεῖνος, ὁ πρῶν προοριζόμενος θεὸς εἶναι ἓνα πολλαπλάσιο συσχετίσεων πού δὲ μαρτυρεῖ εὐκόλα τὴν ἀληθινὴ ἰδιοσυγκρασίαν τῆς καταγωγῆς του. Ἡ ἀσφάλεια τοῦ ἡἀληθινῆ ἀσφαλῶς θρῖσκεται μέσα στὸ πολλαπλάσιο τῶν δυνατοτήτων, τῶν ἀπεριορίστων πιθανοτήτων τοῦ τεμαχισμοῦ του. Θὰ κοιμηθεῖ ἡσυχος τὴ γαληνιαία ἐκείνη νύχτα πού θὰ σταθεῖ μοναδική. Ἡ μοῖρα του εἶναι μοῖρα πού δὲν ἔχει προορισμό, ἢ ἐγκατάλειψη στὴν ἀπευχτέα συσχέτιση. Γαλήνη. Ἡ τελευταία νύχτα τῆς θεότητος του.

*

Ἡ ἄλλη νύχτα θὰ εἶναι γεμάτη σκιές καὶ ὁ ὕπνος του, παρὰ πάσα προσδοκία ἐφιαλτικὸς. Ἴσως τὸ φάντασμα τοῦ καραβιοῦ πού πάντα ταξιδεύει, πρᾶμα παράξενο, καὶ χωρὶς αὐτό, νά σέρνει τὴν ἀκατάστατη αὐλακία του πολὺ κοντὰ του καὶ οἱ ἀπορίες ἄθελα του ἀνακατεύονται μὲ τὸ φόβο. Ὁ ὕπνος του ὅπως ὀήποτε τὴ πρώτη νύχτα μετὰ τὴν ἀποκάλυψη θὰ εἶναι ταραγμένος καὶ τὸ ἄλλο πρῶτὶ θὰ τὸν ἀντικρύσει μὲ λίγο πικρὸ τὸ στόμα.

Ὁ πόνος θ' ἀρχίσει νά σέρνεται σιγά, ἀλλὰ ἀκατάπαυστα γιὰ νά σκηνώσει ὀριστικὰ στὸ μεδούλι τῆς ὑπαρξῆς του. Θὰ τρυπώσει στὸν καθημερινὸ ἄρτο του, στὴ καθημερινὴ φορεσιά του, στὴ γιορτάσιμη περιβολή του καὶ τὸ ἐνθουσιῶδες γεῦμα τῶν μεγάλων ἡμερῶν. Κάτι ἄπιαστο θὰ κυκλοφέρνει στὴ σκέψη του, κάτι θὰ βασανίζει τὴν ἀφή τῆς ἀφῆς του μὲ τὴ δυναστικὴ

άρνηση του. Κάτι θά παραδέρνει μεταξύ ἐπιθυμίας καὶ προσανατολισμοῦ, ἢ τοποθέτηση του μέσα στὸν κόσμον τῶν συσχετίσεων ὅσο στέρεη ἀπογίνεται ἢ ρευστὴ θά εἶναι πάντοτε ἀνίκανη νὰ τὸν ἐξυπηρετήσῃ, νὰ τὸν βοηθήσῃ, ἢ νὰ τὸν παρηγορήσῃ καν. Θ' ἀνακαλύψει πὼς τ' ἀνθρώπινα ἔχουν μέσα στὸν κύκλον τῆς μοίρας τους τὴ δική τους νομοταγία ἐμποτισμένη μὲ τὸ ἀπαράμιλλο ἄρωμα τῆς αὐθαιρεσίας, τῆς ἀνταρσίας, τῆς ἀνεπανόρθωτης ρήξης μὲ τὴ λοιπὴ δημιουργία, ὁ τρανταγμένος θεὸς θά χάσῃ πάλι τὸ θάβρο τῆς ἰσορροπίας του, ὁ γαλήνιος ἄνθρωπος θά διασαλευτεῖ ἀνεπανόρθωτα, ἡ ἀσφάλεια τῆς γαλήνης θά τὸν ἐγκαταλείπει γιὰ πάντα, ὁ στερεὸς ἄνθρωπος θά γίνῃ πρώτη φορὰ ὁ ἀνισόρροπος, ὁ μαρτυρικός, ἀλλὰ γοητευτικός ἄνθρωπος. Ταραγμένος ὅπως θά εἶναι θά ἐπισκεφθεῖ πάλι τὸ καράβι του. Εἶναι τὸ καταφύγιον του. Θά τὸ ἐπιθεωρήσῃ προσεχτικά. Ἀσφαλῶς χρειάζεται γερὴ ἐπισκευὴ γιὰ τὰ ταξίδια πού τὸ προορίζει. Μὰ τὸ καράβι αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ τὸ ἀλλάξῃ. Εἶναι τὸ στοιχεῖόν του.

Τὸ καράβι μὲ τὸν ἀνισόρροπον ἄνθρωπον θά συναντήσῃ καλοκαίρια καυτερά, φθινοπωρινὰ θλιμμένα, ἄγριους χειμῶνες, ἀνοιξες φλογάτες. Θά τραβάει ἐκεῖνο τὸ δρόμον του, αὐτὸ τὸ δρόμον πού ἔμαθε πιά πὼς εἶναι ἀμετάκλητα ἀτέρμονος. "Ὡσπου κάποτε, τὴν προσδιορισμένη ὥρα, τὰ ξεσχισμένα του πανιά ἴσως τὴν ὥρα πού ἀπὸ τὰ κουρέλια τους θά στάζουνε χουφτιές ἀσημοχρυσάφενια θαλπωρή, νὰ τὰ χαϊδέψῃ τὸ εὐθυμον σφύριγμα τοῦ μοναδικοῦ ἐπιβαίνοντος. Ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, καταλύοντας τὴν τυραννίαν τῶν συσχετίσεων καὶ τῶν ἀνησυχιῶν τοῦ γένους, θ' ἀποδίδεται ἀκέραιη στὸ αὐτούσιον τῆς ὑπαρξῆς της, ἀνεξάρτητη καὶ περίτρανη, μὲ ὅλους τοὺς κερανοὺς τῶν παλιῶν θεῶν στὴν ἀκοή της, μὲ ὅλη τὴ κραδαίνουσα ἐπικυριαρχία τῆς γνώσης του στὴ χούφτα τοῦ ἐγκεφάλου του, μὲ ὅλη τὴν πικρία τῆς συλλογῆς καὶ τῆς ἐκλογῆς τῆς ἐπιθυμίας του στοὺς παλμούς τῆς καρδιάς του, στοιχεῖα ἀχώριστα πιά τῆς ὑπαρξῆς του, πού δὲν ἔχουν ὅμως τὴ δεδομένη τούτη στιγμή καμιά ἄλλη ἐπίδραση παρὰ τὴν ἐντατικοποίηση τῆς χαρᾶς του. Τὸ τραγοῦδι θά παίξει τίς νότες του στὶς χορδές τῆς καρδιάς του ἐνῶ τὰ χεῖλη του ἀνεξάρτητα μέσα στὴν πλήρη ὑπακοή θά ἀποδίδουν σὲ ἤχους τὸ μεγάλο γεγονός.

Ὁ μοναδικὸς ταξιδευτὴς ἀφήνοντας τὸ καράβι μόνον του στὴ θάλασσα θά πατήσῃ πάλι τὸ πόδι του στὴ μάνα γῆ γιὰ νὰ τρίψῃ τὴ μούρη του πάνω στὸ πράσινον χορτάρι της. Ἡ καρδιά του θά εἶναι ἐλαφρυά, ὅπως ὁ ἦχος τοῦ τραγουδιοῦ της, ἡ ἀφή του ἰκανοποιημένη, τὸ καράβι μόνον του θά ξεχνιέται. Τὴ μικρὴ καὶ ἀσήμαντη πού εἶναι ἡ κόλαση! Καλημέρα ἤλιε, καλημέρα κυρίαρχε τοῦ ξεκομένου σχήματος, μεγάλε διαφεντευτὴ τοῦ ὀριστικοῦ, Καλή σου ἡ Μέρα.

(Τὸ τέλος στὸ ἐπόμενον)

Ν. Σ. ΒΡΑΧΙΜΗΣ

W. B. YEATS

ΣΑ ΘΑΣΑΙ ΓΡΗΑ

Σά θᾶσαι γρηὰ μ' ἄσπρα μαλλιά καὶ θὰ νυστάξης τόσο
καὶ πλάϊ, θὰ σκύθης, στή φωτιά, τοῦτο μου τὸ βιβλίον
πάρε καὶ διάβασε σιγὰ καὶ τ' ἄπαλὸ ὄνειρεύτου
βλέμμα πού εἶχαν τὰ μάτια σου καὶ τὶς βαθιῆς σκιῆς τους.

Πόσοι ἀγαπήσαν τὴ φαίδρῃ τὴν ὄψη σου καὶ πόσοι
τὴν ὠμορφιά σου ἀγάπησαν, στὸ ψέμα ἢ καὶ στ' ἀλήθεια,
Μὰ ἕνας τὴν ταξιδιάρικην ἀγάπησε ψυχὴ σου
καὶ τ' ἄστατό σου, ἀγάπησε, προσώπου κάθε λύπη.

Καὶ σκύβοντας, μουρμούρισε, πλάϊ στ' ἀναμμένα ξύλα,
μουρμούρισε λυπητερά πῶς ἔφυγεν ἡ ἀγάπη,
καὶ στὰ ψηλά, πῶς πέταξε, βουνά, τὸ πρόσωπό της
σ' ἕνα στεφάνι ἀνάμεσα, κρύβοντας, ἀπ' ἀστέρια.

(Μετάφραση)

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

ΠΑΛΙΑ ΕΡΩΤΙΚΑ

I

Κάθε στιγμή στὸ πλάϊ σου τὴ λαχταράει ὁ χρόνος
οἱ νύχτες τὴν ἀποζητοῦν, τὴ μελετᾶν οἱ μέρες
τὸ φῶς, τὸ φῶς της νὰ ντυθοῦν, νὰ πιοῦν ἀπ' τὴ χαρὰ της.

II

Ἐδῶ γαλήνη θρῖσκει ὁ νοῦς στὴν ταραχὴ τοῦ κόσμου
χῶρες ξανοίγει μακρινές, πού οἱ ἴσκιαι κελαῖδουνη
πού δὲν βραδιάζει ἡ μέρα τους, δὲ σάνεται τὸ φῶς τους.
Κι' ἔχουν τὸ θέρος δυὸ φορές καὶ δυὸ φορές τὴ νιότη
κι' οἱ Ἐσπέρες ἀργοπερπατοῦν βασιλικές κατ' ἀπ' τὰ δέντρα
καὶ σέρνουν τὶς πορφύρες τους πὰ στὰ χρυσόμηλα πού πέφτουν
ἀπ' τὴν πνοὴ τοῦ γέλιου σου, τὴ χάρι τῶν ματιῶν σου.
Δῶ οἱ οὐρανοὶ εἶναι χαμηλοὶ κι' ἀγάπη ψιχαλίζουν
χρυσὴ ψιχάλα ἀπόκοσμη, βροχούλα καλωσύνης.

III

Γιοφύρι πού περίμενες ἄστρα νὰ τὴ στολίσεις
τῆς ἔγνοιας μου τὰ λούλουδα σοῦ ἔστρωναν τὴ σπάτα
καὶ τὴ μορφή σου ἔγραφαν καὶ ξέγραφαν τὰ δέντρα,
ὡς ἡ νυχτιὰ μιὰ σ' ἔφερνε, μιὰ σ' ἔπαιρνε ὀπίσω.
Χίλιες φορές ἐφάνηκες, χίλιες φορές ἐχάθης,
ἀπόψε πού λαχτάρισαν κι' οἱ δρόμοι τὴ χαρὰ σου.

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ *

Β' Καί εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν θὰ εὐρωμεν τὸ ἴδιον πνεῦμα νὰ ἰσχύη, τὸ πνεῦμα τῆς συνδυασμένης καὶ ἐνηρμονισμένης ἐνεργείας. Πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος τοῦ ε' αἰ. π. Χ. ἀνεγνώρισεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος καθ' ἑαυτὸν ἀποτελεῖ μίαν ἀρμονικὴν ἔνωσιν σώματος καὶ πνεύματος. Ἡ καλλιέργεια αὐτῶν ἐξ ἴσου καὶ παραλλήλως ἀποτελεῖ τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ. Συνήθως ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν ἀρχαίων, ἐπαναλαμβάνομεν τὸ γνωστὸν «νοῦς ὑγιῆς ἐν σώματι ὑγιεῖ», λησμονοῦμεν ὅμως ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀπλῶς μετάφρασις τοῦ λατινικοῦ «mens sana in corpore sano» καὶ δὲν ἀποτελεῖ ἐπομένως ἑλληνικὸν ἰδεῶδες. Δὲν καλλιιεργεῖ ὁ Ἀθηναῖος τὸ σῶμά του, διὰ νὰ ἀσκήσῃ δι' αὐτοῦ τὸ πνεῦμά του, ἀλλὰ καλλιιεργεῖ ἕνας συγχρόνως καὶ τὰ δύο, διότι τότε μόνον διαμορφώνει τὸν πραγματικὸν ἄνθρωπον.

Ὁ Ἀθηναῖος τοῦ ε' αἰ. π. Χ. εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει νὰ ἀσκήσῃ εἰς τὴν παλαίστραν καὶ νὰ παρακολουθῇ τὰς τραγωδίας εἰς τὸ διονυσιακὸν θέατρον, ὁ ὁποῖος γυμνάζεται εἰς τὸ γυμναστήριον καὶ ἀκούει τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους εἰς τὰς στοάς, ὁ ὁποῖος παριστάνει εἰς τοὺς συμπατριώτας του δράματα καὶ ὡς ἀμοιβὴν λαμβάνει τὴν στρατηγίαν. Ὁ Ἀθηναῖος πολεμιστῆς εἶναι καὶ μεγάλος φιλόσοφος συγχρόνως, ὁ Ἀθηναῖος ἀθλητῆς εἶναι καὶ ὁ μαθητῆς τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν φιλοσόφων ἐν ταύτῳ. Εἰς τὰς ἐνηρμονισμένας ταύτας ἐκδηλώσεις προβαίνει ὄχι ἀλογίστως καὶ ὀρμώμενος ἐκ τῆς ἀσταθείας τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς του, ἀλλὰ διότι φρονεῖ ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν σταθερὰν κατάστασιν εἰς τὴν ζωὴν καὶ αὐτὸ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν μονόπλευρον κατεύθυνσιν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο δὲν θὰ εὐρωμεν παρὰ τοῖς Ἀθηναῖοις ἄνδρας ὅπως τὸν Κροτωνιάτην Μίλωνα, τὸν περίφημον διὰ τὴν σωματικὴν του ἰσχύν ἀθλητὴν, οὐδὲ τὸν Ῥόδιον Διαγόραν τὸν ἐπίσης πανελληνίου φήμης ἰσχυρὸν ἀγωνιστὴν, ἀλλὰ θὰ εὐρωμεν τὸν φιλόσοφον Σωκράτη τὸν συζητητὴν τῶν στοῶν καὶ πολεμιστὴν τοῦ Δηλίου, τὸν τραγικὸν Αἰσχύλον καὶ πολεμιστὴν τῆς Σαλαμίνας, τὸν τραγικὸν Σοφοκλέα καὶ στρατηγὸν τῆς εἰς Σάμον ἐκστρατείας. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἤρωσ τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶναι ὁ Ἡρακλῆς, ὁ περίφημος καὶ ρωμαλέος ἥρωσ, ὁ ὁποῖος κατέβαλε τὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς ἐχθροὺς τῆς φύσεως, ἀλλ' ὁ Θησεύς, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησε πρὸς τὰς Ἀμαζόνας καὶ κατῆλθεν εἰς τὸν Ἄδην, ἀλλὰ συγχρόνως ἐδημιούργησε τὴν πολιτικὴν ζωὴν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς ἔκαμεν ἄνθρώπους μὲ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ἰδεώδη, τοὺς ἐδημιούργησε κοινὴν πατρίδα καὶ κοινὸν πολίτευμα. Καὶ αὐτοὶ οἱ μῦθοί των ἀντανα-

* (Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον καὶ τέλος).

κλῶσι τὴν ἐνηρμονισμένην ἀντίληψιν περὶ ζωῆς καὶ πολιτισμοῦ.

Καὶ ἡ ἀγωγή τῶν Ἀθηναίων ἦτο κάτι τὸ ἀνάλογον, γεμάτη καὶ αὐτὴ ἀπὸ ἀρμονίας. Ὅπως μᾶς λέγει ὁ Πλάτων (Πρωτ. 326β), ἐπεδίωκον οἱ Ἀθηναῖοι, ὥστε οἱ νέοι νὰ καταστῶσιν εὐρωστότεροι καὶ εὐρυθμότεροι: «πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας καὶ εὐαρμοστίας δεῖται». Δὲν καλλιεργεῖ ὁ Ἀθηναῖος ἀποκλειστικῶς τὸ σῶμα, διὰ νὰ παράγῃ μόνον καλοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς πατρίδος, διότι οἱ καλοὶ ὑπερασπισταὶ δὲν εἶναι μόνον οἱ ἔχοντες ἰσχυρὰ σώματα. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον σώζει εἰς τοὺς κινδύνους εἶναι ἡ εὐψυχία. Αὐτὴ φέρει τὴν ἐλευθερίαν, ὅπως καὶ ἡ ἐλευθερία φέρει εὐδαιμονίαν κατὰ τὸν Θουκυδίδην. Ἀναγνωρίζει ὅμως ὁ Ἀθηναῖος, παρ' ὄλον τοῦτο, τὴν ἀξίαν τοῦ σώματος ὡς ὑπέρτερου τῆς ψυχῆς καὶ διὰ τοῦτο καλλιεργοῦσι καὶ τοῦτο, ὅπως μᾶς λέγει πάλιν ὁ Πλάτων «ἵνα τὰ σώματα βελτίω ἔχοντες ὑπηρετῶσι τῇ διανοίᾳ χρηστῇ οὔσῃ καὶ μὴ ἀναγκάζωνται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν». Ὁ Ἀθηναῖος ἐνῶ δὲν θυσιάζει τὸ ἄτομον χάριν τῆς πατρίδος καὶ μόνον, ἀφ' ἑτέρου δὲν καλλιεργεῖ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ καὶ μόνον, ὅπως ἔκαμναν οἱ κάτοικοι τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Αἰολίδος, δὲν ἀφήνει τὸ πνεῦμα νὰ ἐκθηλύνεται εἰς θεωρητικὰ σκέψεις, ἀλλὰ γνωρίζει νὰ ἀναπτύσῃ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα παραλλήλως, τὴν γυμναστικὴν καὶ τὴν μουσικὴν ἔχων ὡς κύρια μαθήματα, γνωρίζει νὰ φιλοκαλῇ μετ' εὐτελείας καὶ νὰ φιλοσοφῇ ἄνευ μαλακίας, γνωρίζει νὰ ἐκτιμᾷ τὸν πλοῦτον, ὥστε νὰ μὴ ἐπιδιώκῃ νὰ τὸν ἀποφεύγῃ, ἀλλὰ δὲν ὑποτιμᾷ ἐκείνον, ὁ ὁποῖος εἶναι πτωχός, ἐνῶ τούναντίον προσπαθεῖ νὰ ἀποφεύγῃ τὴν πένιν κατὰ τὸ δυνατόν καὶ νὰ χρησιμοποίῃ τὸν πλοῦτον χάριν τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῶν κοινῶν ἰδεωδῶν. Δι' αὐτὸ εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεπτύχθη τὸ σύστημα τῶν λειτουργιῶν, καθ' ὃ ἕκαστος Ἀθηναῖος ὑπεχρεοῦτο νὰ διαθέσῃ μέρος τῆς περιουσίας του ὑπὲρ τακτικῶν ἢ ἐκτάκτων ἀναγκῶν τῆς πόλεως, ἐνῶ ὅποιος δὲν ἠθέλε νὰ ἀναλάβῃ ὑπεχρεοῦτο νὰ παραχωρήσῃ τὴν περιουσίαν του εἰς ἄλλον πρόθυμον νὰ διενεργήσῃ τὰς δαπάνας ταύτας ὑπὲρ τῆς πόλεως. Δι' αὐτὸ καὶ τὰ χρήματα τῶν συμμάχων δὲν ἀποταμιεύει ἡ πόλις, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ πρὸς διακόσμησίν τῆς, πρὸς καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν αἰσθήσεων, πρὸς ἰκανοποίησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Δὲν ἐθεώρει ἡ πόλις ὅτι μόνος σκοπὸς τῆς συμμαχίας ἦτο ἡ ἀπόκρουσις τῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν καὶ ὅτι ἐφ' ὅσον αὐτὸ ἐπετυγχάνετο ὅτι ἦτο περιττὴ ἡ περαιτέρω δαπάνη, ἀλλὰ ὅτι ἡ πολεμικὴ ἐνέργεια εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἔπρεπε νὰ συνυπάρχῃ μετ' ἐσωτερικὴν ἀναγέννησιν καὶ ὅτι ἡ διακόσμησις τῆς πόλεως ἦτο ἡ κυριωτέρα ἐκδήλωσις ταύτης. Δι' αὐτὸ καὶ τὰ ἀθάνατα δημιουργήματα τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι ὅ,τι καλοῦμεν κλασσικὸν ἐν τῇ τέχνῃ, ταῦτα δὲ ἐν ταῖς λεπτομερείαις των εἶναι αὐτὴ ἡ ἐκδή-

λωσις τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς ἰσορροπίας, ἡ ὁποία κατέχει ὡς κύριον γνώρισμα τὸν ἀθηναϊκὸν πολιτισμὸν. Ἄρκει ἓνας νὰ ἀντίκρουσε τὰς γραμμάς τοῦ Παρθενῶνος, τῶν Προπυλαίων ἢ τοῦ Ἐρεχθείου, διὰ νὰ διακρίνη ἀμέσως τὴν ἁρμονίαν ταύτην. Ἡ λεπτότης καὶ ἡ χάρις τοῦ ἰωνικοῦ πνεύματος συνδυάζονται μὲ τὴν σοβαρότητα καὶ τὴν βαρύτητα τοῦ δωρικοῦ. Καὶ αὐτὸς ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο ρυθμῶν εἰς τὸ καθ' αὐτὸ σύμβολον τῆς ἀθηναϊκῆς τέχνης, τὸν Παρθενῶνα, ὀφείλεται εἰς τὴν αὐτὴν ἀντίληψιν περὶ ἁρμονίας καὶ ἰσορροπίας ἀντιμαχομένων κατευθύνσεων. Οὕτω ἡ ἁρμονία τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀττικοῦ οὐρανοῦ εὕρισκε τὴν πραγματικὴν ἀπήχησίν της εἰς τὴν ἀττικὴν τέχνην καὶ ἐν γένει τὸν ἀττικὸν πολιτισμὸν. Τόσον ἐν καιρῷ εἰρήνης ὅσον καὶ ἐν καιρῷ πολέμου διακρίνεται αὐτὴ ἡ ἰσορροποιομένη πολιτικὴ τοῦ ἁρμονικοῦ συνδυασμοῦ. Δι' αὐτὸ μὲ δικαιολογημένην ὑπερηφάνειαν λέγει ὁ Περικλῆς εἰς τὸν περίφημον ἐπιτάφιον του «Ξυελῶν τε λέγω τὴν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παιδευσιν εἶναι».

Καὶ εἰς τὸν λοιπὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον ἐκδηλώνεται κατ' ἀνάλογον τρόπον ὁ ἀθηναῖος τοῦ ε' αἰ. π. Χ. Ἐνῶ γνωρίζει νὰ θυσιάσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ὡς εἴπομεν, χάριν τῶν ὑψηλοτέρων ἰδεωδῶν, τὰ ὁποία δι' αὐτοῦ ἐκαλλιέργησέ ποτε ἡ ἀνθρωπότης εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας, ὡς ἄτομον γνωρίζει νὰ ζῆ καὶ νὰ ἀπολαύῃ τῆς ζωῆς ταύτης. Εὕρισκε εἰς τὴν ζωὴν τὴν χαρὰν, τὴν ὁποίαν παρέχει αὐτὴ ἡ φύσις καὶ ὁ ἀνθρώπινος κόσμος, μακρὰν πάσης ἀπαισιοδόξου σκέψεως ἢ θρησκευτικῆς ἀντιλήψεως, ἡ ὁποία θὰ ἐδέσμευε τὸν νοῦν του μὲ τὴν ἐλπίδα μελλούσης ἀμοιβῆς. Ζωὴ εἶναι αὐτὴ, τὴν ὁποίαν ἀντικρύζει μὲ ὄλας τὰς ἐλλείψεις καὶ ὄλας τὰς ἀρετάς της. Ταύτην τὴν ζωὴν πρέπει νὰ ζήσῃ, καὶ νὰ αἰσθανθῇ ἄφατον χαρὰν δι' αὐτὴν, ὅταν γίνεται κύριος τῶν κακιῶν της καὶ τὰς καταστέλλει, ἀφήνει δὲ τὴν ἀρετὴν νὰ ὑπερεκχειλίξῃ εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν ὡς κάτι τὸ ἰδανικόν. Χαρά, αὐτὸ εἶναι ποῦ εὐχεται εἰς τὸν συνάνθρωπὸν του, ἐφ' ὅσον ζῆ, χαρὰ, αὐτὸ εἶναι ποῦ εὐχεται καὶ εἰς τὴν ἄψυχον ὕλην, ὅταν ἐγκαταλείπη τὸν κόσμον τοῦτον κατὰ τὴν μοιραίαν ἡμέραν. Καὶ λυπεῖται διὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τοῦτον. Ἄν ἦτο δυνατόν νὰ ζήσῃ αἰωνίως, ἂν ἦτο δυνατόν τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου νὰ ἀπολαύῃ διαρκῶς, τὸν κόσμον τοῦτον νὰ τὸν διαμορφώῃ ὁ ἴδιος ὅπως θέλει, νὰ γίνεται κύριος του καὶ νὰ τὸν ὑποτάσῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, νὰ ἀνυψῶνται αὐτὸς πέραν τοῦ ἀνθρωπίνου εἰς ὑπερφυσικὰς δυνάμεις, αὐτὸ θὰ ἀπετέλει δι' αὐτὸν ἰδανικόν. Διὰ τοῦτο δὲν ἀφήνει τὸν χρόνον νὰ χάνεται ἐντροφῶν εἰς διαρκῆ λύπην καὶ ἀπαισιοδοξίαν καὶ φθειρόμενος ὑπ' αὐτῶν. Γνωρίζει τὸναντίον εἰς πᾶσαν ἔκφρασιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς νὰ ἀνευρίσκῃ τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, τὰ ὁποία θὰ τοῦ κάμουν τὴν ζωὴν περισσότερον εὐχάριστον καὶ θὰ τοῦ φέρουν περισσότεραν χαρὰν εἰς αὐτὴν.

Αἱ ἰδιωτικάι του συγκεντρώσεις, τὰ συμπόσια καὶ τὰ ἄσμα-
 τα, ὡς καὶ αἱ δημόσιαί του ἑορταὶ ἔχουν αὐτὸν τὸν χαρακτήρα.
 Μὲ θρησκευτικὴν κατάνυξιν ἀνέρχεται ὁ ἀθηναῖος πολίτης εἰς
 τὸν ἱερὸν λόφον τῆς Ἀκροπόλεως, διὰ νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς
 τὴν ὑπέρμαχόν του στρατηγόν. Ἐκεῖ βλέπει ὅλην τὴν δύναμιν
 τῆς πόλεως νὰ παρελαύνη, ὅπως μᾶς τὴν ἀπεικόνισεν εἰς τὴν περι-
 φημον ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος ὁ μέγας καλλιτέχνης Φειδίας,
 ζῆ μέσα εἰς τὴν δύναμιν αὐτὴν, συναισθάνεται τί πραγματικῶς εἶναι
 καὶ τί δύναται νὰ κάμῃ, καὶ μετέχει τῶν ὄλων ἐκδηλώσεων τῆς
 πόλεως, ἢ ὅποια εἶναι γεμάτη ζωὴν καὶ χαρὰν. Ἄλλος ὁ μεμυη-
 μένος εἰς τὰ ἔλευσίνια μυστήρια διανύει ἐπὶ ὥρας τὴν ἱεράν ὀ-
 δόν, διὰ νὰ μεταβῆ εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἡ θεὰ προσέφερεν εἰς τὸν
 παλαιὸν βασιλέα τῆς χώρας τὰ σημεῖα τῆς ζωῆς. Ἐκεῖ παρί-
 σταται μάρτυς τῆς ἀναπαραστάσεως τοῦ μεγάλου γεγονότος, πῶς
 διδάσκονται οἱ θνητοὶ παρὰ τῶν ἀθανάτων τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα,
 τὰ ὅποια μέλλουσι νὰ καταστήσωσι τὸν ἄνθρωπον ἀθάνατον. Ζωὴ
 καὶ θάνατος, δύο στοιχεῖα τὰ ὅποια προβάλλουν εἰς τὸν ἄνθρω-
 πον διαρκῶς ὡς μυστήριον, εἰς τὴν λύσιν τοῦ ὁποίου ἀφιερώνει
 ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματός του ὁ ἀθηναῖος τοῦ ε' αἰ. π. Χ.
 Αὐτὰ προβάλλονται εἰς τὸν ἱερὸν τόπον τῆς Ἐλευσίνος πρὸ τοῦ
 ἀποσπωμένου τῶν φροντίδων τῆς ζωῆς ἀθηναίου καὶ τὸν κάμνουν
 νὰ σκεφθῆ περὶ αὐτῶν, διὰ νὰ δῆ ὅτι αὐτὴ ἡ ζωὴ εἶναι πού εἰς
 τὸ τέλος νικά. Ὅλη ἡ φθορὰ πού γίνεται εἰς ἀνθρώπων καὶ φυ-
 σικὸν ὑλικὸν δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀνακόψῃ τὴν ὀρμὴν τῆς φύσεως
 πρὸς τὴν ζωὴν. Καὶ ἐνθυμῆται τὰ προφητικὰ λόγια, τὰ ὅποια
 ἔψαλλεν αἰῶνας προηγουμένως ὁ μέγας, ὁ πανελληνίου χα-
 ρακτήρος ποιητῆς Ὅμηρος : (Ζ 146 κ.έ.)

Οἷη περ φύλλων γενεή, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν.

Φύλλα τὰ μὲν τ' ἄνεμος χαμάδις χέει, ἄλλα δὲ θ' ὕλη
 τηλεθώσα φύει, ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὥρη.

Ἔως ἀνδρῶν γενεὴ ἢ μὲν φύει, ἢ δ' ἀπολήγει.

Δι' αὐτὸ δέχεται εὐκόλα τὴν λατρείαν τοῦ νέου θεοῦ Διο-
 ύσου, ὁ ὅποιος ἐσυμβόλιζεν ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν ὀρμὴν τῆς φύσεως
 πρὸς τὴν ζωὴν. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἡ λατεία τοῦ θεοῦ τού-
 του τελουμένη κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰς τὴν πόλιν καὶ τοὺς ἀ-
 γροὺς τῆς Ἀττικῆς δίδει εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν εὐκαιρίαν νὰ
 καλλιεργήσουν τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν λογοτεχνικῶν εἰδῶν πού
 παρήγαγεν ἡ ἀρχαιότης, τὸ δράμα. Ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ ὁ θά-
 νατος ἔδωσαν πάλιν τὰ θέματα δι' αὐτὰς τὰς δημιουργίας. Τὸ
 ἔπος καὶ ἡ λυρική ποίησις, τὰ προακμάσαντα εἶδη τῆς ἑλληνικῆς
 ποιήσεως, ὑπῆρξαν τὸ ὑλικόν, ἢ δὲ συμμετρικὴ καὶ ἁρμονικὴ τῶν
 σύνδεσις ἐδημιούργησε τὸ δράμα τοῦ ε' αἰ. π. Χ. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν
 ἦτο ἀρκετόν. Ὁ θεὸς Διόνυσος, ὁ θεὸς τῶν ὀργίων, τῆς φύσεως
 καὶ τῆς ζωῆς, ὁ βάρβαρος θεὸς τῆς Ἀνατολῆς, δὲν ἦτο δυνατόν

νά συμβιθασθῆ πρὸς τὸ λεπτὸν ἀθηναϊκὸν πνεῦμα. Καὶ τὸ δράμα, ὅπως ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου δὲν θὰ ἦτο ἀσφαλῶς ἢ ἔκφρασις τοῦ ἀθηναϊκοῦ πνεύματος, ἂν μὴ τὸ γνήσιον ἀπολλώνειον πνεῦμα, τὸ πνεῦμα τὸ ἀθηναϊκόν, τὸ πνεῦμα τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς συνέσεως κατηύθυνε καὶ ἐδέσμευε τὸ πνεῦμα τῆς μανίας καὶ τῶν ὀργίων, πού ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ νέος θεός. Ἀπ' αὐτὸν πάλιν τὸν ἀρμονικὸν συνδυασμὸν ἀντιτιθεμένων δυνάμεων καὶ παραγόντων ἀπορρέει ἡ νέα δημιουργία, τὸ ἀπτικὸν δράμα. Ἀρμονία καὶ ἰσορροπία, ἰδοῦ καὶ πάλιν τὰ δύο στοιχεῖα τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ δὲ Ἀθηναῖος πολίτης νομίζει ὅτι ἀπὸ αὐτὴν τὴν νέαν του δημιουργίαν θὰ ἀντλήσῃ φῶς καὶ ζωὴν. Δι' αὐτὸ ἕκαστος Ἀθηναῖος πρέπει νὰ βλέπῃ τὰ δημιουργήματα ταῦτα τοῦ πολιτισμοῦ του. Οὕτω ἐδημιουργήθη μοναδικὸν φαινόμενον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, τὸ κράτος νὰ φροντίζῃ δι' ὅλους τοὺς πολίτας του, πῶς νὰ βλέπουν τὰς θεατρικὰς παραστάσεις. Αὐτὸ ὑπῆρξεν ἓνα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ Περικλέους, Μία νέα πάλιν ἀρμονικὴ καὶ συνδυασμένη ἐνέργεια παρατηρεῖται. Τὸ θέαμα, τὸ ὁποῖον διὰ τὸν πολὺν κόσμον εἶναι τὸ μέσον ἀναπαύσεως τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος, ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὰς καθημερινὰς φροντίδας καὶ τοὺς ἀγῶνας τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ συγχρόνως διὰ τὸν ἀθηναῖον τὸ μέγαλον σχολεῖον, τὸ ὁποῖον θὰ τὸν διδάξῃ καὶ θὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὸν μέγαλον καὶ ἀνηφορικὸν δρόμον τῆς ἐπιτυχίας. Ὅταν ὁ Ἀριστοτέλης μᾶς λέγει ὅτι τὸ τέλος μιᾶς τραγωδίας ἀρχαίας ἦτο ἡ κάθαρσις τῶν παθημάτων δι' ἑλέου καὶ φόβου, ἠρμήνευεν αὐτὴν τὴν ἀρμονικὴν σύνδεσιν πού ὑπῆρχε μετὰξὺ θρησκευτικοῦ, καλλιτεχνικοῦ καὶ διδακτικοῦ χαρακτήρος τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Ἡ παιδεία, ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον εἶναι τὸ κυριώτερον γνώρισμα τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ε' αἰ. π. Χ. Οἱ δὲ μεγάλοι καλλιτέχναι τοῦ ἀρχαίου δράματος γίνονται οἱ διδάσκαλοι τῶν συμπολιτῶν των. Ὁ Αἰσχύλος μὲ τὰ αἰθεροβάμονα λόγια του, ὁ ὁποῖος «ἐπύργωσε ῥήματα σεμνὰ» κατὰ τὸν Ἀριστοφάνη, ἀνάλογα πρὸς τοὺς ὑψηλοὺς του χαρακτήρας, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐπλασε τὸν τύπον τοῦ Τιτᾶνος Προμηθέως ἢ τὴν προφητικὴν φωνὴν τῆς Κασσάνδρας ἢ τὰς διωκτρίδας τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν Ἐρινύς ἢ τοὺς πενθούοντας ἐν τῷ περσικῷ ἀνακτόρῳ ἠττημένους. Ὁ Σοφοκλῆς ὁ κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωπος καὶ ἀνθρώπους διαμορφῶν, ὁ θαυμάσιος ἐκπρόσωπος τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν τοῦ Περικλέους ὁ ὁποῖος ἐπίστευεν εἰς τὸ ἰδεῶδες τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ ὁποῖος συνέδεσε τὴν ζωὴν του μετὰ τὴν πόλιν αὐτὴν, τὴν ὁποῖαν ἠγάπησε διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀξίαν της, ὁ δημιουργὸς τῶν ἡρωικῶν μορφῶν χαρακτήρων ὅπως τῆς Ἀντιγόνης, τῆς Ἡλέκτρας ἢ τῆς Δηιανείρας, ἢ τοῦ μάρτυρος Οἰδίποδος, ὁ ὁποῖος ὕστερα ἀπὸ τὰ φρικτὰ του πάθη περιπλανώμενος, ἐπαίτης, ἀλήτης καὶ τυφλός, ζητεῖ καταφύγιον, διὰ νὰ ἀνα-

παυθῆ εἰς τὴν ἱεράν γῆν τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ὄδηγοῦσιν οἱ θεοί, ὁ Εὐριπίδης ὁ ρεαλιστὴς τραγικός, ὁ δημιουργὸς τοῦ νεωτέρου δράματος, ὁ ἄριστος ψυχολόγος τοῦ γυναικείου καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ χαρακτήρος, ὁ λυρικώτερος ἢ ὁ παθητικώτερος τῶν τραγικῶν ἢ ὁ Ἀριστοφάνης ὁ κολαστὴς τῶν ἐκτρόπων τῆς ἐποχῆς του, τῶν ἠθικῶν, τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν, αὐτοὶ ὅλοι εἶναι οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι καὶ μορφωταὶ τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μεταβάλλεται ἡ πόλις εἰς ἓνα μέγαν σχολεῖον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξερχόμενοι οἱ πολῖται ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ κατ' ἐξοχὴν πολιτισμένου ἀνθρώπου, στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα παρείχεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ κατ' ἐξοχὴν ἀθηναϊκὴ κοινωνία τοῦ ε' αἰ. π. Χ.

“Ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ τοῦ αἰῶνος τούτου, τὰ ὁποῖα σύντομα ἀνελύσαμεν, ἔτεινον εἰς ἓνα ἑνιαῖον σκοπὸν, τὴν δημιουργίαν ἀγαθῶν πολιτῶν. Ἡ ἔννοια τῆς πόλεως κεῖται ὑπεράνω πάντων τῶν ἄλλων παραγόντων, πᾶσα δὲ λοιπὴ ἐκδήλωσις ἔπρεπε τὴν ἔννοιαν ταύτην νὰ ἐξυπηρετῆ. Διὰ τοῦτο τὴν γενικὴν κατεύθυνσιν πάσης ἐνεργείας τῶν Ἀθηναίων εἶτε ὡς ἀτόμων εἶτε ὡς πολιτῶν εἶχεν ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν αὐτοῦ ὁ μέγαν πολιτικὸς Περικλῆς. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ἡ συνισταμένη πασῶν τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἐκρύπτοντο μέσα εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν πόλιν καὶ ἐξετυλίσσοντο ἰδίᾳ μετὰ τὰ γεγονότα τῶν περσικῶν πολέμων. Αὐτὸς κατήυθυσε τὴν μορφήν τοῦ πολιτεύματος τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον εἶχε τόσον ἀνώμαλον ἐξέλιξιν μέχρι τῆς ἐποχῆς του, ὥστε τοῦτο νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὸν γενικὸν χαρακτήρα τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἀρμονικὴν δηλ. σύνδεσιν τῶν ἀντιθέσεων. «Ἐγίγνετό τε λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή», μᾶς λέγει ἐπιγραμματικὰ ὁ Θουκυδίδης. Ὁ Ἀθηναῖος, ὁ ὁποῖος ἐπάλαισεν ἐπὶ αἰῶνας μακροῦς, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἴσα δικαιώματα, ὁ ὁποῖος εἶδε μόλις διὰ τοῦ πολιτικοῦ τούτου τὴν πραγματοποιήσειν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου του πόθου, τὸν ὁποῖον δὲν ἴσχυσαν νὰ τοῦ δωρήσουν οὔτε ἡ τυρρανία τοῦ Πεισιστράτου, οὔτε ἡ νομοθεσία τοῦ Σόλωνος οὔτε τοῦ Κλεισθένου ἢ ἰσονομία, ὁ Ἀθηναῖος αὐτός, ὁ ὁποῖος ἐβδελύσσετο τὸν τύραννον καὶ ἔστηεν εἰς τὴν ἀγορὰν μὲ σεβασμὸν τοὺς ἀνδριάντας τῶν τυραννοκτόνων καὶ ὁ ὁποῖος ἀφ' ἑτέρου ἀπεστρέφετο τὴν ἀναρχίαν τοῦ πλήθους, εὗρεν εἰς τὸν μέγαν στρατηγὸν τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ ἰδεώδους τῆς φύσεώς του καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του. Ἐδῶ εὐρίσκεται καὶ πάλιν τὸ μέγαν μυστικὸν τῆς ἐπιτυχίας. Ἀρμονία. Αὐτὴ ἡ ἔννοια εἶναι πού συνεβίβασεν, ὥστε ὁ δημοκράτης πολιτικὸς νὰ γίνῃ ὁ πρῶτος ἀνὴρ τῶν Ἀθηνῶν, ὁ μονάρχης, καὶ νὰ ὑπάρξῃ ὁ πρόδρομος οὕτω τῶν ρωμαίων πριγκίπων. Ὁ προστάτης τοῦ δήμου, ὅπως τὸν χαρακτηρίζει λίαν ἐπιτυχῶς ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος «κατεῖχε τὸ πλῆθος

ἐλευθέρως καὶ οὐκ ἤγετο μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ ἢ αὐτὸς ἤγε... ὁ ἔχων ἐπ' ἀξίωσει καὶ πρὸς ὀργὴν τι ἀντειπεῖν». Ὁ Ἀθηναῖος πολίτης, ὁ ὁποῖος δὲν ἠνείχετο τὴν δέσμευσιν τῆς προσωπικῆς του ἐλευθερίας, ὁ ὁποῖος ἐθεώρει δουλοπρεπὲς νὰ πληρῶνῃ ἀμέσους φόρους, ἀναθιβάζει διὰ τῆς ἰδίας συγκαταθέσεως ὡς εἰς μοναρχικὸν θρόνον τὸν δημοκράτην πολιτικόν, τὸν ἐκλέγει ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν στρατηγόν, ἄρχοντα του δηλ. καὶ κύπτει τὸν αὐχένα πρὸ τοῦ μεγάλου ἀνδρός, διότι ἀναγνωρίζει ὅτι αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ νοῦς, ὁ ὁποῖος τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴνπραγματῶσιν τῆς ἁρμονίας εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς του. Ἡ ἀντινομία αὕτη εἶναι εὐεξήγητος, ἂν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ Περικλέους. Αὐτὸς ἀποτελεῖ τὸν συνεκτικὸν κρίκον, ὁ ὁποῖος συνδέει τὰ ἀντιμαχόμενα. Μόνον οὕτω ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ πραγματικὴ ἁρμονία. Δι' αὐτὸ ὁ δῆμος ὑφίσταται παρὰ τοῦ πολιτικοῦ του τοὺς κολάφους, ὅταν ὑπερήρητο πέρα τοῦ ὀρθοῦ μέτρου εἰς τὰς πολιτικάς, τὰς κομματικάς ἢ τὰς ἀτομικάς του κατευθύνσεις, ἐνῶ ἐτύγχανεν ὁ αὐτὸς τῆς ἀναγκαίας ἐνθαρρύνσεως, ὅταν τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς καὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ προεκάλουν ἀπογοήτευσιν.

Παρ' ὄλην δὲ τὴν δέσμευσιν τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς του ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐπέβαλλεν ἡ μεγάλη ἐκείνη πολιτικὴ μορφή, τὸν ἐκλέγει ὁ Ἀθηναῖος καὶ πάλιν, διὰ νὰ κατευθύνῃ τὰς τύχας του, διότι ἀνεγνώριζε καὶ πολὺ ὀρθῶς, ὅπως μᾶς λέγει καὶ πάλιν ὁ Θουκυδίδης περὶ τῆς πόλεως, ὅτι «ὅσον τε χρόνον προὔστη τῆς πόλεως ἐν τῇ εἰρήνῃ μετρίως ἐξηγεῖτο καὶ ἀσφαλῶς διεφύλαξεν αὐτήν, καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐκείνου μεγίστη». Εἶναι ὁ ἄρχων, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ἐν καιρῷ εἰρήνης ἀνέδειξε τὴν πόλιν οἰκονομικῶς, καλλιτεχνικῶς καὶ πνευματικῶς, ὁ ὁποῖος ἐξέτεινε τὰ ὄρια τῆς, ὥστε νὰ καταστήῃ αὕτη τὸ ἐμπορικὸν καὶ τὸ οἰκονομικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ ὁποῖος συγχρόνως ἐπώπτευε καὶ ἐδημιούργει τὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ὑπεβοήθει τὰς καλλιτεχνικάς παραστάσεις καὶ τὰς φιλοσοφικάς συζητήσεις. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν Προπυλαίων, τῶν ἀθανάτων ἔργων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνεσάρκώθησαν αἱ περὶ ἁρμονίας ἀντιλήψεις του. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περιφήμου ᾠδείου διὰ τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας τῆς πόλεως, διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἡ καλλιέργεια τῆς μουσικῆς θὰ ἐξῆπτε περισσότερο τὴν τάσιν πρὸς πραγματῶσιν τῆς ἁρμονίας, ἀφοῦ ἡ μουσικὴ, ὡς εἶδομεν εἶναι ἁρμονία. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ χορηγὸς κατὰ τὴν παράστασιν τῶν Περσῶν τοῦ Αἰσχύλου, διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἡ καλλιέργεια τοῦ πνεύματος διὰ τῶν ἔργων μεγάλων δραματικῶν ἔπρεπε νὰ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν προσπάθειαν πρὸς ἐπιτυχίαν ὑλικῆς εὐημερίας. Ἀμφότεραι αἱ κατευθύνσεις ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώκωνται καὶ πραγματοποιοῦνται.

Ἐνῶ δὲ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς διακρίνεται ἡ πρὸς ἐπίτευξιν ἁρμονικῶν συνδυασμῶν κατεύθυνσις, ἀνάλογος ἦτο καὶ ἡ προσπάθειά του εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Τὰ πανελληνία ιδεώδη εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα τὸν ἐλαύνουν, καὶ τὴν πραγμάτωσιν τῶν ὁποίων ἔταξεν ὡς προορισμὸν τῆς ζωῆς του. Οἱ Πέρσαι τοῦ Αἰσχύλου, τοὺς ὁποίους ἡ χορηγία του ἀνεβίβασεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου, ἦσαν σύμβολον δι' αὐτὸν διαρκές. Ἡ ἐνότις τῆς Ἑλλάδος, ἐπιτευχθεῖσα τότε καὶ προκαλέσσα ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον. Δι' αὐτὸ προέβη ἔνωρις εἰς τὸ πανελλήνιον κήρυγμα πρὸς πραγματοποίησιν πανελληνίου συνεδρίου ἐν Ἀθήναις πρὸς σύσκεψιν περὶ ἀνεγέρσεως τῶν καταστραφέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἱερῶν. Ἡ ἐπίτευξις τῆς ἁρμονίας εἰς τὰς κατευθύνσεις τῆς ἐξωτερικῆς καὶ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ὑπῆρξε τὸ κυριώτερον του μέλημα. Ἄλλ' ἡ ἁρμονία θέλει, ὅπως εἴπομεν προηγουμένως, τὸν συνεκτικὸν κρίκον, καὶ ὁ κρίκος αὐτὸς ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ πόλις τῆς Παλλάδος διὰ τὴν πνευματικὴν, τὴν καλλιτεχνικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνωτερότητά της. Ἡ πολιτικὴ ὁμῶς αὕτη προσέκρουσεν εἰς τὴν ἐγωϊστικὴν στάσιν τῆς Σπάρτης, ἐξ οὗ τὸ κήρυγμα τοῦτο δὲν εὔρε τὴν ἀναμενομένην ἀπήχησιν εἰς τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Αὐτὸ ὑπῆρξε πάντοτε τὸ ἀσθενές σημεῖον τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὅτι δὲν ἐπέτυχε νὰ φέρῃ τὴν ἐναρμόνισιν ἀντιτιθεμένων συμφερόντων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, διὸ ἐπῆλθεν καὶ ἡ καταστροφή. Ὅταν αἱ πολιτικαὶ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν πόλεων δὲν ἐνηρμονίσθησαν, ἡ σύγκρουσις ἦτο μοιραία. Ἄν ἰσχυραὶ δυνάμεις δὲν συνδυάζονται συνεργαζόμεναι, ἄλλ' ἐπιπίπτουν ἢ μία ἐπὶ τῆς ἄλλης, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἔκβασις τῆς συγκρούσεως ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης παρατάξεως ἢ συμφορὰ εἶναι ἀναπόφευκτος. Τὸ μυστικὸν τῆς ἐπιτυχίας εἶναι ἡ ἁρμονία. Τὸ μυστικὸν τῆς ἀποτυχίας ἡ ἔλλειψις ταύτης.

Αἱ Ἀθηναὶ ἐγνώρισαν καὶ τὰς δύο ταύτας συνθήκας, διὸ καὶ ἀποτελοῦσιν αἰώνιον διδάγμα εἰς τὸν κόσμον. Ὁ πρόωρος σχετικῶς θάνατος τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ τῶν ἐπετάχυνε τὴν καταστροφήν. Ὁ νοὺς ἔλειψε, διάδοχος δὲν ὑπῆρξε. Αἱ μεγάλα πολιτικὰ καὶ πνευματικὰ ἀρχαί, δι' ὧν ἐδημιούργησεν ὁ Περικλῆς, ἐξηγεμίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀναξίων δημαγωγῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπεδίωκον τὸ ἴδιον συμφέρον ἀντὶ τοῦ κοινοῦ. Ὁ ἴδιος δὲν ἐπέζησε νὰ ἴδῃ τὴν μεγάλην συμφορὰν. Ἀπέθανεν ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων ἐπιτυχιῶν τῆς ἐσωτερικῆς του πολιτικῆς ἐνῶ ἐπάλαιεν ἀκόμη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ πανελλήνιον του ὄνειρον, τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἐνώσεως τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἦλπιζεν, ἐνῶ προσέβλεπε τὴν καταπλήσσοσαν αὐξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν, νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τοῦ πολέμου ὅ,τι δὲν ἐπέτυχε διὰ τῆς εἰρήνης. Ὁ θάνατός του ὁμῶς ἐματαίωσε τὸ σχέδιον, καὶ τὸ ὄραμα τῆς πανελληνίου ἐνώσεως ἐναυάγησε. Κανέ-

νας κατόπιν διάδοχός του, ὅπως εἶπομεν, δὲν ὑπῆρξεν, ὁ ὁποῖος νὰ ἐπιτύχη τὴν αὐτὴν ἐναρμόνισιν τῶν ἀντιτιθεμένων δυνάμεων. Καὶ 25 χρόνια ἀργότερα μετὰ τὸν θάνατον του ἐπιπτεν ἡ πόλις. Ἄλλ' ἡ πτώσις τῆς ὅσον ὀδυνηρὰ καὶ ἂν ὑπῆρξε διὰ τὰ σχέδια τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ, καὶ ὅσον πολὺ πειὸ θλιβερὰ εἰς ὅσους ἐπίστευον εἰς τὴν θείαν τῆς ἀποστολῆν, εἰς ὅσους ὑπῆρξαν κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Θουκυδίδου «ἐρασταί» τοῦ μεγαλείου τῆς, ἐσήμαινεν ὁμως διὰ τὸν κόσμον ὅλον ἐκσφενδόνισιν εἰς αὐτὸν τῆς ἐσωτερικῆς τῆς δυνάμεως ὀλοκλήρου. Ἡ αἰωνία πόλις γίνε·ται τότε ὁ φωτοδότης συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅταν ἐπιπτον τὰ τείχη τῆς τῷ 404 π.Χ. διὰ τῶν χειρῶν ἐλλήνων ἀδελφῶν, ἀνίστατο ὑπέροχον, ἀρρενωπὸν τὸ μεγαλεῖον τοῦ παρελθόντος τῆς, τοῦ παρελθόντος τῆς αὐτοῦ πού ἐπρόκειτο νὰ εἶναι πάντοτε παρὸν καὶ μέλλον συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος καὶ δι' ὅλους τοὺς ἐπιγιγνομένους. Δυόμιση χιλιάδες χρόνια ἔκτοτε ἐξακολουθεῖ ὁ ἱερὸς βράχος νὰ συγκινηῖ, νὰ φωτίζει καὶ νὰ ὀραματίζει τοὺς ἀνθρώπους πού τάσσουν εἰς ἑαυτοὺς ὑψηλότερα ἰδανικά. Ἡ πόλις καθίσταται σύμβολον καὶ πηγὴ συγχρόνως παντὸς ἱεροῦ καὶ ὑπερόχου σκοποῦ. Καὶ δυόμιση χιλιάδες χρόνια μετὰ τὴν πώσιν τῆς καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὰς σημερινὰς ἡμέρας, τὰς τόσον δυσκόλους διὰ τὸν ἐλληνικὸν κόσμον καὶ δι' ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα ἐπανέρχεται ἄλλην μίαν φοράν εἰς τὸν νοῦν μας ὁ αἰώνιος ὕμνος τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου, τὸν ὁποῖον ἀπηύθυνε οὗτος πρὸς τὴν πόλιν τῆς σοφίας, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀρετῆς :

ᾠ ταί λιπαραὶ καὶ ἰοστέφανοι καὶ αἰοίδιμοι,
Ἐλλάδος ἔρεισμα, κλειναὶ Ἀθῶναι,
δαιμόνιον πολλίεθρον.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ

Μὲ βουλοκέρι τῆς ἀγάπης σφράγισαν
Τὰ κοραλένια χεῖλη σου οἱ ἀγγέλοι
Μ' ἓνα φιλή, γλυκὸ φιλή, σὰν μέλι.
Κ' εὐθὺς τὸ φίλημα πνοοῦλα τ' ἄρπαξε
Καὶ στοὺς Θεοὺς τὸ πήρε—Τίμιο Δῶρο.
Καὶ τὸ φιλή σὰ ρόδο πέρα ἐσκόρησε
Στῶν οὐρανῶν τὸ γαλαζένιο χῶρο
Κι' ἀπ' τὸ ξεφύλλισμα τοῦ ρόδου ἐφύτρωσαν,
Θάμα, τ' ἀστέριᾶ, τὸ φεγγάρι κ' ἡ αὐγή,
Ἄπ' τὸ δικό σου ἀθάνατο φιλή!

ΔΗΜΗΤΡΑΚΗΣ ΧΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ

Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς τελευταῖες συγκεντρώσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου συζητήθηκε τὸ θέμα τῶν πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων τῶν Κυπρίων. Ὁ εἰσηγητὴς κ. Κ. Σπυριδάκης, ἀφοῦ ἀνᾶτρεξε στὴν παλιὰ καὶ τὴν πρόσφατη ἱστορία τοῦ νησιοῦ, κατάδειξε — μεταξύ ἄλλων — ὅτι, σ' ὅλες τὶς ἐποχές πού διεκόπητο ἢ ἐχαλαροῦτο ἢ ἐπαφὴ τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα, τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ τόπου ἐπεριωρίζονταν αἰσθητά.

Δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἔλλειψη σοβαρῶν πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων μεταξύ τῶν Κυπρίων ὀφείλεται καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους λόγους: Τὸ θερμὸ κλίμα, ὁ ἐπαρχιακὸς χαρακτήρας καὶ τὸ στενὸ περιβάλλον τοῦ τόπου μας, ἡ καθυστερημένη οἰκονομία κ' ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἀγραμμάτων εἶναι παράγοντες πού δυσχεραίνουν ὑπερβολικὰ τὴ δημιουργία καὶ τὴν προαγωγή ἀξιόλογων πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων. Περισσότερο ἴσως ἀπ' ὅλα αὐτά, ἐκεῖνο πού συνέτελεσε στὴ σημερινὴ κατάπτωση καὶ τὴν πνευματικὴ ἀδιαφορία εἶναι — ὅπως πολὺ ὀρθὰ παρατήρησε ὁ κ. Σπυριδάκης — ἡ μακρὰ δουλεῖα.

Κάτω ἀπὸ τὸ σκληρὸ φεουδαλικὸ ζυγὸ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Ἑνετῶν καὶ τὴν ἄθλια διοίκηση τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν Κυπρίων ἔχασε λίγο-λίγο τὰ πνευματικὰ τῆς ἐνδιαφέροντα κ' ὑποχρεώθηκε νὰ στρέψει ὅλη τὴν προσοχὴ καὶ τὴ δραστηριότητά της στὴν ἐξασφάλιση τῶν ὕλικῶν μέσων τῆς ζωῆς. Σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἡ σκληρὴ βιοτικὴ πάλη ἀπορροφοῦσε συνεχῶς τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς πνευματικῆς ἐκμάδας τῶν Κυπρίων, ἐνῶ ἡ ἔλλειψη ὁποιασδήποτε πρωτοβουλίας κ' εὐθύνης στὴ διοίκηση τῶν δημοσίων πραγμάτων ἀποανάγκασε σὺν τῷ χρόνῳ τὶς πνευματικὲς δυνάμεις τοῦ τόπου κ' ἐπηρέασε κατὰ τρόπον ἐπικίνδυνο τὸ χαρακτῆρα του.

Ἔγερτα ἦρθεν ἡ Ἀγγλικὴ διοί-

κηση, ἡ ὁποία — μὲ διάφορα μέσα — κατάρθωσε νὰ διοχετευθῶν τὰ θεμελιώδη ἐνδιαφέροντα τῶν Κυπρίων σ' ὄλους τοὺς ἄλλους τομεῖς πλὴν τοῦ πνευματικοῦ. Ἡ μεγάλη πλειονότης τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ ἀσχολεῖται σήμερα ἀποκλειστικὰ μὲ τὰ στενὰ ἐπαγγελματικά της ζητήματα καὶ ἀποφεύγει ὁποιαδήποτε ἄλλη πνευματικὴ ἐνασχόληση, ἐνῶ ἕνα μεγάλο μέρος τῶν Κυπρίων κλυδωνίζεται μέσα σὲ ἄσκοπες — τὶς περισσότερες φορές — κομματικὲς ἀνεγκλήσεις καὶ πολιτικὸς φανατισμούς. Μέσα στὸ περιβάλλον αὐτὸ οἱ Κύπριοι ἐπιστήμονες — ἐκτός ἀπὸ ἀσημαντες ἀξιώταινες ἐξαιρέσεις — ἔμειναν κ' αὐτοὶ προσηλωμένοι στὸ ἐπαγγελματικὸ καὶ πρακτικὸ μόνον μέρος τῆς ἐπιστήμης τους, καὶ δὲν μπόρεσαν ἢ δὲν θέλησαν νὰ ἐννοήσουν ὅτι ὁ ρόλος ἑνὸς ἐπιστήμονος, σ' ἕνα ὑπόδουλο ἰδιῶς μέρος, ὅπως τὸ δικό μας, θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο πολὺ διαφορετικὸς. Ἔτσι οἱ πνευματικοὶ μας ὀρίζοντες ἔμειναν ὑπερβολικὰ στενοί. Ἡ εἰκόνα πού ἐμορφώσαμε γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὴ ζωὴ γενικὰ εἶναι — τὶς περισσότερες φορές — ἀτομικὴ καὶ περιορισμένη, κ' ἡ ζωὴ μας, ἐξώκειλε ἀπ' τὴν τροχιά τῆς καθολικῆς πνευματικῆς ζωῆς κ' ἀδρανεῖ στὶς μικρότητες τοῦ καθημερινοῦ βίου.

Τὸ ζήτημα εἶναι βέβαια σὴ βάση του πολιτικὸ, καὶ μόνον ἐπὶ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἐθνικῆς ἀποκατάστασης τοῦ τόπου θὰ ἐξευρεθῇ τρόπος ριζικῆς θεραπείας τοῦ κακοῦ. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἀδρανοῦμε. Πρέπει ὅλοι ἐκεῖνοι πού κατέχουν μιὰ ὑπεύθυνη θέση νὰ φροντίσουν μὲ κάθε τρόπο νὰ κατευθύνουν τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν συμπατριωτῶν τους, καὶ νὰ ζυπνήσουν μέσα στὴν ψυχὴ τους τὴν ἀγάπη γιὰ τὰ πνευματικὰ ζητήματα καὶ τὸν πόθο γιὰ τὶς ἀνώτερες αἰσθητικὲς ἀπολαύσεις. Ἀγαπᾶμε ὅτι ἡ Κυπριακὴ Ἐκκλησία κατέβαλε μεγάλην προσπάθεια πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ καὶ κράτησε — σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα τῆς δουλείας — ἀναμμένη τὴ δάδα τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Παιδείας. Τὸ

ζήτημα όμως, όπως παρουσιάζεται σήμερα, είναι γενικότερο. Ἡ Ἔθναρχία, τὰ κόμματα, οἱ οργανώσεις πρέπει νὰ συντονίσουν καὶ ἐνοποιήσουν τὶς προσπάθειές τους, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημόνων τοῦ τόπου νὰ ὀργανώσουν μιὰν πραγματικὴν ἐκστρατεία γιὰ τὴν ἀναζωπύρωση καὶ ἐξύψωση τῶν πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ λαοῦ. Γιατί, δὲν πρέπει νὰ ξεγνοῦμε ὅτι, ἡ ἔθνηρχία ἐλευθερία ἀναπτύσσει βέβαια καὶ προάγει τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα ἑνὸς τόπου, ἀλλὰ κι' ὁ ἀναπτυγμένος πνευματικὸς βίος ὁδηγεῖ εὐκολώτερα στὴν ἀπόκτηση τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

I. A. K. THOMSON: «The Classical background of English Literature. London, George Allen and Unwin, 1948». p. p. 267, pr. 12]6.

Ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότης εὐρίσκει καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους πολλοὺς μελετητάς. Μποροῦμεν νὰ ποῦμεν ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε ἀπησχόλησαν τοὺς ἐπιστήμονας τοὺς ἀσχολούμενους μὲ τὴν ἀρχαιότητα τόσα προβλήματα ὅσον σήμερον. Αἱ κλασσικαὶ σπουδαὶ ὄχι μόνον δὲν διέρχονται κρίσιν, ἀλλὰ τούναντίον ὑφίστανται ἀναζωογόνησιν. Αὐτὸ παρατηρεῖται πρὸ παντὸς εἰς τὰς ἀγγλοσαξωνικὰς χώρας καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ ἐν γένει πολιτιστικὴ ζωὴ τῶν χωρῶν τούτων δὲν εἶναι τίποτε νέον νὰ λεχθῆ ὅτι ἀπορρέει ἀπὸ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα. Ἡ ἀναζήτησις αὐτῆς ὡς τῆς βάσεως τῆς συγχρόνου ζωῆς ἀποτελεῖ σὺν τοῖς ἄλλοις ἰσχυροτάτης ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἀνατολικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ζητεῖ νὰ ξεχυθῆ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐνῶ δὲν ἔχει οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς αὐτὴν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς, ὅπως δὲν ἔχει καὶ πρὸς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα τίποτε τὸ κοινόν.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ προκειμένη ἐργα-

σία τοῦ Thomson ὁποῖος συνέγραψε καὶ ἄλλα ἔργα ἐνδιαφέροντα περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, εἶναι τόσον ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως τοῦ συζητουμένου ζητήματος ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς εἰδικῆς ἀπόψεως τοῦ θέματος τούτου λίαν ἐνδιαφέρουσα. Δὲν ἀπευθύνεται βεβαίως πρὸς ἐρευνῶντας ἐπιστήμονας. Διὰ τοῦτο καὶ λείπει ἀπὸ αὐτὴν ὁ ἐπιστημονικὸς χαρακτήρ, ἡ ἔρευνα δηλ. καὶ ἡ ἀνάλυσις πρὸς διαπίστωσιν τῶν πορισμάτων. Ἐγράφη, διὰ νὰ διαφωτίσῃ τοὺς πολλοὺς, τόσον τοὺς ἐνδιαφερομένους διὰ τὸν κλασσικὸν κόσμον ὅσον καὶ τοὺς μελετητάς τῆς ἀγγλικῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας οἱ ὁποῖοι πιθανόν νὰ ἀγνοῶσι τὰς κλασσικὰς γλώσσας. Μᾶς παρουσιάζει ἐπομένως ἡ ἐργασία αὐτὴ μόνον πορίσματα, τὰ ὁποῖα ὁμως συνάγονται ἐξ ἰκανῆς γνώσεως καὶ ἐξετάσεως τῶν προβλημάτων. Καὶ τὸ ἔργον ὑπὸ τὴν αὐτὴν μορφήν μᾶς δίδει ὅλον τὸ μέγεθος τῆς ἀκτινοβολίας, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ὁ κλασσικὸς κόσμος εἰς τὴν ἀγγλικὴν λογοτεχνικὴν δημιουργίαν.

Ἀντιλαμβάνεται ἕνας δι' αὐτοῦ, πόσον ἡ ἀκτινοβολία αὐτῆ εἶναι τεραστία καὶ προϊούσα ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐμφανισέως τῆς κατὰ τὸν μεσαίωνα μέχρι τῆς 20. ἐκατοντατηρίδος. Ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολίαν αὐτὴν καὶ τὴν εὐεργετικὴν τῆς ἐπίδρασιν δὲν ἔμειναν μακρὰν οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀγγλῶν δημιουργῶν εἴτε ταύτην ὑφίσταντο ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως. Παρεμπιπτόντως ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐπίδρασις, τῶν ὁποίων ἔσχεν ὁ κλασσικὸς κόσμος καὶ εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς ἐπιστήμονας τοὺς ἀσχοληθέντας μὲ τὴν ἀρχαιότητα. Καὶ εὐρίσκεται ὅτι καὶ εἰς αὐτοὺς ἡ ἐπίδρασις ὑπῆρξε μεγάλη ὄχι μόνον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς γλωσσικῆς μορφῆς τοῦ ἔργου τῶν. Τοῦτο τὸ πολὺ ἐνδιαφέρον σημεῖον ἀναλύεται εἰς μεγαλύτερον ἀκόμη βαθμὸν διὰ τοὺς λογοτέχνους, διότι δὲν συμβαίνει ἀπλῶς οὕτω νὰ παραλαμβάνωσι θέματα καὶ νὰ ἐπεξεργάζωνται ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα συνδέονται πρὸς τὴν ἀρχαιότητα μόνον μὲ τοὺς μύθους καὶ τὸ ἐν γένει περιεχόμενόν

των. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου ἀποδυνκνύει ὅτι ἡ ἐπίδρασις ἐκτείνεται εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς ἀρχαιότητος, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι συνδεδεμένη καὶ ἡ γλωσσικὴ μορφή.

Ἡ μέθοδος, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ὁ συγγραφεὺς, εἶναι αὕτη: Ἀφοῦ καταστήσῃ γνωστὴν τὴν κλασσικὴν δημιουργίαν καὶ τὰς σχέσεις μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, νὰ ἀναλύσῃ μετ' αὐτὸ τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν σύγχρονον ἀγγλικὴν λογοτεχνικὴν δημιουργίαν ἀφ' ἑτέρου καὶ νὰ δείξῃ, πῶς οἱ κλασσικοὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς ἑκατέραν περιόδον τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος. Οὕτω ἀφοῦ ἐκθέτῃ πρῶτον τὴν ἰδιαιτέραν θέσιν τῆς Ἀγγλίας μετ' τὴν ρωμαϊκὴν κατὰκτησιν (κεφ. 1), ἀφιερώνει τὰ ἐπόμενα τρία κεφάλαια τοῦ ἔργου, τὰ ὁποῖα καταλαμβάνουσι μετὰ τοῦ πρώτου κάτι περισσότερον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου ἔργου, εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν γενικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς κλασσικῆς λογοτεχνίας καὶ ἔπειτα τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων εἴτε ταῦτα ἀνήκουν εἰς τὴν καθ' αὐτὸ κλασσικὴν περιόδον εἴτε σχετίζονται πρὸς ταύτην διὰ τῶν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς δημιουργημάτων των. Ἐν τῇ ἀναλύσει ταύτῃ ἀναφέρεται παρεμπιπτόντως καὶ εἰς τὴν ἀγγλικὴν δημιουργίαν καὶ τὰς σχέσεις τῆς πρὸς τοὺς ἀναλυομένους συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς. Τὰ κεφάλαια ταῦτα εἶναι πολὺ χρήσιμα εἰς ἐκείνους τῶν ἀναγνωστῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ ἤθελαν νὰ γνωρίσουν ἔστω εἰς γενικὰς γραμμὰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικὴν δημιουργίαν καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ καθ' αὐτὸ ὅρια τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος.

Τὰ ἐπόμενα πέντε κεφάλαια ἀναφέρονται εἰς τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, εἰς τὴν Ἀναγέννησιν καὶ κατὰ συνέχειαν εἰς τὰς ἐπομένους ἑκατονταετηρίδας (18—20 αἰ.) μέχρι τῶν σημερινῶν χρόνων. Εἰς τὰ κεφάλαια ταῦτα ἀναλύεται ἡ ἀγγλικὴ λογοτεχνικὴ δημιουργία εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς καὶ τὰ

χαρακτηριστικὰ τῆς δι' ἕνα ἕκαστον τῶν δημιουργῶν τῆς. Τὰ κεφάλαια ταῦτα εἶναι χρήσιμα διὰ τοὺς μελετητὰς τῆς ἀγγλικῆς λογοτεχνίας καὶ διὰ τοὺς ἐνδιαφερομένους νὰ γνωρίσωσιν ἀμεσώτερον τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος εἰς ταύτην.

Τὸ ἔργον οὕτω χρησιμεύει καὶ ὡς μιὰ σύντομος ἱστορία τῆς λογοτεχνίας τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς ἀγγλικῆς λογοτεχνίας. Εἶναι πολὺ καλὸν βοήθημα ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἐνδιαφερομένους διὰ γενικὰ ζητήματα μορφώσεως, ἀλλ' εἰδικώτερον δι' ἐκείνους πρὸ πάντων ἐκ τῶν διδασκάλων τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης εἰς ἑλληνικὰ ἰδίως σχολεῖα, οἱ ὁποῖοι ἀντιλαμβάνονται ὅτι πέραν τῆς διδασκαλίας τοῦ πρακτικοῦ μέρους τῆς γλώσσης θὰ πρέπη νὰ τοὺς ἐνδιαφέρῃ ἡ διεισδυσις καὶ εἰς τὴν φύσιν τῆς ἀγγλικῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας καὶ εἰς τὰς πηγὰς τῆς, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὴν σίωσαν ἀρχαιότητα.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ.

ΜΑΡΚΟΥ ΤΣΟΥΡΗ. Ὁργάνωσις Παιδείας καὶ Λειτουργία Σχολείων. Ἀθήνα 1947. σελ. 16' 383.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ Παιδαγωγικὴ ζητεῖ νὰ γίνῃ ἐπιστήμη. Ἐπιστήμη ὅμως σημαίνει ἔρευνά. Τὸ ὑπὸ ἐπιθεώρησιν βιβλίον δυστυχῶς δὲν μᾶς δίδει αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Καὶ ἐκεῖ πού λείπει ἡ ἔρευνα, λείπει ἀσφαλῶς ἡ πειθῶ.

Ἐν τοῖσις εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ περιέρχονται πολλὰ χρήσιμα πράγματα. Δι' ἕνα, ὁ ὁποῖος ἐγνώρισε τὴν σχολικὴν ζωὴν ἀπὸ κοντὰ, τὸ βιβλίον αὐτὸ περιέχει πολλὰς χρήσιμους ἀληθείας. Βγαίνει ἀσφαλῶς ἀπὸ πείρα διδασκτικὴν καὶ μάλιστα ἀπὸ παρατήρησιν προερχομένην ἀπὸ τὴν καλὴν ἢ κακὴν ἐφαρμογὴν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἐκπαιδευτικῶν διατάξεων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ περιεχόμενόν τοῦ ἐκτείνεται εἰς πᾶν ζήτημα σχολικόν τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς λειτουργίας τῶν σχολείων δημοτικῆς καὶ μέσης παι-

δείας, πολλάκις μάλιστα μετά σχολαστικῶν λεπτομερειῶν, αἱ ὁποῖαι καθίστανται ἀνισαράι. Διότι τί ἄλλο ἔνας παρὰ ἀνισαρὸν νὰ διαβάζη εἶναι, πόσα τραπέζια πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν, ὅταν γίνονται αἱ ἐγγραφαὶ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ πῶς πρέπει νὰ κάθονται οἱ καθηγηταὶ ποῦ θὰ ἀσχολοῦνται μὲ αὐτὰς ἢ ὅτι ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ σχολείου πρέπει «νὰ ἔχη ντουλάπια καὶ ράφια γιὰ τὰ βιβλία» κ.ά.; Ἄλλὰ παιδαγωγικὸν βιβλίον διὰ νὰ εἶναι χρησιμὸν, πρέπει νὰ ἀπευθύνεται ἀσφαλῶς πρὸς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἤδη κάτι καταλαβαίνουν ἀπὸ παιδαγωγικὴν καὶ σχολεῖα. Διότι ἀλλοιῶπως, ἂν θεωροῦμεν ὅτι οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ποῦ θὰ τὸ διαβάξουν εἶναι «χάρτης ἀγραφος» καὶ ἂν ἔτσι νομίζῃ ὁ συγγραφεὺς ὅτι πρέπει νὰ τοὺς ὑποδείξῃ καὶ τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας, πῶς πρέπει νὰ κινηθοῦν καὶ πῶς νὰ ἐνεργήσουν, εἶναι τότε ἐντελῶς ματαιοπονία τὸ ἔργον. Κανένας ἐκπαιδευτικὸς δὲν δημιουργεῖται μόνον μὲ τὸ νὰ διαβάξῃ βιβλία καὶ νὰ ἀκούῃ ὁδηγίας.

Ἐκεῖνο ποῦ ἐχρειάζετο περισσότερο ἦτο νὰ συζητηθῶσιν ἀπόψεις. Ἐκτὸς τούτου ὅ,τι ἐτόνισα εἰς τὴν ἀρχὴν ἔχει μεγαλύτεραν σημασίαν. Ὁ γράψας τὸ βιβλίον ὁμιλεῖ ἀπὸ τρίτου. Σχεδὸν ποτὲ δὲν δικαιολογεῖ τὰς ἀπόψεις του, ἀλλὰ φθεγγεται δογματικῶς. Αὐτὸ μόνον ἕνα Ὑπουργεῖον θὰ μπορούσε νὰ τὸ κάμῃ ἐκδίδον ὁδηγίας καὶ ἐγκυκλίους, καὶ τοῦτο ἀκόμη εἶναι ζήτημα, ἂν δὲν πρέπει νὰ διδῇ λόγον τῶν ὁδηγίων, διὰ νὰ πειθεταὶ ὁ ἄλλος.

Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι παρ' ὅλα ταῦτα ἐκτίθενται πολλὰ ὀρθὰ πράγματα καὶ εἶμαι σύμφωνος μὲ πλείστα ἀπὸ ὅσα εἰς τὸ βιβλίον ἐκτίθενται, διότι ἔζησα τὰ πράγματα αὐτὰ ἐπὶ χρόνια ὡς καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς σχολείου καὶ ἐρήμοσα ἤδη ἀπὸ καιροῦ πλείεστας ἀπὸ τὰς εἰσηγήσεις. Ἄλλ' ἐν τούτοις αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ, διὰ νὰ μὲν ἕνας ἱκανοποιημένος. Μὲ πλείεστα σημεῖα ἀντιθέτως δὲν συμφωνῶ. Ὅτι π.χ. τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά εἶναι ἀνισαρότα-

τον μάθημα διὰ τοὺς μαθητάς. Τοῦλάχιστον μπορῶ νὰ βεβαιώσω ὅτι τέτοιο πρᾶγμα δὲν συμβαίνει εἰς τὰ δικά μας σχολεῖα.

Ἐκτὸς τούτων δὲν μπορῶ νὰ συμφωνήσω μὲ τὸν πρόχειρον τρόπον καὶ κάτι περισσότερο ἀπὸ δημοσιογραφικόν, μὲ τὸν ὁποῖον ἐγράφη τὸ βιβλίον αὐτό. Διὰ νὰ ἦτο πρᾶγμα χρησιμὸν, θὰ ἔπρεπε νὰ περιαιρηθῇ εἰς 100 τὸ πολὺ σελίδας καὶ νὰ ἐρευνηθῇ τὰ ζητήματα ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ξένας καὶ τὰς ἰδικὰς μας καταστάσεις. Διότι ὅσον καὶ ἂν εἶναι ὀρθόν ὅτι πρέπει νὰ δημιουργησῶμεν ἰδικὴν μας ἑλληνικὴν παιδαγωγικὴν, δὲν πρέπει νὰ ἀδιαφορῶμεν διὰ τὴν ξένην δημιουργίαν. Ἄλλως χάνομεν πάλιν τὴν ἰσορροπίαν. Ἐν τούτοις θὰ ἔχουν, ὅπως εἶπα, οἱ ἐκπαιδευτικοὶ κάτι νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ αὐτό.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ Συνεδρίου Προστασίας Παιδιοῦ. Ἀθῆναι 1946. (Ἱατρικὴ Ἐταιρεία Ἀθηνῶν. Ἔτος Ἰδρύσεως 1835) Ἀθῆναι, 1947. Ἐκδόσις Α. Καρατζᾶ, σελ. 608.

Εἶναι ὄχι μόνον παρήγορο, ἀλλὰ καὶ ἐνθαρρυντικὸ τὸ ὅτι παρ' ὅλο τὸ αἶμα, ποῦ χύνεται, ἡ μέριμνα γιὰ τὸ Ἑλληνόπουλο, «τὴν Ἑλλάδα τῆς αὔριου», ἐπισύρει ἀμέριστη τὴν προσοχὴ καὶ τὴ φροντίδα ὄλων τῶν τιμίων Ἑλλήνων, ποῦ ἔζησαν τὰ δεινοπαθήματα τοῦ παιδιοῦ τῆς Ἑλλάδος μας σ' ὅλα τὰ συγγὰ χρόνια τῆς κατοχῆς, κί' ἔθεσαν γι' αὐτὸ ὡς πρώτιστο καθῆκον τοὺς: «τὴν μεριμνᾶν διὰ τὴν σωματικὴν εὐεξίαν καὶ ψυχικὴν εὐρωστίαν τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὰ ὅρια τοῦ πρέποντος καὶ ἐφικτοῦ». Αὐθόρμητα ἔρχεται τὴ στιγμὴ αὐτὴ στὸ νοῦ μου ὁ εὐγενικὸς καὶ γι' αὐτὸ τίμιος ἀγῶνας τοῦ σημερινοῦ Προέδρου τῆς Ἱατρικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν καὶ καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Κων. Μουτούση. Εἶχα τὴν τιμὴ νὰ τὸν βοηθῶ ὡς ἕνα σημεῖο στὸ ἔργον του κατὰ τὴ μαύρη ἐκείνη περίοδο τῆς Γερμανικῆς δουλείας. Ὁμορφος ἀλήθεια τότε ὁ ἀγῶνας, μὲ πραγματικὸ ἔθικὸ περιεχόμενον.

Στὸν ὀγκωδέστατο τόμο τῶν «Πρακτικῶν» τοῦ 1945 παρουσιάζεται, γιὰ πρώτη ἴσως φορά τόσο συστηματικά, ἡ ἐθνικὴ ἐργασία πολλῶν γνωστοτάτων Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, πού κάτω ἀπὸ τὴ φωτισμένη καθοδήγηση τοῦ Πρυτάνεως κ. Δ. Μπαλάνου συνήλθαν, συζήτησαν καὶ ἔδωσαν λύση σὲ πολλὰ σοβαρώτατα προβλήματα, πού ἀναφέρονται στὸ ἑλληνοπούλο, ἐνῶ ταυτόχρονα καθώρισαν καὶ τὶς μελλοντικὲς κατευθύνσεις «πρὸς συζήτησιν καὶ ὀριστικὴν διατύπωσιν τῶν πρακτέων διὰ τὸ παιδί τῆς Ἑλλάδος».

Ἡ ὕλη εἶναι σοφά, πολὺ σοφά διαταγμένη, ἂν καὶ δὲν ἀντιπροσωπεύει τὶς γνώμες ὄλων ἐκείνων, πού πραγματικά δουλεύουν μὲ δημιουργικότητα γιὰ τὸ παιδί τῆς πατρίδας μας. — Γιατὶ π.χ. λείπει ἀπὸ τοὺς συνεργάτες τῶν «Πρακτικῶν» τὸ ὄνομα τοῦ τίμιου Παιδαγωγοῦ κ. Ἀλ. Δελμούζου; — Σὲ κάθε θεωρητικὴ εἰσήγηση ὑπάρχει καὶ ἡ πρακτικὴ πλευρά, πολλὲς φορὲς δὲ καὶ ἡ ἀπαραίτητη ἐπιστημονικὴ πειραματικὴ ἔρευνα. Τὸ ὅλο περιεχόμενο τοῦ βιβλίου στηρίζεται — καὶ σ' αὐτὸ ἔγκειται ἡ πραγματικὴ ἀξία του :

α) στὸ τί εἶναι δυνατό νὰ γίνῃ «ἐντὸς τοῦ κύκλου τοῦ ἐφικτοῦ καὶ τοῦ ἀνεκτοῦ» β) στὴν προσπάθεια νὰ καλυφθῇ τὸ κενό, πού πάντα δημιουργεῖται μεταξὺ τῆς Θεωρητικῆς ἀνακοίνωσης τῶν πορισμάτων καὶ τῆς δυνατότητας νὰ ἐφαρμοσθοῦν στὴν πράξη γ) στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα, ἀντίθετα πρὸς τὸ ἔργο μερικῶν παιδαγωγῶν τοῦ γραφείου, πού νομίζουν, πὼς μπορεῖ νὰ μελετηθῇ ἡ ἑλληνικὴ παιδικὴ ψυχὴ «μέσω» τοῦ ξένου παιδαγωγικοῦ βιβλίου.

Τὸ πρῶτο μέρος τῶν «Πρακτικῶν» (σελ. 11—44) περιλαμβάνει τὶς προσφωνήσεις κι' ὀμιλίες τῶν ἐπισήμων τοῦ συνεδρίου. Τὸ δεύτερο μέρος (σελ. 45—184), οὐσιωδέστατο, ἔχει τὶς εἰσηγήσεις τῶν: Κ. Β. Χωρέμη, Ν. Κ. Λούρου, Κ. Σαρόγλου, Δ. Στεφάνου, Ι. Ν. Θεοδωρακοπούλου, Κ. Μουτοση, Κ. Δ. Κωνσταντινίδου, Δ. Σ. Μπαλάνου

καὶ Γ. Γαρδίκου πᾶνω στὰ θέματα: «Ἡ σημερινὴ κατάσταση τῆς ὑγείας τοῦ παιδιοῦ. Ἡ προστασία τῆς μητρότητος. Ἡ προστασία τῆς θρεφτικῆς καὶ νηπιακῆς ἡλικίας, Ἡ προστασία τῆς μαθητικῆς ἡλικίας, παιδεία καὶ ἐξωσχολικὴ ἀγωγή, Ἡ προστασία τοῦ ἐργαζομένου παιδιοῦ καὶ τῆς μετασχολικῆς ἡλικίας, Αἱ ἐκ τοῦ πολέμου ψυχικαὶ θλάξεις τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ νεαροῦ ἀτόμου, περιθάλψις τοῦ ἀπροστατεῦτο παιδιοῦ, Ἡ ἐγκληματικότης τῶν νέων» Τέλος τὸ τρίτο μέρος (σελ. 185—577), ἐπίσης σημαντικὸ σὲ περιεχόμενο, περικλεῖει τὶς ἀνακοινώσεις καὶ τὶς συζητήσεις πᾶνω στὶς εἰσηγήσεις τοῦ δευτέρου μέρους καὶ τὰ σχετικὰ πορίσματα. Εἶναι δυστυχῶς ἀδύνατο νὰ ἀναλυθῇ τὸ μέρος αὐτὸ στὰ στενά ὅρια τῆς κριτικῆς ἐνὸς βιβλίου· περιορίζομαι γι' αὐτὸ νὰ μνημονεύσω μονάχα τὴν πρωτότυπη ἐργασία τῆς Δίδος Σ. Γεδεῶν πᾶνω στὰ «ψυχικὰ ἐπακόλουθα τῶν στερήσεων τῆς κατοχῆς διὰ τὸ παιδίον»: ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τύχη ἡ μελέτη αὐτῆ ἰδιαίτερης προσοχῆς, γιὰτὶ στηρίζεται πᾶνω σὲ ὕλικὸ ἐπιστημονικὰ μαζεμένο, καὶ γιὰτὶ μᾶς δείχνει μὲ τὰ πορίσματά της τὸ σωστὸ δρόμο, πού πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν ὅσοι μὲ πραγματικὴ στοργὴ δουλεύουν γιὰ τὸ ἑλληνοπούλο «τῆς περιόδου τῆς γερμανικῆς κατοχῆς». Τὰ «Πρακτικὰ Συνεδρίου Προτάσεις Παιδιοῦ» κλείουν μὲ τὰ «Συμπεράσματα» (σελ. 579—601).

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ τελειώσω τὴ σύντομη ἀνάλυση τοῦ νέου πολυτιμοῦ ἔργου τῆς Ἱατρικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν μὲ μερικὲς παρατηρήσεις:

α) Κάπου στὸ τέλος τοῦ βιβλίου ἡ ἀγωγή παρουσιάζεται ὡς Κρατικὴ ὑποχρέωση· σωστά μὰ πρῶτα ἀπ' ὅλα εἶναι κοινωνικὸ καθήκον, νομίζω.

β) Καὶ γιὰ τὸν παιδαγωγό; Αὐτὸς πρέπει νὰναι σ' ἀλήθεια ἀνθρωπος, πρέπει νὰναι πατέρας καὶ ἱεροφάντης μαζί, ἀφοῦ «Ἡ ἀγωγή καὶ ἡ παιδεία ἐρχονται νὰ βοηθήσουν τὸν ἄνθρωπο νὰ γεννηθῇ ἄλλη μιά φο-

ράς, όχι φυσικά, αλλά πνευματικά» (σελ. 114 τῶν «Πρακτικῶν», ἀπό τὴν εἰσήγηση τοῦ κ. Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου). Νοιώθουν ἔτσι τὸ καθῆκον τοὺς ὅλοι οἱ πνευματικοὶ παιδαγωγικοὶ ἡγέτες τοῦ τόπου μας;

γ) Ἀκόμα: Ποιὰ ἡ ἐθνικὴ σημασία τοῦ οἰκοτροφείου; Τὴν ἐθνικὴν ὀρασην δηλαδὴ μπορεῖ νὰ παίξῃ ἡ ἴδρυση οἰκοτροφείων σ' ὅλα τὰ ἐπαρχιακὰ μας γυμνάσια, κάτω ἀπὸ τὴν ὑπεύθυνη ἐπίβλεψη ἀναγνωρισμένης ἀξίας προσώπου; Νὰ κάτι, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν γίνεται πουθενὰ σοβαρὸς λόγος μέσα στὰ «Πρακτικά».

δ) «Ὡς ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν θάθηρον τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐξωσχολικῆς ἀγωγῆς τῶν ἑλληνοπαίδων πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ ὅ,τι μέγα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ὁ ἑλληνισμὸς μέχρι σήμερον.....» (σελ. 583 τῶν «Πρακτικῶν»). Ἡ ἐθνικὴ δημοτικὴ μας γλῶσσα εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μέγα ἀ' τότε πῶς δικαιολογεῖται ὁ ἐναντιὸν τῆς ἀγῶνας μερικῶν; Ποιὸς δὲ καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς ἐδίδασκεν ὡς τὰ σήμερα τὴν Ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς Παιδείας στὰ Πανεπιστήμιά μας;

Ν. Α. ΒΟΣΤΑΝΤΖΗΣ

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Ἡ Ἐκθεση τῶν Geoffrey de Selincourt, Lieutenant Colonel Pain καὶ Mrs K. V. A. Pain.

Ἡ Ἐκθεση τῶν τριῶν αὐτῶν ζωγράφων θάσταξε ἀπὸ τὴν πρώτη ὡς τὶς δεκαπέντε Φεβρουαρίου. Ἀποτελεῖτο ἀπὸ 54 λάδια (ἐλαιογραφίες): 27 τοῦ γνωστοῦ ζωγράφου Ντὲ Σελινκούρ, 16 τῆς Κυρίας Παῖν καὶ 11 τοῦ κ. Παῖν. Οἱ περισσότερες εἰκόνες ἦσαν σὲ λογικὸ μέγεθος, γιὰ λάδια, 0,50Χ0,40, καὶ μερικὲς σὲ μικρότερο σχῆμα. Ἡ ἔκθεση πού ἔγινε στὸ γνωστὸ καφενεῖο «Φάληρο», στὸ ἡσυχὸ λιμάνι τῆς Κερύνιας, εἶχε ἔτσι πολὺ συμπαθητικὴν ἀτμόσφαιρα. Οἱ εἰκόνες ἦταν κρεμμασμένες σὲ δυὸ σειρὰς στὸ Νότιο, Δυτικὸ καὶ Βόρειο τοῖχο, ἐνῶ μιά ἄλλη σειρὰ ἦταν ἀπλῶς ἀκουμπημένη στὶς καρέκλες γύρω στὸν τοῖχο. Οἱ θα-

μῶνες τοῦ καφενεῖου ἦσαν πολὺ λιγοστοί, δυὸ τρία τραπέζια μὲ κανένα δυὸ γέροντα καὶ μερικοὺς νέους τοῦ διασκέδαζαν μὲ ἓνα παιγνίδι πρέφας, σ' ἓνα περιβάλλο φιλικό, πολὺ ἀνεπιτήδευτο καὶ μᾶλλον ἀτημέλητο.

Τὸ φῶς λιγοστό, τὴ βροχερὴ μέρα πού πῆγα ἦταν ἐξαίρετο, μὲ τὸν πλάγιον φωτισμὸ του, γιὰ τὶς εἰκόνες τοῦ κ. Σελινκούρ, ἀδικοῦσε ὅμως τὶς δικῆς τοῦ κ. Παῖν στὸν Βόρειο τοῖχο. Ὁμιχλώδεια, ὅπως ἦταν, ἡ μέρα, μιά ρωμαντικὴ ἀτμόσφαιρα θύμιζε παλιῆς ἐντυπώσεις σὲ καλλιτεχνικὰ ὑποέμικα κέντρα τοῦ Βορῆα.

Δὲν ἦταν ὅμως μονάχα τὸ περιβάλλον καὶ οἱ συνθήκες, μὰ τὸ ἔργο τὸ ἴδιο πού θύμιζε λιγώτερο Κύπρο καὶ πολὺ περισσότερο Τέχνη. Καὶ ἐξηγοῦμαι. Εἶμαστέ ὅλοι παραχαλισμένοι ἀπὸ τὸ πολὺ φῶς τοῦ τόπου μας. Ξεδιαλύεις τὰ δεντράκια στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ, τὰ φύλλα τῆς χλόης, καὶ τὰ φτερά τῶν πουλιῶν. Δὲν εἶδαμε τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ στὶς γοητευτικὰς ζωγραφίες. Εἶδαμε ὅμως μιά διερμηνεία τῶν ζωγράφων, μίαν ἁρμονία δική τους, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸ φλογερὸ μας τοπίο, εἶδαμε τὸ δικὸ τους παλμὸ κεντρισμένο ἀπὸ τὸν φανταχτερό μας κόσμον, μελωδικὰ φτιασμένο σὲ μιά δική τους νότα.

«Τὶ ὥραια πού ἔβγαλε τὴν «Τρῦπητή», μοῦ μίλησε ἔτσι ἓνας λαϊκὸς τύπος, πού τυχαία ἦταν ἐκεῖ, «μόνο πού τὴν ἔκαμε πολὺ σκούρα». Καὶ ἦταν αὐτὸ μὲ μὲγάλη ἀλήθεια. Τοῦ ἄρесе ἡ εἰκόνα μόνο πού ἔπρεπε νὰ θεβαιωθῇ πῶς ἡ δική του ὀραση δὲν ἔπρεπε νὰ παραμερισθῇ γιὰτὶ ἡ δική του ἦταν καὶ ἡ γενική, ἡ παγκόσμια! Ἄραγε εἶναι ἀλήθεια αὐτό; Καὶ πάλι τί μᾶς ἐνδιαφέρει; Δὲν εἶναι ἄρκετὸ πῶς ἡ εἰκόνα ἄρесе στὸν ἐπισκέπτη; Εἶναι ἀνάγκη δηλ. γιὰ νὰ ἐκθέσει κανεὶς μιά εἰκόνα νὰ φέρει μαζί του καὶ ἓνα πιστοποιητικὸ πού τόπου, τοῦ χρόνου καὶ τῶν συνθηκῶν πού τὸ ἐξωγράφησε; Δὲν εἶναι ἄρκετὸ γιὰ τὸ ζωγράφο νὰ κάμει ἀπλῶς μίαν εἰκόνα, καὶ γιὰ τὸν ἐπισκέπτη νὰ δῇ

τήν εικόνα ως θέαμα, χωρίς τοπογραφικές και μετεωρολογικές πιστοποιήσεις; Ασφαλώς είναι αρκετό.

Έδοκίμασα με την κουβέντα μου να δώσω μίαν ιδέα της μορφής και του συναισθηματικού περιεχομένου της έκθεσης, γιατί, χωρίς αμφιβολία, είναι το πρώτο που κάνει εντύπωση στον τυχαίο θεατή. Οι τρεις ζωγράφοι που με την ομοιογένειά τους αποτελούν σχεδόν Σχολή, δεν κάνουν φωτογραφία, ούτε καμιά πιστοποίηση του τοπίου που ζωγραφίζουν, αλλά εικόνα, σύμφωνα με τις δικές τους αρμονικές και χρωματικές αντιλήψεις εμπνευσμένοι από το θέαμα του κόσμου που ζούν.

Όταν στην άπεραντολογία μιὰς κουβέντας μου με το ζωγράφο Σελινκούρ τον ρώτησα «πώς κατορθώνει και βλέπει ένα τέτοιο ουρανό στην Κύπρο», (και η ερώτησή μου ίεν περιείχε καμμίαν μομφήν αλλά θαυμασμό,) μου απάντησε πολύ εκφραστικά! «Ξέρω και γώ; Τέτοια ήταν ή νότα του, ό ήχος του». Ίσως αυτή να είναι μιὰ απάντηση στούς πολλούς. Δεν είναι παράδοξο να ηγει ένα θέαμα και να τραγουδά ένα χρώμα, όπως δεν είναι παράδοξο να ζωγραφίζει ό λόγος.

Οι τρεις ζωγράφοι εξέθεσαν έργα με πολλές ομοιότητες. Οι πίνακες όλων είχαν πλατύτητα, γκριζο θερμό χρώμα — που κυριαρχούσε — μεγάλη άπλοποίηση και γενικότητα στη σύνθεση. Έξ άλλου ζωγραφίζουν όλοι μαζί και αλληλοεπηρεάζονται. Τρεις εικόνες της Τρυπητής, τρεις του λιμανιού, κι άλλες συνθέσεις από κοινά μοντέλλα. Είναι κάτι σημαντικό να μπορεί να γίνει αυτό σήμερα χωρίς να μοιάζει με τις σχολαστικές σπουδές, όπου 30 σπουδαστές ζωγραφίζουν ξηρά και χωρίς ενδιαφέρον γύρω από το ίδιο μοντέλλο, σ' ένα σχολείο Τέχνης. Ένω οι τρεις ζωγράφοι της έκθέσεως ζωγραφίζουν ένα θέαμα με συναισθημα και ένθουσιασμό ανάλογο, μιὰ συγκίνηση, ένα τοπίο ή μιὰ σύνθεση.

Παρ' όλα αυτά δεν χάνεται κανείς στις ιδέες του άλλου όπως φαίνεται

καθαρά στη Λάμπουσα ή στον Κήπο της Κα Παίην, στον Άγ. Γλαριώνα του Ντέ Σελινκούρ και στις Βάρκες του ταγματάρχη Παίην.

Χαρήκαμε πολύ την ξεχωριστή αυτή έκθεση, την ζωγραφική, την ιδέα της και τον ένθουσιασμό της. Έλπίζουμε πως θά μπορούσαμε να τη δούμε στην Λευκωσία και στις άλλες πόλεις.

Ξεχωριστά από τη σύντομη αυτή επιτύπωση θά θέλαμε να πούμε λίγα λόγια για τις τιμές, που κυμαίνονται μεταξύ 5 και 2 λίρες. Καθένας έχει τις δικές του απόψεις για το ζήτημα αυτό, αλλά θρίσκω τις τιμές χαμηλές. Πάντως δεν είναι τιμές που αντιπροσωπεύουν τις στοιχειώδεις ανάγκες της ζωής, μάλιστα άμα λογαριάσετε μογιαδάδες και άλλα ύλικά. Άλλά και στο σημείο αυτό έχουν την ιδιαίτερη άποψη τους οι ζωγράφοι. «Οι εικόνες είναι για να πουληθούν μου είπε ή Κα Παίην και πρέπει να γίνονται για τον πολύ κόσμο όχι για τους δυό τρεις πλουσίους. Οι εικόνες είναι ανάγκη να μπουν σε κάθε σπίτι. Αυτή πρέπει να είναι ή σύγχρονη άποστολή του καλλιτέχνη». Και εγώ προσθέτω αν με 2 ως 5 λίρες δεν πρόκειται να επιτύχει ή κίνηση αυτή τότε δεν θά επιτύχει με κανένα τρόπο.

Τό θέβαιον είναι πως κανείς από τους τρεις ζωγράφους δεν περιμένει να ζήσει αποκλειστικά από τη ζωγραφική του. Όσοι αγοράσουν εικόνες πρέπει να ξέρουν ότι τις άποκτούν μόνο και μόνο γιατί αυτοί που τις έξωγράφησαν έχουν και άλλους πόρους και γιατί έχουν κάμει αυτή τη θυσία, επειδή πιστεύουν στην έξάπλωση της Τέχνης τους και στην άποστολή της.

Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Κε υπρισκές.

— Στις 22 Φεβρουαρίου ό Ιατρός κ. Ν. Γ. Ίακωβίδης μίλησε στο σέκημα της «Ένώσεως Νέων Τράστ» με θέμα: «Γνώμαι των άρχαίων Έλλήνων συγγραφέων, φιλοσόφων και Ιατρών περί της ύγείας και μακρο-

βιότητος».

—Σὲ συγκέντρωση τῶν μελῶν τοῦ «Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου» (26 Φεβρ.) ὁ κ. Κύπρος Χρυσάθης προέβη σὲ ἀνακοίνωση ἐπὶ τοῦ «Περὶ Καρδίας» τοῦ Ἱπποκράτους.

—Μὲ τὴ συμπλήρωση 5 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κωστή Παλαμᾶ (27 Φεβρ.) τὸ Λύκειον Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου ἀφιέρωσε τὸ μουσικο-φιλολογικὸν του τέιο τῆς 8ης Μαρτίου εἰς μνήμην τοῦ ποιητῆ. Ἡ πρόεδρος κ. Μαρία Π. Ἰωάννου μίλησε γιὰ τὸ ἔργο του καὶ μέλη τοῦ Σωματείου ἀπάγγειλαν ποιήματά του.

—Ὁ Μουσικὸς καὶ Δραματικὸς Σύνδεσμος τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἀνέβασε στὶς 10 τοῦ Μάρτη τὴ μουσικὴ ὄπερα «Ἰολάνθη» τῶν Γκίλμπερτ καὶ Σάλιβαν.

—Στὶς 11 τοῦ Μάρτη συζητήθηκε σὲ ἐνδοσωματειακῆ συγκέντρωσι τῶν μελῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου τὸ θέμα: «Τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα τῶν Κυπρίων». Εἰσηγητὴς ὁ πρόεδρος τοῦ Ὁμίλου κ. Κ. Σπυριδάκης.

—Στὶς 20 Μαρτίου ἡ «Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν» καὶ ὁ «Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὁμιλος Κύπρου» ὠργάνωσαν στὴν αἴθουσα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Π. Γυμνασίου φιλολογικὸν μνημόσυνον ἐπὶ τῇ 10ῃ ἐπέτειῳ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰ. Συκουτρῆ. Ὁμίλησαν ὁ κ. Κ. Σπυριδάκης μὲ θέμα «Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν γνωριμίαν μου μὲ τὸν Ἰω. Συκουτρῆν καὶ τὸ φιλολογικὸν του ἔργον» καὶ ὁ κ. Θ. Σοφοκλέους μὲ θέμα «Ὁ Συκουτρῆς στὴν Κύπρον».

—Ὁ κ. Δ. Εὐαγγελίδης ἔδωσε στὶς 27 Μαρτίου τὸ τέταρτον λαϊκὸν μάθημα τῆς σειρᾶς τοῦ Ε.Π.Ο.Κ. μὲ θέμα: «Ἡ Ἑλληνικὴ ποίηση τοῦ 20οῦ αἰῶνα».

—Στὶς 11 Ἀπριλίου θὰ εορτασθῇ ἀπὸ τὸν Ε.Π.Ο.Κ. ἡ 150ῃ ἐπέτειος τῆς γεννήσεως τοῦ ἔθνικοῦ μας ποιητῆ Δ. Σολωμοῦ. Ὁ κ. Ξάνθος Λυσιώτης θὰ μιλῆσει γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του, κ' ὁ κ. Νίκος Κρανιδιώτης θὰ πραγματευθῇ τὴν πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν σημασίαν τοῦ ἔργου του γιὰ τὴν Ἑλλάδα,

Ἀθηναϊκὲς

—Τὰ Ἑπτανησιακὰ σωματεῖα ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα πνευματικὰ ἰδρύματα θὰ ὀργανώσουσιν ἐντὸς τοῦ Ἀπριλίου γιορτὲς καὶ ὁμιλίαι γιὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς 150ῆς ἐπέτειου τῆς γεννήσεως τοῦ Δ. Σολωμοῦ (8 Ἀπριλ.).

—Ὁ Γερμανὸς Ἑλληνιστὴς Ἀλέξανδρος Στάιμμετς μετὰφρασε στὴ Γερμανικὴ Ἑλληνικὰ διηγήματα καὶ ἀπήρτισε ἀνθολογίαν μὲ ἔργα τῶν Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη, Δ. Βουτυρά, Μελῆ Νικολαΐδη, Ἀγγελ. Τερζάκη, Στράτη Μυριθῆλη, Πέτρου Χάρη, Ἡλία Βενεζή κ. ἄ.

—Τὸ Φεβρουάριον ἐξέθεσε στὸν «Παρνασσὸν» ἔργα τῆς ἡ ζωγράφος Βαρβάρα Κωνσταντοπούλου.

—Στὶς 21 Φεβρ. μίλησε στὸν «Παρνασσὸν» ὁ Ἄλκης Θρύλος μὲ θέμα: «Ἡ προσφορὰ τοῦ Παλαμᾶ».

—Τὸ «Θέατρο Τέχνης» ἀνέβασε τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Μαρτίου τὸ δικαστικὸν ἔργο τοῦ Τέρενς Ράτιγκαν «Υπόθεσις Οὐίνσλο».

—Ὁ Θιάσος Λογοθετῆδης ἀνέβασε τὴν ἴδιαν περίοδον τὴ σατιρικὴν κωμῶδιαν τῶν Σακελλαρίου καὶ Γιαννακοπούλου «Τρωϊκὸς Πόλεμος».

—Στὶς 13 Μαρτίου ὠργάνωθηκε στὸν «Παρνασσὸν» μεγάλη πολιτικὴ συγκέντρωσις εἰς μνήμην τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου. Μίλησαν ὁ καθηγητὴς κ. Βλ. Μπένσης κ' ὁ πρῶν Ὑπουργὸς κ. Γ. Μελάς.

—Στὶς 17 Μαρτίου δόθηκε στὴν αἴθουσα τοῦ «Παρνασσοῦ» συναυλίαν πιάνου τῆς καλλιτέχνιδος Ἰκας Μαρτίκας Παπαϊωάννου Χουρμουζίου.

—Ὁ κ. Μελῆς Νικολαΐδης θὰ διδάσκει στὴ Δραματικὴ Σχολὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὠδείου τὸ μάθημα τῆς σύγχρονης Ἑλλην. Λογοτεχνίας.

—Ἡ Ἐκδοτικὴ Ἐταιρεία «Ἰκαρος» ἐκυκλοφόρησε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν τοῦ κ. Κούλη Ἀλέπη «Στὸν Ἰσκιον τῆς ἀγάπης».

—Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς «Ἑθνικῆς Ἐταιρείας τῶν Λογοτεχνῶν τῆς Ἑλλάδος» ἀποτελέστηκε ἀπὸ τοὺς κ.κ. Κ. Δ. Τσάτσο, πρόεδρον, Στράτη Μυριθῆλη καὶ Σπύρο Παναγιωτόπουλον, ἀντιπροέδρους,

Ν. Πρεστόπουλο, γεν. γραμματέα, Γ. Ι. Φουσάρα, ταμία, Γεωργία Ταρσούλη, έφορο, και Κωστή Βελμύρα "Άγγελο Δόξα, "Άλκη Θρύλο, Μ. Καραγάτσι, Γ. Οικονομίδη, μέλη.

—Ο κ. Λίνος Πολίτης διωρίστηκε τακτικός καθηγητής της Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης.

—Τό Ύπουργείο Τύπου και Πληροφοριών πρόκειται νά έκδώσει κατάλογον όλων τών Έλλήνων λογοτεχνών και διανοουμένων, από το 1821 μέχρι σήμερα. Ο κατάλογος θά περιλαμβάνει βιογραφικά στοιχεία και πληροφορίες για τό έργο τους. Παρακαλούνται οί Κύπριοι διανοούμενοι νά έπικοινωνήσουν για τό σκοπό αυτό με τόν Έλληνικό Πνευματικό Όμιλο Κύπρου, ο οποίος ανέλαβε νά διαβιβάσει τις σχετικές πληροφορίες.

Άλεξανδρινές.

—Η «Πνευματική Έστία» τών Έλλήνων της Άλεξανδρείας με τη συμπλήρωση 15 χρόνων από το θάνατο του Κ. Καβάφη διωργάνωσε 3 συγκεντρώσεις εις μνήμη του ποιητή με άπαγγελίες ποιημάτων του και όμιλίες τών κ.κ. Τιμου Μαλάνου, Νίκου Παντελίδη, Robert Liddell Enrico Terni κ ά.

—Στις 21 Μαρτίου έγιναν στην Άλεξανδρεία τά άποκαλυπτήρια άναμνηστικής πλάκας, που έντοιχίστηκε στο σπίτι του Κ. Καβάφη.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Ή επίθεώρηση του Τύπου στο έπόμενο τεύχος.

Στήν «Έπιστολή προς τό Δούκα του Μιλάνου» του Λεονάρντο ντα Βίντσι, που δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο τεύχος μας, παρακαλούμε ή πρώτη γραμμή της σελ. 26 αντί «θέτει εις έαυτόν τά όρια της έλευθερίας ταύτης, αυτός ούτος κα—» νά διορθωθεί: «μέθοδο του βομβαρδισμού είτε για τό ύφος, είτε για τη δύναμη της θέσης αυτής» κ.τ.λ.

Ε.Η., Λεμεσό: Τό ποιήμα σας είναι μία καλή προσπάθεια. Έχετε κάτι νά πητε, ύστερείτε όμως τεχνι-

κά. Μή διασπήτε. — Σ.Ο., Λευκωσία: «Ο θάνατος του Μπάρπα Στάθη» άποτελεί μίμηση άνάλογων Δημοτικών Τραγουδιών. Το ւλείπει ώστόσο ή πνοή, ή διάθεση κ' οί εικόνες. «Ο Τυφλός και τό Παιδί του» έχει κάτι από την τεχνική τών Κυπρίων ποιητάρηδων. Καλύτερα είναι ή «Χαρά» ή «Έλλάδα» κ' ή «Βοσκοπούλα». Τό «Στά Πουλιά» άπχει Χατζόπουλο, ένώ τό «Άπόβραδο» θυμίζει Βαλαωρίτη κ' ή «Δροσόλουστη» Κ. Παλαμά. Φαίνεστε πολύ επηρεασμένος από τά πρόσφατα διαβάσματά σας. Έχετε έν τούτοις όρθήν αντίληψη του μέτρου και του ρυθμού, κι' όταν άφομοιώσετε καλά τις πηγές σας κι' άπαλλαγήτε από τις επιδράσεις σας θά μπορέσετε νά δημιουργήσετε κάτι δημοσιεύσιμο.— Γ. ΚΩΝΣΤ., Λευκοσία: Τό ποιήμα σας θά μπορούσε νά δημοσιευτεί, άν του διορθώνατε την πρώτη στροφή, ή όποια — όπως είναι τώρα — δεν έχει καμμία συνοχή με τά έπόμενα, που είναι αρκετά καλογραμμένα. — ΔΗΜ. ΧΑΜΠ., Λευκοσίαν: Ή βελτίωση της μορφής τών ποιημάτων σας είναι αισθητή. Ξεχωρίζουμε Τό «Ψίλημα», την «Έσπερινή Προσευχή» και «Στό λευκό σου τό μέτωπο», που θά τό δημοσιεύσουμε σέ μια από τις προσεχείς εκδόσεις μας. — ΜΥΡ. Κ. ΧΡΙΣΤ., Λάρνακα: Ή λαογραφική μελέτη σας «Τά έπάνωμα της Παναγίας έν Κύπρω» θά δημοσιευτεί σ' ένα από τά έρχόμενα τεύχη μας. — Α. ΜΙΧ., Λευκοσία: Έχετε «ποιητικό θέμα» και πλούσιο συναισθημα, οί στίχοι σας όμως είναι μετρικά σφαλεροί. Χρειάζεστε περισσότερο άσκηση και μελέτη. — Κ. Ν., Όμοδος: Ή συνεργασία σας πολύ καλή, λυπούμεθα όμως γιατί τό λογοτεχνικό είδος της Περιγραφής είναι έξω από τά ένδιαφέροντα του περιοδικού μας. — Γ. Θ. Σ., Λευκοσία: Σας εύχαριστούμε θερμά για την τιμή που μας κάνετε, λυπούμεθα όμως γιατί τό άρθρο σας είναι μάλλον κοινωνικοπολιτικού παρά λογοτεχνικού περιεχομένου και θρίσκεται γιαυτό έξω από τό χαρακτήρα του περιοδικού.

Ἐπενθυμίζομεν τοὺς κ. κ. ἰατροὺς ὅτι
ΜΟΠΟΙΗΤΙΚΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΑΤΑ :

HEPOLON amp. 2 καὶ 5 c. c.
HEPOL Capsules
HEPOL ELIXIR
HEPOL ELIXIR with IRON
HEPOL L Y H (liver, Yeast, Haemoglobin)

τοῦ γνωστοῦ Φαρμακευ

ALLEN & HANBURYS LTD.

εὐρίσκονται εἰς τὰ φαρμακεία τῶν διαφόρων πόλεων.

Ἐντιπρόσωπος ἐν Κύπρῳ: —

Γ. Α. ΣΤΑΜΑΤΗΣ

Τ. Κ. 215, Τηλ. 428, Λευκωσία.

ΠΕΤΡΟΣ ΣΑΒΒΑ

Ὁδὸς Ὀνασαγόρου 44-45,
Ταχ. Κιβ. 325
ΛΕΥΚΩΣΙΑ.

Πώλησις Ὁμολογιῶν Κυπριακοῦ Δανείου καὶ Πα-
λαιστινιακῆς Κυβερνήσεως ὅλων τῶν ἐκδόσεων.

Αἱ μεγαλύτεραι εὐκολίαι εἰς τὴν πληρωμὴν ὑπὸ τοὺς
πλέον εὐνοϊκοὺς ὅρους.

Ἐπισπεύσατε τὰς ἐγγραφάς σας.

Περιοδεύοντες ἐντιπρόσωποι :

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

(Ἐπαρχία Λευκωσίας)

ΜΗΤΣΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

(Ἐλλάδος 64, Λεμεσός)

(Ἐπαρχία Λεμεσοῦ)

Ἐντιπρόσωποι εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις.

ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΣ ΣΑΒΒΑ & ΥΙΟΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΕΙΣ, ΕΜΠΟΡΟΙ, ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΙ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΥ)

ΟΙΚΟΣ ΙΔΡΥΘΕΙΣ ΤΟ

ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ

ΚΑΙ ΠΟΡΣΕΛΑΝΩΝ

(Μπάνιων, Νιπτήρων, Λεκανῶν)

ΘΕΡΜΟΛΟΥΤΗΡΩΝ, ΚΟΥΖΙΝΩΝ κ.τ.λ.

Συνεχῆς Ἐκθεσις εἰς τὸ Μέγαρον Χατζηκυριάκου

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ὈΞΥΓΟΝΟΥ

Συσκευαὶ Ὀξυγονοκολλήσεων

Ἐργαλεῖα Ὀξυγονοκολλητῶν

Ἐργοστάσιον Διοξειδίου

τοῦ ἄνθρακος

(Διὰ τὴν Βιομηχανίαν

Ἀεριοῦχων Ποτῶν).

Τηλεγραφικὴ διεύθυνσις :

«ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΣ» Nicosia

T. K. 87

Τηλέφωνον : 282

ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ

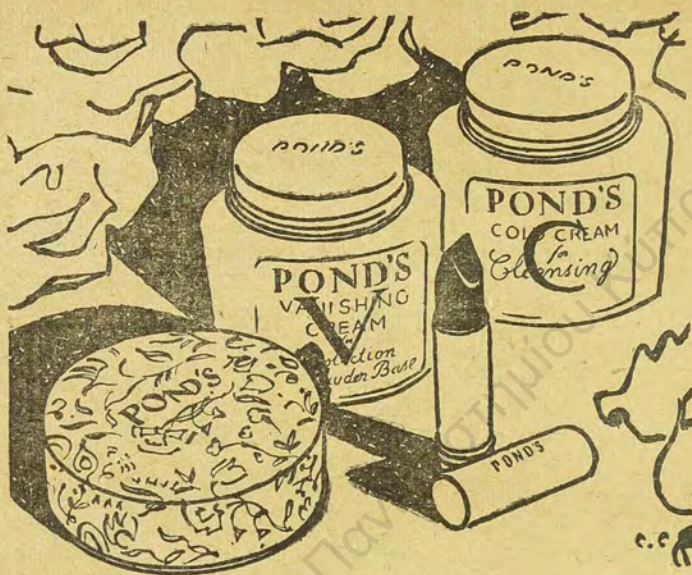
ΜΕΤΑΛΛΩΝ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΕΙΔΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ

ΥΛΙΚΩΝ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ

Κ.Τ.Λ. Κ.Τ.Λ.

**Ἡ κρέμα POND'S δύναται νὰ σᾶς δώσῃ
ἐπιπρόσθετον ὠραιότητα**

Οἱ δύο κρέμες POND'S διατηροῦν τὸ δέρμα μαλακὸν
ὡς βελουῶδον καὶ νεανικόν.

Καθαρίζετε τὸ δέρμα σας κάθε βράδυ καὶ κάθε ἄλλη
φορὰ ποῦ θέλετε νὰ βάψετε τὸ πρόσωπόν σας. Κατὰ
τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας προστατεύετε τὸ πρόσωπόν
σας μὲ κρέμα «Vanishing». Εἶναι ἡ τελειότερα βᾶσις τῆς
πούδρας καὶ τὴν διατηρεῖ εἰς τὸ πρόσωπον ἐπὶ ὥρας.

Ὑπάρχουν πέντε ἀποχρώσεις πούδρας POND'S καὶ
αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ κολακεύει τόσον τὸ πρόσωπον.
Θὰ σᾶς ἐνθουσιάσῃ ἐπίσης τὸ κοκκινάδι χειλιῶν POND'S
Διατηρεῖται ἐπὶ πολὺ.

POND'S

*

ΜΕΤΑΛΛΙΝΑ ΕΠΙΠΛΑ ΓΡΑΦΕΙΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΥΓΡΑΦΟΙ

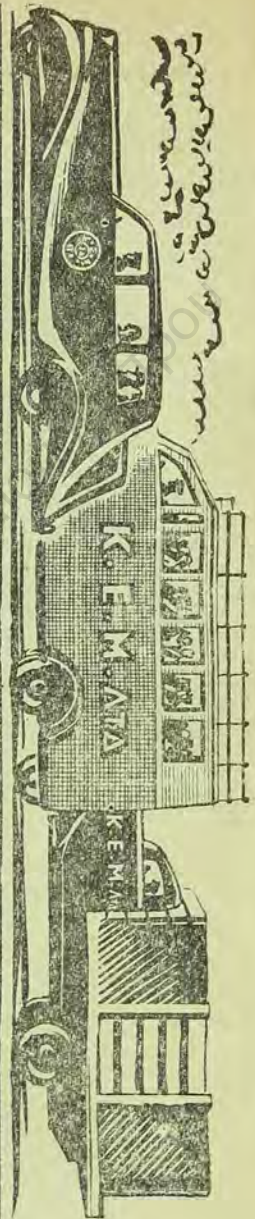
RONEO

Ἀπαραίτητα διὰ κάθε Ἐμπορικὴν Ἐπιχεί-
ρησιν, Τραπεζιτικούς Οἴκους, Σχολεῖα, Σω-
ματεῖα κ.λ.π. κ.λ.π.

ΔΙΑΡΚΗΣ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ :
ΠΙΕΡΙΔΗΣ & ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΛΤΔ.
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

*

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ
ΤΩΝ
ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
ΤΗΣ
Κ. Ε. Μ. Α. Μ. Α.

☆

ΠΡΟΤΙΜΑΤΕ

ΝΑ ΤΑΞΙΔΕΥΕΤΕ

ΜΕ ΤΑ ΤΑΞΙ ΤΗΣ

K. E. M.

Τηλέφωνο :

8 9 1

2 5 0

5 0 7

ΑΕΥΚΩΣΙΑ

☆

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ Α.Τ.Α

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΝ ΑΕΥΚΩΣΙΑ

ΥΠΗΡΕΣΙΑ
ΤΑΞΙ
891

ΤΑΞΕΙΣ ΑΙΕΜΒ.
ΤΕΜΚΑ

*To παραμύθιο διηγείτο ο οχυρωμένο εν Κιτίου
ΑΕΥΚΩΣΙΑ. ΦΟΡΤΗΤΑ - ΤΑΞΙ.*

